Julkaisuja
Publications A

Keskusteluja etnisyydestä mediassa

Suomalaisten, maahanmuuttajien ja tutkijoiden tulkintoja

Toim. Pentti Raittila

Keskusteluja etnisyydestä mediassa

Suomalaisten, maahanmuuttajien ja tutkijoiden tulkintoja

Toim. Pentti Raittila

JOURNALISMIN TUTKIMUSYKSIKKÖ

Tampereen yliopisto
Tiedotusopin laitos

Julkaisuja / Publications
Sarja / Series A 102 / 2007

SARJA SERIES

Tutkimuksia	**A**	Studies
Raportteja	**B**	Reports
Keskusteluja ja katsauksia	**C**	Discussion and reviews
Opetusmonisteita	**D**	Textbook materials
Bibliografioita ja luetteloita	**E**	Bibliographies and catalogues

Myynti:

Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

puh (03) 3551 6055
fax (03) 3551 7685

taju@uta.fi
http://granum.uta.fi
http://www.uta.fi/taju

Taitto ja ulkoasun suunnittelu:
Teemu Helenius

CityOffset Oy
Tampere 2007

ISBN: 978-951-44-6926-8 (PDF)

Sisällys

Pentti Raittila

1. Mediatekstien tutkijaluennasta niiden vastaanoton tutkimiseen ····· 5

Pentti Raittila

2. Etnisyyttä koskevien tekstien tulkintaa kouluissa ja keskusteluryhmissä ····· 11

Kaarina Nikunen

3. Lukiolaiset Massoudin ja Alin matkassa – Suomalais- ja maahanmuuttajatausteisten nuorten tulkintoja elokuvakohtauksesta ja mediasta muutenkin ····· 53

Reeta Pöyhtäri

4. Tuhkimoita ja taitajia – Maahanmuuttajien sosiaaliset identiteetit lukijoiden tulkinnoissa ····· 75

Anna-Kaisa Hiltunen

5. Kaksinkertaisesti toiseutetuista sankarimaahanmuuttajattariksi – Tutkija- ja lukijatulkinnat vertailussa ····· 107

Pentti Raittila, Kaarina Nikunen, Reeta Pöyhtäri ja Anna-Kaisa Hiltunen

6. Yhteenvetoa – miten eteenpäin etnisyyttä koskevien mediatekstien vastaanoton tutkimisessa ····· 131

Liitteet ····· 143

Pentti Raittila

1. Mediatekstien tutkijaluennasta niiden vastaanoton tutkimiseen

Tämän teoksen esittelemät tapaustutkimukset on toteutettu osana Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen Journalismin tutkimusyksikön Etnisyys ja rasismi mediassa -projektia. Vuonna 1999 alkanut ja opetusministeriön rahoittama projekti on toteutettu yhteistyössä Helsingin yliopiston (SSKH) yhteydessä toimivan etnisten suhteiden tutkimuskeskuksen (CEREN) kanssa.

Journalismin tutkimusyksikössä tähän mennessä toteutettu etnisyyttä mediassa koskeva tutkimus on keskittynyt lähes yksinomaan erilaisten tekstien analyysiin. Sanomalehtien sisällön monitoroinnin lisäksi tapaustutkimuksissa on analysoitu nuortenlehtiä (Markkanen 2003), Internetin rasistisia sivustoja (Pekkinen 2002 ja 2005) sekä radio- ja tv-ohjelmia (Roos 2006). Ensimmäinen muuhun kuin mediasisältöihin liittynyt tutkimus oli vuonna 2003 toteutettu etnisten vähemmistöjen oman julkaisutoiminnan ja median käytön kartoitus (Suihkonen 2003).[1]

Mediatekstien analysoinnin yhteydessä on tekstien sisällön painotusten perusteella arvioitu myös niiden tuottamia tulkintoja ja mahdollisia vaikutuksia. Arviointi on perustunut tutkijoiden tulkintoihin, sillä tekstien vastaanottoa ei ole tutkittu ”tavallisten” lukijoiden, katsojien ja kuulijoiden keskuudessa. Tässä teoksessa kuvatussa syksyllä 2006 toteutetussa tutkimuksessa näkökulmaa laajennettiin mediateksteistä niiden vastaanottoon. Tämä mahdollistaa tutkijoiden analyysin testaamisen vertaamalla sitä erilaisten lukijoiden ja katsojien arviointeihin samoista teksteistä.

Aikaisemmista tutkijoiden ja lukijoiden tulkintojen vertailusta esimerkki on Janne Seppäsen tutkimus, jossa hän analysoi Benettonin mainoskuvaa koskevien tutkijatulkintojen ja nuorten ylioppilaskokelaiden tulkintojen suhdetta. Tulkintojen eroja voidaan Seppäsen mukaan ymmärtää tekstien tuotannon kulttuuriset reunaehtojen perustalta. Tutkijoilla teoreettisen kirjallisuuden luoma

1 Sanomalehtien sisältöjen monitorointitutkimusten tuloksista ks. Raittila & Kutilainen 2000, Raittila 2002, Vehmas 2005, Raittila & Vehmas 2005.

ennakkojäsennys ja rasismin vastustamiseen liittyvä poliittisen korrektiuden vaatimus voi johtaa ”kritiikin pakkoon” ja rajata pois muiden lukijoiden esiin tuomia tulkintoja. (Seppänen 2001, 188–209)

Lukijoiden ja katsojien tutkimuksessa on kysymys yleisötutkimuksesta, jolla on pitkän perinteet joukkoviestinnän tutkimuksessa. Yleisöä on tutkittu määrällisten survey-tutkimusten avulla joko niin että painopiste on ollut joukkoviestinnän vaikutuksissa tai viestinten käytössä. Seija Ridellin mukaan näissä molemmissa tutkimuskäytännöt ovat käsitteellistäneet yleisön kohteeksi. Vaikutus- ja käyttötarkoitustutkimukseen kriittisesti suhtautuvassa ns. kulttuurisessa yleisötutkimuksessa yleisön nähdään koostuvan aktiivisista tulkitsijoista, ja tulkinnoissa painotetaan merkitysten koodeihin ja konventioihin nojautuvaa kulttuurisesti välittynyttä luonnetta. (Ridell 1998, 435–441)

Yleisön aktiivista tulkintaa korostavia tutkimustapoja ovat olleet reseptiotutkimus sekä Ridellin mediaetnografiaksi nimittämä suuntaus. Molemmissa niissä on yhtenä tiedonhankinnan muotona käytetty laadullisia haastatteluja ja joskus myös ryhmäkeskusteluja. Kaikkien yleisöntutkimuksen suuntausten ongelmana Ridell pitää sitä, että ne ymmärtävät yleisön viime kädessä viestinnän siirtojäsennyksen puitteissa. Empiirisen yleisöntutkimuksen haasteena Ridell pitää sellaista viestintäsanomien vastaanottotutkimusta, joka lähtisi liikkeelle viestinnän yhteisyysjäsennyksen pohjalta. (mt. 442–449¸ Carey 1994/1975).

Kaikki tämän teoksen neljä osatutkimusta pohjautuvat ainakin jollain tavalla kulttuurisen yleisöntutkimuksen lähtökohtiin. Mediatekstejä ja niistä käytyjä keskusteluja ei tarkastella vaikutuksen tai sanomien siirron näkökulmasta, vaan ideana on pikemminkin arvioida, millaisia tulkintoja lehtijutut ja elokuvakatkelma keskustelijoissa virittävät. Vaikka asiaa ei jokaisen tapaustutkimuksen yhteydessä ole eksplikoitu, kaikkien lähtökohtana on viestinnän ymmärtäminen yhteisyysjäsennyksen näkökulmasta.

Yleisöön eli tapaustutkimuksiin valittujen keskusteluryhmien jäseniin suhtaudutaan aktiivisina tulkintojen tuottajina. Tulkintojen perustana eivät ole vain tarkasteltavat mediatekstit, vaan myös tutkimustilanne kaikkine keinotekoisine, hierarkkisine ja poliittista korrektiutta edellyttävine rakenteineen. Tarkasteltavan tekstin ja konkreettisen tutkimustilanteen lisäksi tutkimukseen osallistuvien tulkintojen lähteenä on koko heidän sosiaalinen ympäristönsä, mukaan lukien heidän aikaisemmat kokemuksensa mediasta.

Kun ryhmäkeskustelujen tuotoksia analysoidaan, ei ole kysymys vain keskusteluun osallistuneiden tulkintojen esittämisestä, sillä tuo esittäminen perustuu aina tutkijan tulkintaan litteroidusta keskustelupuheesta. Siksi kriittinen pohdinta tutkijan roolista niin keskustelujen rakentumisessa kuin niiden tulosten esittämisessä on keskeistä tämän teoksen kaikissa artikkeleissa.

Teos on esitutkimuksenomainen ja koostuu neljästä melko suppeaan aineistoon perustuvasta osatutkimuksesta. Erityisesti toinen luku on luonteeltaan yleiskartoitus, kun taas seuraavat kolme lukua kuvaavat tarkemmin kohdennettuja tapaustutkimuksia.

Toisessa luvussa kiinnitetään yleiskartoituksen lisäksi huomiota kahteen aikaisemmissa tutkimuksissa esiin nousseeseen hypoteesiin. Ensimmäinen niistä koskee ”suvaitsevaisuusjournalismia” eli pyrkimystä kuvata maahanmuuttajia positiivisesti omissa erillisissä jutuissaan. Aikaisemmissa tutkimuksissa suvaitsevaisuusjournalismia ei ole pidetty kovin onnistuneena tapana kuvata etnisiä vähemmistöjä ja rakentaa monietnistä yhteiskuntaa. Toinen aikaisempien tutkimusten pohjalta nouseva ennakkohypoteesi koskee uutisjournalismin esitystavan dialogisuutta. Hypoteesin mukaan maahanmuuttajien ja suomalaisen kantaväestön edustajien kuvaaminen puhujarakenteeltaan ja visuaaliselta esitystavaltaan vuorovaikutuksellisissa jutuissa saattaisi auttaa etnisten ryhmien välisen vuorovaikutuksen rakentumista myös median ulkopuolella.

Edellä kuvattujen hypoteesien arvioimiseksi ja kehittämiseksi – varsinaisesta testaamisesta ei ole syytä puhua – yhdeksässä erityyppisessä ryhmässä keskusteltiin tutkijan aikaisemmin analysoimista lehtijutuista. Keskusteluryhmissä oli mukana maahanmuuttajia sekä suomalaisia koululaisista eläkeikäisiin.

Kolmannessa luvussa Kaarina Nikusen analyysin kohteena oli katkelma ruotsalaisesta maahanmuuttajien elämää kuvaavasta elokuvasta, jonka hän näytti kolmelle lukiolaisryhmälle. Ryhmissä oli mukana sekä suomalaisia että maahanmuuttajia monista lähtömaista. Elokuvakatkelma viritti varsin vilkasta sekä maahanmuuttoon että mediaan liittyvää keskustelua. Nikusen tavoitteena on yksittäisen elokuvakatkelman vastaanoton lisäksi tarkastella populaarimedian tapaa puhutella yleisöjä. Lisäksi hän vertailee suomalais- ja maahanmuuttajataustaisten nuorten tulkintoja emotionaalisesti voimakkaasta turvapaikanhakuun liittyvästä elokuvakohtauksesta.

Nikusen kolmannessa luvussa kuvaamissa keskusteluissa samoin kuin Raittilan toisen luvun maahanmuuttajaryhmissä puhuttiin myös maahanmuuttajien median seuraamisesta. Tässä yhteydessä tuli esiin satelliittien ja erityisesti viime vuosina voimakkaasti kasvaneen internetin mediatarjonnan merkitys maahanmuuttajille. Tätä teemaa tarkastellaan jonkin verran yhteisessä kuudennessa luvussa, mutta aihe edellyttäisi perusteellisempaa uutta tutkimusta.

Neljäs luku on osa Reeta Pöyhtärin laajempaa etnisyyttä ja identiteettiä koskevaa tutkimushanketta, jonka empiirisenä tutkimuskohteena ovat suomalaiset ja hollantilaiset aikakauslehdet. Tämän teoksen artikkelissa aineistona on suomalaisen aikakauslehdistön maahanmuuttajia kuvaavia kirjoituksia. Pöyhtäri tarkastelee maahanmuuttajien etnisen identiteetin suhdetta samojen henkilöi-

den identiteetin muihin puoliin suomalaisten aikakauslehtien maahanmuuttajia kuvaavissa jutuissa. Omien tulkintojen lisäksi hän tulkitsee kolmen suomalaisryhmän puhetta samoista aikakauslehtijutuista. Analyysin tavoitteena on selvittää, miten erilaiset lukijat merkityksellistävät lehtijutuissa esiintyvien maahanmuuttajien sosiaalisia identiteettejä, heidän roolejaan ja mahdollista erilaisuuttaan suhteessa muihin ryhmiin.

Viides luku perustuu Anna-Kaisa Hiltusen tapaustutkimukseen, jossa tarkastelun kohteena on etnisen ja sukupuolisen toiseuden suhde kahdessa sanomalehtikirjoituksessa. Taustalla on aikaisemman mediatutkimuksen usein toistama tulos, jonka mukaan naiset ja maahanmuuttajat esitetään toisiksi suhteessa miehiin ja toisaalta suhteessa valtaväestöön. Hiltunen tarkastelee perusteellisesti tutkijatulkintojen ja lukijatulkintojen suhdetta sekä pohtii tutkijan roolia keskusteluryhmien puheen tulkitsijana. Tässä samoin kuin edeltävissä muissa tapaustutkimuksissa lukijoiden tulkinnat tuovat esiin tutkijatulkintojen rajoja ja toisin lukemisen mahdollisuuksia.

Tutkijan ja muiden lukijoiden tulkintojen suhde on keskeisenä aiheena myös kaikkien kirjoittajien yhdessä laatimassa yhteenvetoluvussa. Lisäksi siinä eritellään tutkimustilanteen ja siihen liittyvän poliittisen korrektiuden vaatimuksen merkitystä tutkimukselle sekä vertaillaan maahanmuuttajien ja suomalaisten keskusteluryhmiin osallistuneiden tulkintoja.

Tapaustutkimukset antavat uutta tietoa erilaisten mediaesitysten tuottamista tulkinnoista eri-ikäisten ja -taustaisten suomalaisten ja maahanmuuttajien keskuudessa. Näin tutkimus toimii pohjana keskustelussa journalismin ja muun joukkoviestinnän roolista monietnisen Suomen rakentamisessa. Sen ohella keskustelujen perusteella saadaan aikaisempia asennetutkimuksia (esimerkiksi Jaakkola 2005) täydentävää tietoa suhtautumisesta maahanmuuttoon sekä eri etnisten ryhmien välisestä ”hierarkiasta” suomalaisessa yhteiskunnassa. Tätä kautta tutkimus palvelee maahanmuuttajien kotouttamiseen liittyvää keskustelua laajemminkin kuin median osalta.

Kirjallisuus

Carey, James W. (1994/ 1975): Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. Tiedotustutkimus 17:2, 81–97.

Jaakkola, Magdalena (2005): Suomalaisten suhtautuminen maahanmuuttajiin vuosina 1987–2003. Helsinki: Työministeriö, työpoliittinen tutkimus 286.

Markkanen, Mari (2003): Etnisyys ja rasismi nuortenlehdissä. Rasismi ja etnisyys mediassa -projektin raportteja. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.

Pekkinen, Anna-Maria (2002): Rasismia Internetissä – vierasvihaisen nettiaineiston kartoitus (loppuraportti). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

Pekkinen, Anna-Maria (2005): Vierasvihaa verkossa – internetin rasismiaineistojen jatkoseuranta. Teoksessa Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005, 55–96.

Raittila Pentti & Kutilainen Tommi (2000): Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Journalismin tutkimusyksikkö, julkaisuja C 31/2000 (98 s.)

Raittila, Pentti (2002): Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000. Teoksessa Etnisyys ja rasismi journalismissa (toim. Pentti Raittila). Tampere: Tampere University Press, 31-108.

Raittila, Pentti (2004): Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampere University Press. Mediatutkimuksia. http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6016-2.pdf

Raittila, Pentti & Vehmas, Susanna (2005): Etnisyys ja rasismi sanomalehdissä 1999-2004 – seurantatutkimusten yhteenvetoa ja arviointia. Teoksessa Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005, 11–32.

Ridell, Seija (1998): Suuri yleisönmetsästys. Joukkoviestinnän vastaanoton käsitteellistämisestä ja tutkimisesta 1930-luvulta nykypäiviin. Teoksessa Viestinnän jäljillä – näkökulmia uuden ajan ilmiöön (toim. Ullamaija Kivikuru ja Risto Kunelius). Helsinki: WSOY, 431–453.

Roos, Jonna (2005): Etnisyys ja rasismi radiossa – selvitys kahden päivän ohjelmavirrasta keväällä 2005. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Journalismin tutkimusyksikkö.

Seppänen, Janne (2001): Valokuvaa ei ole. Helsinki: Musta taide ja Suomen valokuvataiteen museo.

Suihkonen, Minna: ”Kukaan ei halua elää semmoista elämää, jossa omaa ääntä ei kuulu”. Haastattelututkimus etnisten vähemmistöjen omasta mediasta ja vähemmistötaustaisten toimittajien pääsystä valtamediaan. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos. (http://www.uta.fi/jourtutkimus/MinnaSuihkonen-lop-rap.pdf)

Vehmas, Susanna: Rasismi ja etnisyys sanomalehdissä keväällä 2004. Teoksessa Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005, 97–175.

Pentti Raittila

2. Etnisyyttä koskevien tekstien tulkintaa kouluissa ja keskusteluryhmissä

Tässä luvussa kuvattu etnisyyttä koskevien sanomalehtitekstien vastaanottotutkimus on monella tavoin kokeellinen, esitutkimuksenomainen. Ensisijaisina tavoitteina on kartoittaa etnisyyttä käsittelevien tekstien tulkinnan moninaisuutta sekä testata tutkimusmenetelmän toimivuutta erilaisten vastaanottajaryhmien kanssa. Tulkintojen moninaisuuden kuvaaminen ja menetelmällisten ongelmien pohtiminen on tässä vaiheessa tärkeämpää kuin yleistettävissä oleva kuvaus suomalaisten tai maahanmuuttajien suhtautumisesta etnisyyttä koskevaan journalismiin.

Tutkimuksessa pyritään vertailemaan tutkijoiden tulkintoja erityyppisten lukijaryhmien tulkintoihin samoista jutuista. Koska haluttiin kuulla ”tavallisten” lukijoiden[1] mielipiteet tutkijoiden aikanaan tulkitsemista teksteistä, analysoidut lehtijutut eivät olleet tuoreimpia mahdollisia.

Yleisöryhmissä oli lukiolaisia ja vanhempia suomalaisia, mikä mahdollistaa eri ikäryhmien tulkintojen vertailun. Aikuisten joukossa oli myös maahanmuuttajista koostuvia ryhmiä, mikä mahdollistaa suomalaisten ja tänne muuttaneiden etnisten vähemmistöjen tulkintojen vertailun. Vertailuasetelmaa tärkeämpi on kuitenkin Suomen etnisiä vähemmistöjä koskevien juttujen virittämän tulkinta-avaruuden, erilaisten tulkintamahdollisuuksien kartoittaminen. Tämän ohella keskeisenä tavoitteena on vastaanottotutkimuksen menetelmien kokeilu.

Tutkijoiden ja muiden ihmisten lähtökohdat ja konkreettiset tulkintatilanteet poikkeavat paljon toisistaan, jolloin myöskään tulkinnat eivät ole yhteismitallisia, eikä niiden suora vertaaminen ole mielekästä. Sama lähtökohtien erilaisuus sekä sen lisäksi erilainen suomen kielen taito ja erot median seuraamisessa on otettava huomioon, kun verrataan suomalaisten ja muihin etnisiin ryhmiin kuuluvien tulkintoja toisiinsa. Eri ryhmiin kuuluvien esittämien kommenttien

1 Käytän siellä täällä toiston välttämiseksi ja lauserakenteiden yksinkertaistamiseksi ilmaisua *”tavallinen lukija”* tietoisena käsitteen epämääräisyydesta. Tällä tarkoitan tutkijayhteissöön kuulumatonta muuta lukijakuntaa, joka koostuu mitä erilaisimmista ihmisistä.

arviointi suhteessa toisiinsa ja tutkijoiden esittämiin tulkintoihin on kuitenkin mahdollista. Keskusteluryhmissä esitetyt tulkinnat saattavat haastaa ja kyseenalaistaa tutkijoiden tulkinnat, ja joka tapauksessa ne rikastavat kokonaiskuvaa juttujen virittämistä mahdollisista tulkinnoista. Journalismin jutut sisältävät monenlaisia tulkintapotentiaaleja, eikä ”oikeita” tulkintoja ole olemassa.

Aihepiirin ja eri lukijaryhmien tulkintojen yleiskartoituksen ohella kiinnitän huomiota kahteen aikaisemmissa tutkijaluennoissa esiin nousseeseen kysymykseen: ns. *suvaitsevaisuusjournalismiin* sekä journalistisen esitysten *dialogisuuden* merkitykseen.

”Suvaitsevaisuusjournalismi” vs. normaalijournalismi. Suomessa tehdyissä aikaisemmissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomiota siihen, kuinka etnisten vähemmistöjen syrjintää ja toissijaista asemaa mediassa on pyritty paikkaamaan ns. suvaitsevaisuusjournalismilla (Horsti 2002 ja 2005; Raittila 2004; Wäljas 2005). Suvaitsevaisuusnäkökulmasta tehdyt jutut saattavat yhtäältä auttaa vieraiden kulttuurien ymmärtämistä, mutta toisaalta ne myös voivat ylläpitää etnisten vähemmistöjen toiseutta. Esimerkiksi etnisten vähemmistöjen eksotisointi voi ylläpitää toiseutta, ja vähemmistöihin kuuluvien esittäminen omissa erityisjutuissaan ja positiivisissa yhteyksissä voi vähentää noiden juttujen uskottavuutta.

Suvaitsevaisuusjuttujen vaihtoehtona tutkijat ovat painottaneet parempaa ”normaalijournalismia”, ennen kaikkea vähemmistöjen esittämistä luonnollisessa vuorovaikutuksessa valtaväestön kanssa eikä vain heitä kuvaavissa erillisjutuissa.

Journalismin dialogisuudesta. Etnisten ryhmien suhteita koskeva kontaktihypoteesin mukaan eri ryhmiin kuuluvien keskinäinen vuorovaikutus on tärkeää etnisten ryhmien välisten ennakkoluulojen ja stereotypioiden purkamiseksi (Allport 1996/1954, 261–282; Liebkind 1988, 118–138; Liebkind et al 2000). Kontaktit eivät automaattisesti luo positiivisia suhteita, mutta analyyttisena työkaluna kontaktihypoteesi sopii myös journalististen tekstien vuorovaikutuksellisuuden erittelyyn.

Kontaktihypoteesin pohjalta olen aikaisemmissa tutkimuksissani kehitellyt jatkohypoteesin, jonka mukaan dialogi ja vuorovaikutus etnisten ryhmien välillä mediassa voivat luoda edellytyksiä dialogille ja keskinäisen ymmärryksen kasvulle myös kansalaisten arkielämässä. Uutisjuttujen verbaalista dialogisuutta olen arvioinut sillä perusteella, onko jutussa etnisiin vähemmistöihin ja valtaväestöön kuuluvia puhujia, ja esitetäänkö jutun puhujat erillään vai kommentoivatko he toisiaan. Lehtijutun kuvitus voi olla vuorovaikutuksen raken-

tumisen kannalta paljon tärkeämpi kuin jutun puhujien keskinäiset suhteet, ja siksi otan dialogisuuden analyysissä huomioon myös juttujen kuvituksen[2]. Kun erittelen journalismin dialogisuutta, tarkastelukohteenani ovat jutuissa esiintyvien etnisten ryhmien välisen verbaalisen ja visuaalisen vuorovaikutuksen rakentumisen muoto ja siihen liittyvät journalistiset ilmaisukeinot. (Raittila 2004 ja 2005.)

Kontaktihypoteesin ohella teoreettisina lähtökohtina journalismin dialogisuuden tarkastelussa ovat mm. kansalaisjournalismin ja habermasilaisen julkisen keskustelun ideaalit, joiden molempien tavoitteena on saattaa eri yhteiskunnalliset ryhmät vuorovaikutukseen keskenään (ks. Heikkilä & Kunelius 1997). Edelleen hypoteesini taustalla on Georg Herbert Meadin (1934) ja James Careyn (1994/1975) ajatukset journalismista draamana, joka kutsuu meitä osallistumaan esittämiinsä sosiaalisiin rooleihin.

Sanomalehti ja televisio ovat nykyaikana keskeisiä paikkoja, joissa eri näkemykset ja toimijat kohtaavat. Kontaktihypoteesin, kansalaisjournalismin sekä Meadin ja Careyn teorioiden pohjalta olen kehitellyt ajatusta journalismin dialogisuuden mahdollisesta merkityksestä etnisten ryhmien välisissä suhteissa. Kun lehden lukija asettuu journalismissa esitettyjen toimijoiden rooleihin, tämä voi rakentaa jutun etnisten ryhmien kuulumista ”meihin” tai ”heihin”. Tässä kohtaamisessa on olennaista esittämisen tapa ja siinä erityisesti, onko journalismi *monologista vai dialogista.* Journalismin dialogisuus eli etnisten ryhmien esittäminen vuorovaikutuksessa keskenään voisi hypoteesini mukaan helpottaa dialogia ja vuorovaikutuksen rakentumista myös median ulkopuolella.

Dialogisuus ja siihen liittyvä etnisten ryhmien vuorovaikutus journalismissa eivät tietenkään ole itseisarvoja, jotka automaattisesti auttaisivat noiden ryhmien suhteiden parantamisessa. Esimerkiksi rikosjuttujen dialogisuus liittyy usein valtaväestöä edustavan poliisin ja etnisiin vähemmistöihin kuuluvien rikollisten keskinäiseen vuorovaikutukseen, jonka kuvaus tuskin koskaan parantaa etnisten ryhmien välistä keskinäistä ymmärrystä (Raittila 2004, 248–257). Sen sijaan tasa-arvoiseen keskusteluun ja yhdessä tekemiseen liittyvän vuorovaikutuksen kuvaaminen journalismissa voisi kehittää etnisten ryhmien välisten suhteita paremmin kuin suurikin määrä eri ryhmistä kertovia monologisia suvaitsevaisuusjuttuja.

---

2 Kuvantutkimuksessa voidaan kiinnittää huomiota kuvan esittämien henkilöiden ja kuvan katsojan välille rakentuvaan vuorovaikutussuhteeseen, jolloin keskeistä on kuvan henkilöiden ja lukijan katseiden välille syntyvä kontakti (Brusila 1997, 103–128; Jewitt & Oyama 2001, 134–147). Luvun 2.3. analyysissa en tarkoita kuvan dialogisuudella lukijan ja kuvan venäläisten välille rakentuvaa kontaktia, vaan kuvan ”sisäistä” vuorovaikutuksellisuutta eli kuvan esittämää suomalaisten ja venäläisten kontaktia.

Dialogisuutta ja suvaitsevaisuusjournalismia koskevat teesit ovat olleet sekä teoreettisiin pohdintoihin että tutkijoiden empiiriseen analyysiin perustuvia päätelmiä. Siksi on kiinnostavaa tutkia, miten tutkijayhteisöön kuulumattomat lukijat arvioivat etnisistä vähemmistöistä kertovia positiivisia suvaitsevaisuusjuttuja sekä dialogisuuden merkitystä.

2.1. Aineisto ja menetelmä

Tutkimusaineisto kerättiin elo-syyskuussa 2006 lukioluokissa sekä maahanmuuttajista ja muista tamperelaisista koostuvissa keskusteluryhmissä (ks. luku 2.1.4.). Kaikissa ryhmissä keskusteltiin mukana olijoiden mediakäytöstä, kysyttiin kommentteja suomalaisen journalismin tavasta käsitellä etnisiä vähemmistöjä sekä analysoitiin joko kirjallisesti tai yhdessä keskustellen muutamia lehtijuttuja. Kirjalliset analyysit toteutettiin vain kahdessa lukioluokassa sekä maahanmuuttajien suomen kielen kurssilla. Niissä kaikki kirjoittivat noin puolen tunnin aikana 5-20 rivin mittaisen kommentin annetusta jutusta. Ryhmäkeskustelut olivat hyvin avoimia eli tutkijan ennakolta valitsemat teemat käsiteltiin eri ryhmissä vaihtelevin tavoin ja vaihtelevassa järjestyksessä. Keskeinen osa kaikkia ryhmäkeskusteluja oli tutkijan jakamien sanomalehtijuttujen lukeminen ja keskustelu niiden pohjalta.

Muutamissa ryhmässä kokeiltiin kysymyksenasettelua, joka pohjautuu ns. **eläytymismenetelmään** (ks. Eskola 1998). Eläytymismenetelmässä kirjoitetaan lyhyehköjä tarinoita tutkijan antaman kehyskertomuksen pohjalta syntyvien mielikuvien perusteella. Kehyskertomusta varioimalla pyritään selvittämään variaation vaikutusta syntyviin tarinoihin. En soveltanut eläytymismenetelmää sellaisenaan, vaan käytin siitä saatuja ideoita ryhmäkeskustelujen keskusteluissa ja lehtijuttuja koskevien kirjoitelmien tehtävänannossa. Nigerialaista Emma Enehiä koskevien juttujen analyysissa vastaajia mm. kehotettiin arvioimaan kirjoituksia Enehin perheen tai lasten näkökulmasta tai ennakkoluuloisesti afrikkalaisiin suhtautuvien suomalaisten näkökulmasta.

2.1.1. Analyysin tasot

Kirjallisten kommenttien ja litteroitujen ryhmäkeskustelun analyysissa kiinnitän huomiota sekä osallistujien esittämiin asioihin ja mielipiteisiin (*mitä sanotaan?*) että niiden esitystapoihin (*miten sanotaan?*). Ensin mainitut (asiat ja mielipiteet) saattoivat koskea joko jutussa esitettyjä tai sen virittämiä teemoja tai jutun esitystapaa. Myös jälkimmäinen eli keskustelijoiden puheen ja kirjoi-

telmien esitystavan retoristen piirteiden erittely koskee sekä etnisyyttä koskevia teemoja että käsiteltyjen juttujen journalistista ilmaisua. Taulukko 2.1. selkiyttää vielä analyysin tasoja.

Taulukko 2.1.: Ryhmäkeskustelujen ja kirjoitelmien tekstianalyysin kuvaus

	Kirjoitelmien ja keskustelupuheen analyysi	
	a) mitä sanotaan?	**b) miten sanotaan?**
1) Jutussa esitetyt tai sen virittämät etnisyyteen tai journalismiin liittyvät *asiat*	**1a** Esimerkiksi maahanmuuttajien työllistymistä tai etnistä syrjintää koskevat kommentit, samoin yleiset journalismia koskevat kommentit	**1b** Tutkittavien ilmaisutapa jutun asioista puhuttaessa (esimerkiksi puhetavan varmuus tai epävarmuus, äänen korottaminen tai hiljentäminen, passiivin käyttö, huudahdukset, nauru jne)
2) Jutun journalistinen *esitystapa*	**2a** Esimerkiksi otsikointia, journalistin sanojen valintaa tai kuvien ilmaisutapaa koskevat kommentit	**2b** Tutkittavien ilmaisutapa jutun journalistisesta esitystavasta puhuttaessa

Käytännössä valtaosa tässä artikkelissa esitetystä analyysista rajoittuu ”asioihin” (a-sarake), ja siinäkin ruutuun 1a, siis jutussa esitettyjen tai sen virittämien etnisyyteen ja yleisesti journalismiin liittyvien kommenttien erittelyyn. Vertailukohteena olevissa omissa aikaisemmissa tutkimuksissani päähuomio on ollut juttujen journalistisessa ilmaisutavoissa (2a), ja niitä käsitellään jonkin verran myös tässä artikkelissa. Kirjoitelmien ja keskustelupuheiden ilmaisukeinoihin (1b ja 2b) kiinnitän vain vähän huomiota. Keskustelupuheiden ilmaisukeinojen kunnollinen analyysi olisi edellyttänyt ryhmäkeskustelujen huomattavasti tarkempaa litterointia ja enemmän aikaa analyysille, mihin tässä tutkimuksessa ei ollut mahdollisuuksia.

2.1.2. Teksti, tulkitsijat ja kontekstit

Kun verrataan tutkijan ja muiden tutkimukseen osallistuvien tulkintoja samoista lehtijutuista, vertailu sisältää kaksi analyyttisesti eri asiaa: analysoitavan tekstin merkityspotentiaalit sekä tulkitsijoiden siitä tuottamat luennat. Käsiteltävien lehtijuttujen merkityspotentiaalit ovat samat niin tutkijoiden tulkinnoissa kuin vastaanoton koetilanteissa (olettaen että tulkinnat on tehty saman-

tasoista paperikopioista). Sen sijaan tulkintaprosessi voi olla hyvinkin erilainen johtuen tulkitsevista subjekteista sekä erilaisesta tulkinnan kontekstista.

Tutkimustilanteen konteksti käsittää monia tasoja ajankohdan laajasta yhteiskunnallisesta kontekstista ryhmäkeskustelun sisäisiin kontekstitekijöihin. Elo-syyskuussa 2006 ei ollut mitään erityisen voimakkaasti julkisuudessa näkynyttä etnisyyteen ja etnisten ryhmien suhteisiin liittynyttä tapahtumaa, joka olisi noussut tutkimustilanteissa esiin[3]. Keskustelut toteutettiin pääosin yliopiston tiloissa tai oppilaitoksissa. Keskustelutilanteissa painotettiin luottamuksellisuutta ja kaikkien puheiden jäämistä anonyymeiksi. Kahdessa lukioluokassa (A ja B) sekä maahanmuuttajien kurssilla käydyt keskustelut toteutettiin normaaleilla oppitunneilla, joilla myös luokan opettaja oli mukana. Kaikki keskustelu äänitettiin, mikä myös on huomioon otettava kontekstitekijä.

Ryhmäkeskustelun sisäisistä kontekstitekijöistä tärkeimmät ovat yhtäältä tutkijan ja haastateltavien ja toisaalta keskustelijoiden keskinäinen vuorovaikutus keskustelun kuluessa. Molemmissa, mutta erityisesti keskustelijoiden keskinäisessä vuorovaikutuksessa toisten osallistujien kommentit vaikuttavat muiden osallistujien mielipiteiden esittämiseen, joko niitä vaientaen tai uusiin ajatuksiin ja vastaväitteisiin aktivoiden. Etnisyyteen ja rasismiin liittyvässä keskustelussa poliittinen korrektius ja pyrkimys esiintyä ”kunnon kansalaisina” saattoi vaikuttaa niin esitettyjen mielipiteiden sisältöön kuin niiden retoriseen ilmaisutapaan (ks. Raittila 2004, 151–154).

Teksteissä ja niiden merkityspotentiaaleissa voidaan erottaa kaksi tasoa: yhtäältä yleinen kulttuuris-ideologinen taso sekä toisaalta analysoitavien tekstien esitystapaan liittyvät diskursiiviset käytännöt (ks. Ridell 1998, 48). Yleiseen kulttuuris-ideologiseen tasoon liittyviä asioita tämän tutkimuksen ryhmäkeskusteluissa olivat esimerkiksi etniset hierarkiat, ihonväriin liitetyt arvottavat käsitykset ja suhtautuminen rasismiin (1a taulukossa 2.1.). Ryhmäkeskusteluissa tutkitut lehtijutut virittivät ensisijaisesti puhetta tämän tason asioista. Sen sijaan keskustelu journalistiseen esitystapaan liittyvistä diskursiivisista käytännöistä (2a taulukossa 2.1.) – esimerkiksi uutisjournalismin konventioista tai sen sisällä esimerkiksi rikosuutisista, ”suvaitsevaisuusjournalismista” tai tekstin dialogisuudesta – oli ongelmallista.

Ajankohdan ja käytettävissä olevan analyysiajan lisäksi mediatutkijan ja ”tavallisen” ryhmäkeskustelijan analyysin lähtökohdat ja intentiot ovat hyvin

3 Muutamassa keskustelussa nousi esiin elo-syyskuussa tv-uutisissa ja lehdissä esillä ollut uutisointi maahanmuutosta Afrikasta Kanarian saarille ja siihen liittyen afrikkalaisten maahanmuuttajien kohtelu Espanjassa ja EU:ssa. Toinen spontaanisti esiin noussut konkreettinen tapahtuma hiukan aikaisemmin mediassa käsitelty nuorten rikollisryhmän toiminta Helsingissä (ryöstelevästä ryhmästä puhuttaessa mainittiin yleensä somalipojat, vaikka mukana oli muitakin).

erilaiset. Muilla kuin mediatutkijoilla eriteltävä lehtijuttu virittää ensisijaisesti muita kuin journalistiseen ilmaisuun liittyviä kommentteja, ellei kysymyksessä ole poikkeuksellinen, leimaava tai emotionaalisesti voimakas otsikko tai kuva. Se, ettei ”tavallinen” lukija tutkimustilanteessa kommentoi jutun diskursiiviseen esitystapaan liittyviä piirteitä, ei kuitenkaan merkitse, etteikö niillä voisi olla tärkeä merkitys hänen tulkinnoilleen. Tutkijalla on vain paremmat analyysivälineet ja opeteltu kyky löytää ja verbalisoida analysoitavan tekstin ilmaisutavan piirteitä.

Kirjoitelmien, haastattelujen ja ryhmäkeskustelujen tulkinnassa on syytä pohtia, missä määrin analysoitavien puhetapojen ja ajattelumallien taustalla ja lähteenä ovat yleinen kulttuuris-ideologinen taso, (uutis)journalismin yleiset konventiot, analysoitavat jutut ja niiden ilmaisukeinot, haastattelutilanne yleisesti sekä haastattelun sisäinen vuorovaikutuskonteksti. Nämä aspektit voidaan ottaa huomioon analyysissa, vaikka puhujat eivät niitä itse tiedostaisi tai eksplikoisi.

Kulttuuris-ideologisen tason asioita ovat esimerkiksi suhtautuminen rasismiin ja siihen nyky-Suomessa liittyvä kunnon kansalaisuuden ihanne. Pyrkimys puhua yleisesti hyväksytyllä tavalla voi liittyä tutkimustilanteen tuottamiin odotuksiin, poliittisen korrektiuden ihanteisiin sekä molempiin edellisiin liittyen se voi olla keskustelun vuorovaikutuksen aikaansaamaa. Keskustelun sisäiseen vuorovaikutukseen liittyy myös tutkijan eli haastattelijan osuus tulkintojen tuottajana. Esimerkiksi dialogisuuden ja suvaitsevaisuusjournalismin vastaanoton arvioinnissa on pohdittava, missä määrin omat odotukseni ja kysymyksenasetteluni ovat olleet tuottamassa haastateltavien puhetta.

Kaikki edellä kuvatut keskustelun vuorovaikutukseen ja muihin kontekstitekijöihin liittyvät seikat vaikuttavat sekä keskustelijoiden esittämiin asioihin (mitä sanotaan?) että heidän puheensa ilmaisutapaan (miten sanotaan?).

2.1.3. Aineiston litterointi ja koodaus analyysin avuksi

Ryhmäkeskustelut litteroitiin tärkeimmiltä osin sanatarkasti, mutta taukoja, äänen voimakkuutta ja muita puheen prosodisia piirteitä ei kuvattu sillä tarkkuudella kuin esimerkiksi keskustelunanalyysissa (ks. Seppänen 1998; Ridell 1998, 124-125). Naurahdukset, pitkät tauot, äänen korottaminen sekä puhetavan varmuus tai epävarmuus kirjattiin ylös joissakin tarkemmin analysoiduissa keskustelujaksoissa. Litterointi mahdollistaa myös keskustelun vuorovaikutuksen rakentumisen analysoinnin. Tässä artikkelissa kuvatut keskustelunjaksot on kuunneltu analyysivaiheessa uudelleen, ja samalla niiden litterointia on tarkennettu.

Yli 200-liuskaisen aineistomassan jäsentämiseksi analyysin helpottamiseksi sekä litteroidut haastattelut että oppilaiden kirjoittamat kommentit koodattiin noin 20 teemaksi, mikä helpotti esimerkiksi juttukohtaisten kommenttien analyysia. Tässä artikkelissa kiinnitän huomiota vain rajoitettuihin osiin aineistosta. Dialogisuutta ja suvaitsevaisuusjournalismia koskevien lausumien lisäksi tarkastelen mm. rasismin ja rikosjournalismin käsittelyä sekä rodullistamista ja muuta erontekoa suomalaisten ja maahanmuuttajien välillä. Kiinnitän huomiota asioihin ja puhetapoihin, joita esimerkkijuttuni virittivät. Sen lisäksi kuvailen osallistujien kommentteja etnisyyden käsittelystä suomalaisessa journalismissa sekä heidän esittämiään parannusehdotuksia.

2.1.4. Ryhmäkeskustelujen konkreettinen toteutus

Tutkimusaineisto kerättiin syksyllä 2006 siten, että mukana oli kolme lukiolaisryhmää, kaksi ”tavallisista tamperelaisista” koostuvaa ryhmää sekä neljä erityyppistä maahanmuuttajaryhmää. Viimeksi mainituissa parhaiten edustettuja olivat Venäjältä muuttaneet. Syynä tähän oli venäläisten keskeinen osuus maahanmuuttajien keskuudessa sekä venäläisjuttujen keskeinen osuus analysoitavassa lehtijuttuaineistossa. Tutkimusryhmien koostumus ilmenee taulukosta 2.2.

Koska tutkimuksen tavoitteena on yleiskartoitus ja siihen liittyen mahdollisten uusien näkökulmien löytäminen, pyrin kaikkien keskustelujen alkuvaiheessa mahdollisimman avoimeen ja strukturoimattomaan tutkimusasetelmaan[4]. Ennakkoon käsiteltäväksi suunnitellut kysymykset ja juttujen analyysit käytiin läpi vaihtelevassa järjestyksessä. Koska teemojen käsittelyjärjestys ja muista osallistujista johtuva keskustelun sisäinen vuorovaikutus vaihteli paljonkin, eri keskusteluissa esitetyt samaa teemaa koskevat kommentit eivät ole suoraan vertailukelpoisia.

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään suomalaisessa kulttuurissa olevia ajattelumalleja ja puhetapoja etnisyyttä ja maahanmuuttoa koskevasta journalismista. Kun analyysin kohteena ovat kulttuuriset diskurssit, ei ole välttämätöntä eikä yleensä hedelmällistä sitoa noita puhetapoja esittäjiinsä. Keskustelijoilta olisi voitu kysyä heidän sosiaaliseen taustaansa liittyviä asioita, mutta tiedot ihmisen ajattelun taustatekijöistä jäävät aina puutteellisiksi. Sen vuoksi osal-

4 Aluksi suunnittelin myös tutkimusasetelmaa, jossa keskustelun osallistujille ei ennakkoon kerrottaisi etnisyyden olevan tarkastelun kohteena. Tällöin etnisyyteen ja rasismiin liitetty poliittisen korrektiuden ihanne ei olisi ehkä vaikuttanut samalla tavalla tulkintoihin ja ryhmädynamiikkaan. Oppitunnin tai tapaamisen teemana olisi ollut esimerkiksi mediakritiikki, ja kaikki esimerkit eivät olisi liittyneet etnisyyteen. Käytännössä tällainen keskustelutilanne on vaikea järjestää, ja se voi olla myös tutkimuseettisesti ongelmallinen.

Taulukko 2.2.: Koululuokat ja keskusteluryhmät syksyllä 2006[5]

Ryhmän kuvaus	aika	Toteutus
1. Lukio A (n=24): äidinkielen 4. kurssi, abeja ja 2. vuoden lukiolaisia	28.8. (1 h 30 min) 30.8. (1 h 30 min)	Molemmilla kerroilla ensin keskustelu, sitten kirjoitelma juttujen perusteella ja sen jälkeen vielä keskustelu samoista jutuista (Emma Eneh, venäläisjutut)
2. Lukio B (n=12): ilmaisutaidon lukio, (abiryhmä)	23.8. (1 h 30 min) 30.8. (1 h 30 min)	Molemmilla kerroilla kirjoitelma juttujen perusteella ja keskustelu samoista lehtijutuista (Emma Eneh, venäläisjutut) sekä etnisyyttä koskevasta journalismista.
3. Lukio C (n=5), tuntien ulkopuolella koottu ryhmä lukiolaisia (4 poikaa, 1 tyttö)	26.9. (1h 10 min)	Ryhmäkeskustelu etnisyyttä koskevasta journalismista sekä lehtijutuista (Emma Eneh, venäläisjutut).
4. TAKK (Tampereen ammatillinen aikuiskoulutuskeskus) maahanmuuttajien suomen kielen jatkokurssi (n=17)	24.8. (1 h 30 min) 31.8. (1 h 15 min)	Ensimmäisellä kerralla yleistä keskustelua suomalaisesta mediasta (mm. Emma Eneh -jutut) ja omasta mediakäytöstä. Toisella kerralla kirjoitelma venäläisjuttujen perusteella ja keskustelu samoista lehtijutuista.
5. Tamperelaisryhmä 1 (3 suomalaisnaista; kaksi työikäistä, yksi eläkkeellä)	6.9. (2 tuntia)	Ryhmäkeskustelu etnisyyttä koskevasta journalismista sekä lehtijutuista (Emma Eneh, venäläisjutut).
6. Tamperelaisryhmä 2 (nainen ja mies)	19.9. (2 tuntia)	Ryhmäkeskustelu etnisyyttä koskevasta journalismista sekä lehtijutuista (Emma Eneh, venäläisjutut).
7. Venäläisryhmä 1 (kaksi Venäjältä muuttanutta naista, joista toinen paluumuuttaja)	13.9. (2 tuntia)	Ryhmäkeskustelu teemasta yleisesti sekä lehtijutuista (neljä venäläisjuttua, valikoima rikosjuttuja).
8. Venäläisryhmä 2 (Venäjältä muuttaneita opettajia: paluumuuttajanainen, tataarinainen Uzbekistanista, Pietarista muuttanut venäläismies)	2.10. (1 h 30 min)	Ryhmäkeskustelu teemasta yleisesti sekä lehtijutuista (neljä venäläisjuttua, valikoima rikosjuttuja).
9. Maahanmuuttajaryhmä 3 (Etiopiasta 1970-luvulla muuttanut mies, Keniasta ja Chilestä 90-luvulla muuttaneet miehet)	14.9. (2 tuntia)	Ryhmäkeskustelu teemasta yleisesti sekä lehtijutuista (Emma Eneh -jutut, valikoima rikosjuttuja).

5 Myöhemmin tekstissä käytettävät siteerausten tunnistekoodit viittaavat tähän taulukkoon. Esimerkiksi koodi 8M tarkoittaa ryhmän 8 venäläismiestä, koodi 6N ryhmän 6 tamperelaisnaista ja koodi 3P/c tarkoittaa ryhmän kolme kolmatta lukiolaispoikaa, koodi 1T/a taas ryhmän 1 enssimmäistä lukiolaistyttöä.

listujilta kysyttiin vain lyhyesti heidän kokemuksiaan etnisistä vähemmistöistä (suomalaisryhmissä) tai Suomeen tulon kokemuksia (maahanmuuttajilta) sekä sitä, miten he seuraavat eri tiedotusvälineitä. Näihinkään taustatietoihin ei analyysissa yleensä viitata.

Kahdessa lukioluokassa ja maahanmuuttajien suomen kielen kurssilla oli kaksi tapaamista. Tämä mahdollisti sen, että ensimmäisellä kerralla jaettiin muutama juttu luettavaksi, ja niiden pohjalta kirjoitettiin lyhyet analyysit seuraavalla kerralla. Käytännössä kaikki eivät olleet lukeneet juttuja ennen toista kokoontumista, ja todennäköisesti mahdollisuus keskustella niistä ennakkoon muiden kanssa ei kovinkaan paljoa vaikuttanut jutuista esitettyihin kirjallisiin ja suullisiin kommentteihin.

Esimerkkijutut oli valittu siten, että ne voisivat virittää suvaitsevaisuusjournalismiin ja dialogisuuteen liittyviä kommentteja. Jos niitä ei spontaanisti tullut esiin, saatoin keskustelun loppuvaiheessa aktivoida puhetta näiden teemojen suuntaan. Se tapahtui ohjailevilla kysymyksillä tai joissakin tapauksissa niin, että esitin omia suvaitsevaisuusjournalismia ja dialogisuutta koskevia tulkintojani ja pyysin osanottajia kommentoimaan niitä.

Ryhmäkeskustelut aloitettiin ”lämmittelykysymyksillä”, jotka koskivat osallistujien mediakäyttöä sekä suhdetta etnisiin vähemmistöihin (suomalaisryhmissä) tai suomalaisiin ja Suomeen kotoutumiseen (maahanmuuttajaryhmissä). Tämän jälkeen siirryttiin selvemmin tutkimuksen aiheeseen liittyviin kysymyksiin: Miten suomalainen media yleensä käsittelee etnisiä vähemmistöjä? Esimerkkejä hyvistä ja huonoista käytännöistä? Tuleeko median kautta esiin kuva hyvistä ja huonoista maahanmuuttajista? Miten media käsittelee eri etnisiä ryhmiä rikollisina ja rikosten kohteina?

Edellä kuvattujen yleisten kysymysten jälkeen siirryttiin konkreettisiin aineistoesimerkkeihin ja keskusteluun niiden pohjalta. Keskustelussa pyysin kertomaan, mistä luettu juttu kertoi tai mitä mieltä jutusta oltiin ja lukevatko osallistujat yleensä tällaisia juttuja lehdistä. Joissakin keskusteluissa näytteet luettiin juttupareina, ja pyysin osallistujia vertaamaan niitä tai asettamaan jutut paremmuusjärjestykseen. Loppuvaiheessa ohjailin keskustelua dialogisuuden ja suvaitsevaisuusjournalismin teemoihin.

Keskustelun päätteeksi kysyin osallistujien muistissa mahdollisesti olevia esimerkkejä hyvistä etnisyyteen ja maahanmuuttoon liittyvistä jutuista sekä vastaavasti leimaavista, rasismia vahvistavista jutuista. Lähes jokaisessa tapaamisessa puhuttiin myös rasismista ja miten sitä on käsitelty ja pitäisi käsitellä mediassa.

2.2. Huumorin rajat ja suvaitsevaisuusjournalismi nigerialaisen maahanmuuttajan esittämisessä

Analysoitavana juttuparina lähes kaikissa keskusteluryhmissä oli kaksi Tampereella asuvasta Emmanuel Enehistä kertovaa juttua[6]. Ensimmäinen jutuista oli julkaistu Helsingin Sanomien Tänään-sivulla 17.12.1999 (kuva 2.1.) ja toinen Aamulehden Tänään-sivulla 25.7.2006 (kuva 2.2.)

Käytin Emmanuel Enehistä kertovia juttuja tutkimustilanteissa esimerkkeinä suvaitsevaisuusjournalismista, ja HS:n jutun yhteydessä myös pohjana keskustelulle huumorin rajoista ja monitulkintaisuudesta. Lisäksi keskusteluissa pohdittiin Enehiä koskevia kirjoituksia ja niihin liittyviä kuvia etnisen toiseuden esittämisen näkökulmasta. Näiden juttujen yhteydessä pyysin erityisesti lukiolaisluokissa sekä muutamassa keskusteluryhmässä osallistujia eläytymään jutun päähenkilön perheen ja lasten asemaan ja kommentoimaan juttuja tästä näkökulmasta. Joissakin ryhmissä kehotin keskustelijoita eläytymään myös ennakkoluuloisesti tai rasistisesti maahanmuuttajiin suhtautuvien suomalaisten näkökulmaan.

Helsingin Sanomien kirjoitus (kuva 2.1.) on tuokiokuva nigerialaisen ”Emma” Enehin vetämältä tanssitunnilta. Siinä kuvataan Enehin toimintaa tanssinopettajana ja kerrotaan afrikkalaisesta tanssista. Enehin oppilaina on jutun mukaan ”erittäin ihastuneen näköisiä suomalaisnaisia”, joista eräs tunnustaa tanssin lisäksi kiinnostuksensa katsella ”komeaa nuorukaista”, siis Emmaa. Tekstin tulkintaa tähän suuntaan ohjaa myös jutun kuva, jossa muovihameessa tanssiva afrikkalainen on suomalaisblondin katseen kohteena. Lisämausteena jutussa yhdistetään Emman kosketus oppilaansa palleaan Veikko Huovisen novelliin, jossa afrikkalainen marinoi tamperelaisen, pakasti tämän ja söi. Tämä jutun aloitustarina käännettään loppulauseessa ympäri kertomalla, kuinka suomalaiset tanssijanaiset ”tuijottavat nigerialaista kuin syödäkseen”.

Mitä ilmeisimmin Helsingin Sanomien toimittaja oli juttua kirjoittaessaan tavoitellut kevyttä ja humoristista ilmaisutapaa, jossa mahdollisesti pyrittiin myös kritisoimaan suomalaisten afrikkalaiskäsityksiä. Juttua saattoi pitää afrikkalaisia koskevia negatiivisia stereotypioita vahvistavana tai purkavana. Jutun esitystapa kannibaalivertauksineen johti kuitenkin Emma Enehin perheen loukkaantumiseen, vastineeseen ja HS:n toimittajan anteeksipyyntöön (HS 8.1.2000).

6 Jutut eivät olleet esillä venäläisryhmissä (taulukon 2.1. ryhmät 7 ja 8). Kahdessa lukioluokassa (ryhmät 1 ja 2) käsittelyn pohjana oli myös kolmas Eneh-juttu (Al 15.3.02), jota monet lukiolaiset pitivät parhaana kolmesta.

Kuva 2.1. (Helsingin Sanomat 17.12.1999)

REIJO HIETANEN

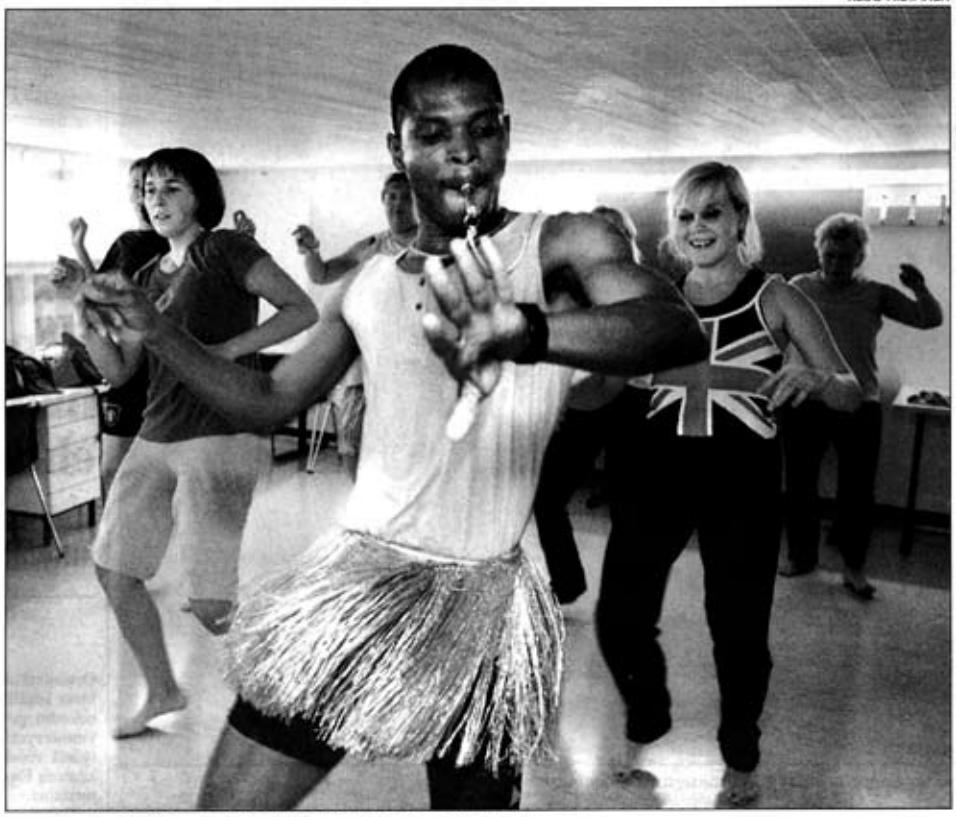

Emma Eneh näyttää tamperelaisnaisille, miten Nigeriassa tanssitaan.

Emma kutsuu suomalaisia tanssiin

■ Nigerialainen **Emma Eneh** painaa Tampereella kätensä vasten huohottavan suomalaisblondin palleaa, ja katsojan ajatus luiskahtaa väistämättä **Veikko Huovisen** vanhaan novelliin, siihen, missä afrikkalainen stipendiaatti marinoi tamperelaisen hum. kandin elävältä ennen kuin otti tämän hengiltä, pani pakasteeseen ja söi.

Emmakin on afrikkalainen mies. Mutta pois hänestä, että hän tunnustelisi pihvin kokoa Tampereen linja-autoaseman naapurissa: tanssinopettaja Eneh ottaa vain kouriintuntuvasti selvää, liikkuuko suomalaisneidon vatsa alkuunkaan tarkoitetulla tavalla.

Emma – virallisesti Emmanuel – on tanssiryhmä Udokan opettaja. Opetustarkoituksia varten hän on peräti pukenut ylleen veikeän muovinarusta askarrellun hameen, ja viitisentoista erittäin ihastuneen näköistä suomalaisnaista toistaa nyt musiikin tahdissa Emman lantionliikkeitä. Hiki virtaa, kädet heiluvat ja Emma komentelee.

Afrikkalaisella tanssilla ei ole paljonkaan tekemistä suomalaisen lavakulttuurin kanssa, sillä afrikkalainen tanssi on sittenkin silkkaa tanssia eikä esimerkiksi parinmuodostusta. Siinä ei laahusteta, ja sen tähden se tekee hyvää tanssijan vartalolle ja ennen muuta hänen aivoilleen: se rentouttaa, virkistää ja valpastuttaa kaikesta päätellen yhtä hyvin kuin kunnollinen puusauna, jonka päälle pääsee järveen uimaan.

Emma hetkuu ja naiset perässä. Ovatko suomalaiset helppoja oppilaita?

Ah! Emman pää luhistuu alaspäin.

Mutta ainakin he ovat innostuneita. Tämä kurssi on tarkoitettu vasta-alkajille, ja hengästyneinä naiset selittävät, miksi he ovat tulleet mukaan: liikkumaan tavalla, joka kiinnostaa heitä – ja ohhoh, mitä eräs heistä tunnustaakaan – myös katselemaan komeaa nuorukaista, jollainen Emma Eneh epäilemättä on.

Ja sitten naiset tuijottavat nigerialaista kuin syödäkseen.

RITVA LIIKKANEN

■ *Udoka opettaa afrikkalaista tanssia, soittoa ja laulua Tampereen Vuoltsulla, Vuolteenkatu 13 (linja-autoaseman ja Koskikeskuksen välissä) jo yhdeksättä vuotta. Tunnit pidetään perjantaisin kello 17–20.30, ja kertamaksu on 35 markkaa. Lisätietoja saa esimerkiksi Emma Enehiltä numerosta 040-588 5822 tai Seija Myllykankaalta numerosta 03-343 1846.*

2000-luvun alkuvuosina käytin juttua esimerkkinä luennoilla ja toimittajien koulutustilaisuuksissa, ja niissä juttu sai ristiriitaisen, tosin pääasiassa kriittisen vastaanoton. Noissa tilaisuuksissa saamani palautteen perusteella jutusta saattoi uloskoodata afrikkalaiseen tanssiin ja suvaitsevaisuuteen liittyvien teemojen ohella ja ehkä niitä painokkaammin villeihin afrikkalaisiin liitettyjä stereotyyppisiä käsityksiä.

Myös syksyn 2006 tutkimushaastatteluissa keskustelijoiden mielipiteet hajosivat jyrkän tuomitsevista juttua täysin ongelmattomana ja positiivisina pitäviin. Keskusteluissa juttua pidettiin outona ja eksotisoimalla esineellistävänä. Lukiolaispojan mielestä Helsingin Sanomien juttu oli *”ilkeä, vastenmielinen ja seksistinen”*. Samassa ryhmässä lukiolaistyttö arveli, että kirjoitus on tahattomasti ilkeä; hänen mielestään toimittaja on yrittänyt kirjoittaa tanssinopettajasta positiivisesti. Toisessa lukiolaisryhmässä kaikki osallistujat kokivat jutun neutraaliksi tai positiiviseksi, perinteiseksi jutuksi.

> *”No … ehkä tommonen eksoottisempi liikuntaharrastus … mitä niinkun jakaa noille suomalaisnaisille … se tekee sitä minkä se osaa … löytäny siitä sellaisen mahdollisuuden toteuttaa elinkeinoo … opettaa naisille tanssia (---) Periaatteessa tää on musta semmonen positiivinen kuva siitä.”* (3P/2)

Kun samassa lukiolaisryhmässä kysyttiin, onko jutussa mitään, joka mahdollisesti ylläpitää stereotyyppistä kuvaa afrikkalaisista, tuli esiin jo hiukan kriittisempiä kommentteja. Jutun arveltiin vahvistavan käsityksiä, että afrikkalaiset eivät muuta teekään kuin tanssivat. *”Tulee semmonen, että afrikkalainen tulee ja vie naisesi”*, lukiolaispoika (3P/c) naurahti. Sama näkökulma tuli esiin muissakin keskusteluissa. Afrikkalaisille maahanmuuttajille juttu toi heti mieleen omat kokemukset mustan miehen stereotyyppisestä seksuaalistamisesta. Monen suomalaismiehen arveltiin pitävän juttua uhkaavana.

> *”Se viesti joka sinne… syvemmältä esiin, on mun mielestä… tosi vääristynyt kuva, sillain että… täällä on komea afrikkalainen mies… ja… kaunis suomalainen blondi. (---) Vaikka tanssi on tässä kyse, mun mielestä enemmän tässä tuodaan esiin sen Afrikan miehen ja suomalaisten naisten suhdetta (---) ja mikä on Emman rooli tossa, onks hän vaan… (huokaus) silmän karkkia vai mitä.”* (9/kenialaismies)

Maahanmuuttajien kurssilla jutun viittaukset Huovisen kannibaalinovelliin jäivät käsittämättömiksi. Joku piti juttua suomalaisnaisia halventavana, mutta toiset arvelivat Emma Enehin itse toivoneen tällaista juttua ja hyötyvän siitä.

”Emmalla on hyvä idea, hyvä bisnes, saa rahaa” (4/venäläismies). ”Varmaan tämän henkilön luvalla kirjoitettu, varmaankin hän on itse pyytänyt Hesaria tulemaan tekemään jutun (---) se on mainos.” (4/venäläismies)

”Kun näitä juttuja paljon tehdään … markkinointimielessä, niin sanoisin että poika on saanut hyvän mainoksen. Houkuttelee uusia hetkuttajanaisia.” (6N)

Edellä lainattu suomalaisnaisen ensikommentti sisälsi saman viittauksen jutun mahdolliseen positiiviseen vaikutukseen tanssiryhmän kannalta. Samalla sanavalinta (*”poika”*) vähättelee aikuista afrikkalaismiestä, ja myös puhe hetkuttajanaisista on monitulkintainen.

Aamulehden juttu (kuva 2.2.) oli julkaistu osana Tampereen seudulla asuvia maahanmuuttajia esittelevää ”Maailman kansalaisia” -sarjaa. Sarjan jutuissa kerrotaan faktoja maahanmuuttajien aikaisemmista kotimaista sekä kysellään esiteltyjen henkilöiden käsityksiä Suomesta ja Suomeen sopeutumisesta. Juttua hallitsee suuri nelipalstainen puolilähikuva Emmanuel Enehistä värikkäisiin afrikkalaisiin vaatteisiin ja koruihin pukeutuneena. Kuvateksti kertoo hänen olevan *”moniosaaja: lääkäri, tanssija, vihreän politiikan vaikuttaja, tunnustuksellinen kristitty ja ennen kaikkea härmäläläinen ytimiään myöten*”. Jutun alussa kerrotaan Enehin nigerialaisesta taustasta, muutosta Suomeen, hänen perheestään, tanssiharrastuksestaan ja työstään Kurikan terveyskeskuslääkärinä. Sen jälkeen Emmanuel Eneh vastaa lyhyisiin kysymyksiin, jotka koskevat Suomeen sopeutumista, kielen oppimista, saunaa ja suomalaista ruokaa sekä ”mikä on parasta Suomessa”. Lisäksi juttu sisältää erillisen Nigeriasta kertovan faktalaatikon.

Aamulehden juttu on tyypillinen ”suvaitsevaisuusjuttu”, jonka kirjoittaja on maahanmuuttoasioihin erikoistunut Aamulehden ihmisoikeustoimittaja. Rakenteeltaan juttu on monologinen henkilöhaastattelu, jossa Eneh vastaa toimittajan kysymyksiin. Juttua voi pitää esimerkkinä etnisestä peilauksesta (ks. Horsti 2005, 240–242). Tällä käsitteellä Karina Horsti tarkoittaa maahanmuuttajista tehtyjä juttuja, joissa maahanmuuttajat pannaan arvioimaan Suomea ja suomalaisia, jolloin juttu kääntyykin tarinaksi ”meistä”.

Enemmistö keskustelijoista piti Aamulehden juttua hyvänä, joskin muutama arveli sitä melko kiinnostamattomaksi. Jutun sanottiin sisältävän tietoa ja huumoria, päähenkilön opiskelun ja työskentelyn lääkärinä arveltiin vaikuttavan positiivisesti, ja juttua pidettiin myös hyvin kirjoitettuna. Kirjoituksen sanottiin arvostavan kohdettaan muun muassa niin, että toimittaja antoi tilaa hänen omille ilmauksilleen.

Kuva 2.2. (Aamulehti 25.7.2006)

Emmanuel Eneh hoitaa sielua ja ruumista

Malla-Katriina Tuominen

Nigerialainen **Emmanuel Eneh** tietää, mistä puhua saarnatessaan, ettei tauosi ole vain liikettä, vaan lauluttaa ja terapiaa. Hän on sekä tanssiryhmä Udokan perustaja että lääkäri, joka hurauttaa ambulanssilla Härmälästä päivittäin Kurikan terveyskeskukseen.

Suomeen hän saapui vuonna 1990 jatkaakseen kotimaassa aloittamiaan mikrobiologian opintoja. Ne vaihtuivat lääketieteeseen Tampereen yliopistossa seuraavana vuonna.

Suomi ei olhut hänelle tuntematon maa jonakin pohjoisessa. Hän oli lomaillut viiden viikon ajan maassamme jo vuonna 1985 ja ihoherkimpien kesäaikana hän tiesi, että Suomi oli tukenut Biafran sodassa Nigeriaa vastaan.

Jos Suomi on hänelle tärkeä maa niin sitä on myös Tampereen Härmälä asuinpaikkana.

– Tampere on paras kaupunki ellei ja enää ja Härmälä sen helmi, hän ylistää.

Täysin kaksikielisessä perheessä on kolme lasta, jotka puhuvat äidin kanssa suomea ja isän kanssa englantia.

Emmanuel Eneh eli Emma, kuten häntä kutsutaan, puhuu sujuvaa suomea.

Miten opit suomea?

– Olin intensiivikursseilla Helsingissä ja jo kolmen viikon jälkeen yritin sinnikkäästi puhua. Kerran astuin yhden herran varpaille ja pyysin anteeksi sanomalla "anteeksi, olen paholainen".

– Kun suomen opettajani kertoi, mitä paholainen tarkoittaa, meille saatiin naurut.

Mitä kaipaat Nigeriasta?

– Sukulaiset ovat siellä. Meidän kulttuurissamme perhekäsitys on aivan erilainen kuin täällä.

Mikä oli vaikeaa Suomeen sopeutumisessa?

– Minulla on äneisesti niin outo huumorintaju, ettei sitä ymmärretty. Se tuotti vähän ongelmia.

– Samoin ihmetyttä herätti, kun aloin keskustella muiden bussimatkustajien kanssa tai kun sanoin ihmisille hyvää päivää. Minua pidettiin varmasti vähän hulluna. Vaikeinta oli rakentaa luonteva vuorovaikutus suomalaisiin.

Miten suomalaiset ja nigerialaiset eroavat toisistaan?

– Hankala kysymys, mutta eroja on paljon. Suomalaiset ovat paljon vapaampia ja heille tasa-arvo on itsestäänselvää. Se tuottaa minulle vieläkin vaikeuksia, kun Nigeriassa on totunnut siihen, että perheessä kaikilla on omat tehtävänsä ja omat paikkansa.

Pidätkö suomalaisesta ruoasta?

– Syön kaikea, mikä meinov alas. Kotona työnnän myös nigerialaista ruokaa. Tuon aina mukaan kolttani tuhaisina afrikkalaisia ruokatarvikkeita.

Entä suomalainen sauna?

– Aah, kolme kertaa viikossa. Sauna on sikäyvät! Saunassa pitää olla vähintään puolitoista tuntia.

Mikä on parasta Suomessa?

– Rauha, ehdottomasti rauha. Sitä ei ole minkään muualla. Tässä on taatusti aivan paikka maailmassa, jossa voi kävellä pelkäämättä, että joku hyökkää kimppuun. Toivon, että suomalaiset rukoilevat rauhan säilyvän. Toivottavasti he myös ymmärtävät, mihin temppelistä rauha on ihmisille. Muistan, kun osallistuin ensi kertaa Keskustorin itsenäisyyspäiväan ja kuulin ihmisten laulavan Maamme-laulua, itkin.

– Hienoa Suomessa on myös se, että valtio todella huolehtii kansalaistaan. Aina, kun kohtaan työnsäni sotaveteraaneja, ruoasi heitä kohtaan syvää kunnioitusta ja koetan antaa heille parhaan mahdollisen hoidon.

■ **Emmanuel Eneh toivoo seuraavan hanatatteavan olevan kotoisin Ghanasta.**

Merkosaaja. Emmanuel Eneh on lääkäri, tanssija, viheriä poliitikan vaikuttaja, tunnustuksellinen kristitty ja ennen kaikkea härmäläläinen ytimiään myöten.

Maailman kansalaisia

Nigeria

■ Pinta-ala: 9 237 868 neliökilometriä

■ Väkiluku: 131 530 000 (2006)

■ Pääkaupunki: Abuja

■ Valtiomuoto: Liittotasavalta, itsenäistyi vuonna 1960, presidentti Olusegun Obasanjo

■ Virallinen kieli: englanti

■ Suurimmat väestöryhmät: hausat ja fulbet 29 %, jorubet 21 %, igbot 18 %, idiot 10 %

■ Uskonnot: 50 % muslimeja, 40 % kristittyjä, 10 % paikallisten uskontojen kannattajia

■ Odotettavissa oleva elinikä: 50 vuotta

■ Lukutaito: 68 % aikuisväestöstä

■ Nigerialaisia asuu Tampereella 29.

”Kaikkea hyvää … ties mitä koruja kaulassa … tulee sellaine fiilis, että ihan tavallinen mies (---) Ehkä se on hyvä tyyppi, että se ei oo niitä pahoja (---) tässä kuitenkin esitetty siltä kannalta että kuinka hyvin se on sopeutunut suomalaiseen yhteiskuntaan … kuinka se tykkää saunoo … ja opiskelee … ja silleen.” (1T/a)

”Silleen, että se tekee ihan oikeetakin työtä … siis opiskelee lääkäriksi (---) että se suomalaiseen kulttuuriin on mukautunut täysin.” (3P/c)

Kriittisemmissä kommenteissa toimittajan kysymyksiä pidettiin johdattelevina ja näkökulmaa *”nuoleskelevana”* (2T/a). Afrikkalaiset keskustelijat pitivät juttua positiivisena, mutta suomalaisista kriteereistä lähtevänä. Tamperelaismies piti juttua sinänsä kohtuullisen hyvänä, vaikkakin äärimmäiseen poliittiseen korrektiuteen pyrkivänä:

”Kysytään suomalaisesta saunasta suomalaisesta ruoasta, mikä on parasta Suomessa. Kyllähän näkökulma on koko aika kovin suomalainen. Ja suomalaisen lukijan on tietysti tämmönen helppo lukee sillä lailla että juu, minä elän maailman parhaimmassa maassa (---) että kyllähän tässä vähän tämmönen ylhäältä päin katsova.” (6M)

Kaikkein kriittisimmässä lukiolaisten ryhmässä Aamulehden juttua arvosteltiin siitä, että afrikkalainen maahanmuuttaja oli väkisin istutettu suomalaiseen muottiin. Kun kirjoitustehtävässä kehotettiin arvioimaan juttua eläytymällä Emma Enehin lasten asemaan, lukiolaistyttö tiivisti kritiikkinsä runollisesti:

Minun isäni tuli Suomeen
Jos tulee Suomeen, pitää aina muistaa puhua siitä kuinka hieno Suomi on
ja muiden siitä kuinka hieno itse on
Muuten se ei ole hyvä
Isän pitää olla lääkäri, tanssija, vihreän politiikan vaikuttaja ja
tunnustuksellinen kristitty
ennen kuin niistä on hyvä että isä tuli

Niiden itsensä ei tarvitse olla hyviä kaikessa
eikä puhua sujuvasti hausaa tai fulbea
eikä kehua miten hieno Nigeria on
Ehkä ne saisivat jopa olla pitämättä saunasta jos haluaisivat

Nyt isäni tietää ettei bussissa saa puhua
ja ettei ihmisiä tervehditä
Sillä minun isäni on nyt härmäläläinen ytimiään myöten
ja ne huokaisevat helpotuksesta
Ainoa ulkomaalainen jonka ne hyväksyvät on täydellinen suomalainen

Keskustelijoiden kommentteja tulkittaessa on syytä pohtia tutkimustilanteen merkitystä. Yhtäältä keskustelu suomalaisen journalismin mahdollisista puutteista voi virittää keskustelijoita ylikriittiseen juttujen virheiden etsimiseen. Toisaalta etnisyysteema voi synnyttää odotuksia, joiden mukaan positiivisesti kirjoitettu juttu on hyvää ja puolustettavaa journalismia. Tutkittavien pienen määrän vuoksi ei ole mahdollista päätellä, mitkä ovat Emma Enehiä koskevien kahden jutun tyypilliset tai vallitsevat tulkinnat. Mutta aineiston perusteella voi päätellä molempien lehtiartikkelien olevan hyvin monitulkintaisia.

Myös keskusteluryhmän yhden osallistujan – esimerkiksi ensimmäisen puheenvuoron käyttäjän – mahdollinen suuntaava tai dominoiva vaikutus muiden puheisiin on syytä ottaa huomioon. Sivulla 28 kuvatussa tamperelaisnaisten keskustelussa yhden naisen (5N/b) avauspuheenvuoro sai aikaan, että toinen osallistujista (5N/c) ilmaisi kriittisen kantansa Helsingin Sanomien juttuun vasta keskustelun usean vuoronvaihdon jälkeen.

Sivun 28 keskustelussa tutkijan (PR) kehotus arvioida juttua Emma Enehin perheen näkökulmasta suuntaa keskustelun sävyä kriittisemmäksi suhteessa juttuun. Sama ilmiö tuli esiin muissakin Helsingin Sanomien tanssijuttua koskevissa keskusteluissa: kun kehotin osallistujia eläytymään Emma Enehin lasten tai koko perheen asemaan, juttua positiivisenakin pitäneet toivat esiin kriittisempiä näkemyksiä.

Parin jutun perusteella ei voi päätellä paljoakaan ns. suvaitsevaisuusjournalismin vastaanotosta. Näiden kirjoitusten lisäksi keskusteluissa puhuttiin yleisemminkin positiivisesta näkökulmasta lähtevästä maahanmuuton ja etnisten vähemmistöjen käsittelystä. Keskusteluissa esiin tuotujen kommenttien perusteella suvaitsevaisuusnäkökulmasta tehdyn journalismin ongelmana on kiinnostamattomuus ja uskottavuuden puute. Pienen otoksen perusteella voi kuitenkin tehdä vain alustavia päätelmiä.

Tamperelaisnaisten keskustelua jutuista 2.1 ja 2.2

5N/b: *musta tää on kirjotettu hyvin koska sehän täytyy heti ensimmäisillä riveillä napata se lukija (kommentoi juttua 2.1)*

5N/c: *niinno siinä mielessä joo*

5N/a: *niin on kyl kyl*

5N/c: *ja onhan siinä tietysti vähän semmonen että tota noin niin pani pakasteeseen ja söi niin tota et kun se tuntuu todellisuudessakin niinku jo täysin ufotarinalle (---) tokihan onhan se niinku humoristinen ja näin mut että … jotain siinä on vähän semmosta häiritsevää*

5N/b: *mä taas tykkään tällasesta tyylistä (---) oishan tässä tietysti voinu enempi olla asiaa et jotain faktaa et tää on vähän tämmönen pakina niinku melkein.*

(---)

5N/c: *sitten ruvetaan kehuun että kuinka komea nuorukainen … sit tulee tää suomalaisten miesten pelko että ne tulee ja vie meidän kaikki naiset … juttuna tää on siis semmonen että ihan rehellisesti että mulle jäi semmonen ristiriitanen olo niinku tästä että onko tää kirjotettu positiivisessa vai negatiivisessa hengessä*

(---)

5N/b: *no tääki on aika hyvä tässä kuvassa ku tää nainen kattelee suoraan ton miehen takapuolta tässä (naur.)*

(---)

PR: *(---) jos te koitatte eläytyy vaikka tän Emma Enehin perheen näkökulmasta (---) hänellä on suomalaisia lapsia ja suomalainen vaimo .. heidän näkökulmastaan .. miltäs sitten tää juttu tuntuu?*

5N/b: *no ei ne varmaan tykänny tästä*

(---)

5N/c: *ja vähän tää on semmonen kähmivä juttu ihan oikeesti ja se on ehkä se mistä mä en pidä tässä jutussa koska eihän se oo kuitenkaa niinku se ajatus että ottaa vain kouriintuntuvasti selvää liikkuuko suomalaisneidon vatsa alkuunkaan tarkoitetulla kouriintuntuvasti musta se on oikeesti vähän kummallinen ilmasu ja jotenki niinku jos aattelee että puoliso esimerkiks lukee niin voi tuntua vähän kiusalliselle*

(---)

5N/c: *mmm mut täytyy sanoa että tää (AL-juttu) oli must tää on oikeesti äärettömän hyvin kirjotettu juttu siis mä kiinnitin tähän ihan Aamulehdessä huomioo siihen että tää oli mun mielestä hyvin kirjotettu mut nytku mä katon kirjottajaa niin mä en sinänsä ihmettele tota asiaa (naurahtaa) .. mutta tota mutta tää (HS-juttu) oli mun mielestä oikeesti mä en tähän innostunut ollenkaan et voi sanoa että toivon mukaan tämmösiä ei ihan hirveesti kirjoteta.”*

2.3. Dialogisuus ja muut esitystavat venäläisiä koskevissa sanomalehtikirjoituksissa

Toinen tapausesimerkkini koskee venäläisiä maahanmuuttajia koskevaa journalismia. Aineistoksi valitsin vuodelta 2000 neljä lehtikirjoitusta, jotka olivat olleet oman aikaisemman tutkimukseni analyysin kohteina (Raittila 2004, 230–277). Tuossa tutkimuksessa ja erityisesti mainittujen neljän jutun analyysissa olin pohtinut muiden tekijöiden ohella uutisjournalismin verbaalisen ja visuaalisen dialogisuuden merkitystä. Tutkimusasetelma mahdollisti oman tutkijaluentani vertaamisen suomalaisten lukiolaisten ja aikuisten sekä Venäjältä Suomeen muuttaneiden tulkintoihin samoista jutuista.

Dialogisuuden ohella (ja useimmiten ennen sitä) juttujen pohjalta keskusteltiin siitä, millaisen kuvan venäläisistä ne antavat ja mitä mieltä keskustelijat yleensä ovat venäläisiä koskevasta journalismista. Lisäksi puhuttiin venäläisistä rikosjuttujen aiheina.

2.3.1. Neljä esimerkkijuttua

Rovaniemeläisten Olga Ruokosen ja Galina Hulkon haastatteluun perustuvan jutun (kuva 2.3.) lähtökohtana on ”kansojen kohtaamiseen” pyrkinyt suvaitsevaisuustapahtuma. Artikkelia hallitsevassa kuvassa kansat eivät kohtaa, vaan venäläissyntyiset Olga ja Galina poseeraavat kahdestaan kameralle. Omassa tutkijan tulkinnassani pidin kuvaa tyypillisenä esimerkkinä ei-dialogisesta esitystavasta, joka korostaa venäläisnaisten erillisyyttä suomalaisista. Kuvateksti tosin rakentaa samuutta suomalaisten kanssa, sillä kymmenen vuotta Suomessa asuneet naiset *”sanovat olevansa suomalaisia ja puoleksi venäläisiä”*.

Jutussa puhuu naisten lisäksi myös tapahtuman järjestäneen kulttuuriyhdistyksen suomalainen edustaja, mutta hänen ja venäläisten tai muidenkaan ulkomaalaisten välillä ei ole minkäänlaista dialogia. Vaikka puhujien välistä dialogia ei ole, Galinan Hulkon ja Olga Ruokosen haastattelussa on puheen sisällön kautta rakentuvaa yhteisyyttä suomalaisten kanssa. Naiset kertovat työstään ja suhteistaan suomalaisiin sekä kommentoivat Lappia ja suomalaisen yhteiskunnan turvallisuutta: *”Täällä on turvallista asua. Lapset voivat kulkea missä vain, kouluikäisten lasten vanhemmat kehuvat.”*

Rovaniemeläisjuttua koskevat haastateltavien kommentit olivat enimmäkseen varsin neutraaleja. Juttua pidettiin asiallisena, mutta ei kovin kiinnostavana. Varsinkin lukiolaiset arvelivat jättävänsä tällaiset jutut lukematta (*”tän kohderyhmä on vähän vanhemmille”*). Jutun kuvaa pidettiin jähmeänä ja toimimattomana esimerkiksi kuviin 2.4 ja 2.6 verrattuna. Kuvan naisia pidettiin

Kuva 2.3. (Lapin Kansa 9.9.2000)

Olga Ruokanen ja Galina Hulkko ovat olleet Rovaniemellä jo kymmenkunta vuotta. He sanovat olevansa suomalaisia ja puoleksi venäläisiä.

Rovaniemellä asuu lähes 50 kansallisuutta

Kansojen kohtaaminen tavoitti vain muutaman ulkomaalaisen

■ **Rovaniemi**
Aino-Helena Hietala

Rovaniemi-päivien ensimmäinen Kansat kohtaavat -tapahtuma kokosi kirjastokahvilaan vain muutaman Rovaniemellä asuvan ulkomaalaisen. Rovaniemen kansallisen kulttuuriyhdistyksen puheenjohtaja **Seppo Aho** kertoo, että tapahtuma on kokeilu, jossa haluttiin selvittää, löytyykö ihmisiä kansainväliseen tapaamiseen.

- Kokeilemme, miten rovaniemeläistyneet ulkomaalaiset innostuvat tapaamaan toisiaan.

Kulttuurisihteeri **Esa Peltonen** kertoo, että Rovaniemellä asuu jo lähes 50 eri kansallisuutta.

Kansat kohtaavat -tapahtumassa oli mukana vietnamilainen, kaksi venäläistä, yksi tamili, kaksi yhdysvaltalaista ja yksi iranilainen sekä kaksi suomalaista järjestäjien lisäksi. He olivat asuneet Rovaniemellä kahdesta viikosta kymmeneen vuoteen.

Kielteisiä asioita kukaan ei tunnustanut Rovaniemellä kohdanneensa. Sri Lankasta ja Vietnamista muuttaneet pitivät pimeyttä pahempana asiana kuin pakkasta ja lunta. Yhdysvalloista muuttaneet kehuivat rovaniemeläisiä ystävällisiksi.

Kaupunki on kansainvälistynyt

Olga Ruokanen ja **Galina Hulkko** ovat olleet Rovaniemellä jo kymmenkunta vuotta. Hulkko tuli Suomeen 1991 paluumuuttajana, sillä hänen isovanhempansa ovat lähtöisin Rovaniemeltä. Hulkko on syntynyt Karjalassa ja muutti Rovaniemelle Murmanskista myös suomalaissyntyisen miehensä kanssa. Perheessä on kaksi lasta.

Olga Ruokanen tapasi kotikaupungissaan Pietarissa nykyisen miehensä. He menivät naimisiin ja Olga Ruokanen muutti Suomeen kymmenen vuotta sitten. Perheessä on 10-vuotiaat kaksospojat.

Ruokanen on opiskellut venäjänkielen opettajaksi Pietarin yliopistossa ja opettaa venäjää Rovala-opistossa. Hulkko opettaa Ounaskosken yläasteella. Lisäksi he tekevät tulkin töitä.

Suomen kieli sujuu jo hyvin. Hulkko oli opiskellut suomea yliopistossa Veäjällä, mutta Ruokanen ei osannut kieltä yhtään, kun tuli Rovaniemelle. Perheen yhteinen kieli oli englanti.

Molemmat viihtyvät Rovaniemellä, jossa tekevät työtä, perhe asuu täällä ja ystäviä on runsaasti. He toimivat Suomi-Venäjä-seurassa aktiivisesti. Hulkko pitää lisäksi venäjän kerhoa äidinkielenään venäjää puhuville lapsille.

- Lapissa on omat viehättävyytensä. Luonto on kaunis ja lähellä. Ilmasto on parempi kuin Murmanskin ja Pietarin vaihtelevat meri-ilmasto. Lisäksi täällä on turvallista asua. Lapset voivat kulkea missä vain, kouluikäisten lasten äidit kehuvat.

Rovaniemellä he eivät ole kohdanneet ennakkoluuloja. Vielä kymmenen vuotta sitten venäjää puhuvaa tuijotettiin, mutta nyt kaupungissa on jo paljon ulkomaalaisia, ettei heitä joukosta erotella.

- Kaupunki on kansainvälistynyt eikä ulkomaalainen ole harvinaisuus. Lisäksi ihmiset matkustavat ja opiskelijat opiskelevat ulkomailla. Ei täällä ole suuria ennakkoluuloja.

Molemmat haluavat pitää kiinni venäläisestä kulttuuristaan ja kielestään. Lapset ovat oppineet venäjän kielen. Lisäksi äidit pitävät tärkeänä, että pojat tutustuisivat myös äitinsä kulttuuriin ja muun muassa venäläiseen kirjallisuuteen sen alkuperäisellä kielellä.

- Luemme heille venäläisiä kirjoja, mutta vielä pojat eivät ole itse niihin tarttuneet, he päivittelevät kuten suomalaisetkin pojistaan.

joissakin puheenvuoroissa tyytyväisinä ja luonnollisina, toisissa taas väsyneinä ja teennäisinä. *”Sehän on törkeen lavastettu kuva … pantu poseeraan siihen”*, lukiolaispoika kommentoi (1P). Lukiolaistyttö puolestaan piti hyvänä, että myös vähän vanhempia venäläisnaisia esitellään.

> *”On hyvä että on tällaisia vähän vanhempia naisia esillä, koska usein ajatellaan että jos tulee venäläinen nainen se on nuori, joku kakskymppinen, jonka joku vanha rikas mies on käynyt hakemassa sieltä.” (---) Toisaalta tän kuvan olis voinut laittaa melkein mihin tahansa juttuun tästä aiheesta … otsikko olisi voinut olla vaikka ”venäläismaahanmuuttajat ovat onnettomia Suomessa.”* (2T/b)

Saman luokan toinen tyttö piti juttua *”aivan kamalana”*. Hänen mielestään juttu oli pikemminkin Lappia ja Rovaniemeä ylistävä matkailumainos, jossa ulkomaalaisia kohdellaan kuin koe-eläimiä, jotka on saatettu keinotekoisesti yhteen ihastelemaan Suomea: *”Tää just, että tuputetaan että he ovat hyvin sopeutuneet tähän meidän ihanaan Suomeen ja sitten tääl on nää pakolliset, Lappi on viehättävä ja ilma on ihana ja (naurua) … tää sisältää nää kaikki.”* (2T/a)

Venäläiset maahanmuuttajat pitivät juttua yleensä hyvänä ja ongelmattomana. Jutun arveltiin parantavan venäläisnaisten mainetta, kun siinä kerrottiin naisten olleen kymmenen vuotta naimissa ja sekä puhuttiin heidän kaksospojistaan. Jutun ja sen kuvan arveltiin lähentävän venäläisiä ja suomalaisia toisiinsa: *”He ovat tässä kuvassa hymyileviä ja tyytyväisiä … istuvat ihan kahvikupissa … niin kuin suomalaiset … kupin ja pöydän ääressä (---) ihan suomalaiseen tapaan.”* (8M). Yksi venäläisnaisista tosin arvosteli varovaisesti jutun kirjoitustapaa kovin perinteiseksi:

> *”Ehkä se on … kuinka sanoisin … perinteisesti kirjoitettu … että … täällä on … mistä ovat tulleet … opiskelleet ja … ja mitä he tekevät … puhuvatko venäjää … ne ovat sellaiset kysymykset jotka kysytään maahanmuuttajilta … perinteisesti … viihtyvätkö Suomessa.”* (7N/b)

Kuvan 2.4. juttu käsittelee ylioppilaskirjoituksia, ja venäläistaustainen Alina Kadirova ei ollut siinä esillä etnisen vähemmistön edustajana vaan ”yhtenä meistä”, kuin kuka tahansa ylioppilaskokelas. Samoin Alina Kadirovan ja opettajan keskustelua esittävä kuva on esimerkki etnisten vähemmistöjen esittämisestä luonnollisessa yhteydessä, ilman esimerkiksi kuvatekstillä painotettua suvaitsevaisuus- tai monikulttuurisuusnäkökulmaa. Henkilöiden katsekontakti ja siihen liittyvä ruumiinkieli viestivät positiivista yhteisymmärrystä. Kuvan positiivista vuorovaikutusta vahvistaa vielä jutun teksti, jossa Alina Kadirova

Kuva 2.4. (Ilkka 28.3.2000)

Kirjoitukset ohi, lukeminen jatkuu

Opettaja epäilee mukavuudenhalun karkottavan oppilaita kielistä

VIRPI NIEMISTÖ
Nurmo

Kun tämänvuotisten ylioppilaskirjoitusten viimeinen tunti alkaa, Nurmon liikuntahallin pihassa nököttää enää kaksi autoa. Lyhyen kielen kirjoittajat ovat nopeita. Heitä myös löytyy viime vuosia vähemmän.

– Nurmossa C-kielen kirjoitti tänä keväänä 18 oppilasta, joista suurin osa poistui heti tuossa kello 12:n jälkeen, kertoo saksan ja ranskan lehtori **Anne Birkstedt**.

Alina Kadirova edusti maanantaina ylioppilaskokelaiden vähemmistöä, sillä hän viipyi paikalla muutamaa minuuttia vaille täyden ajan.

– Kirjoitin C-kielenä englannin. Aineen aiheet tuntuivat erikoisilta. En oikein uskalla sanoa siitä mitään, sillä harmittaa vietävästi, jos meni väärin. Jotain joulusta se oli, aprikoi Alina.

Nurmolaisen abiturientin kevään luku-urakka ei suinkaan pääty nyt kirjoituksiin. Hän suunnisti heti liikuntahallista kirjastoon tutustumaan yliopistojen pääsykoevaatimuksiin.

– Haen lukemaan kansainvälistä politiikkaa tai valtio-oppia. Vaihtoehtoina ovat myös slaavilainen filologia sekä venäjän kääntäminen ja tulkkaus. Loppujen lopuksi taidan mennä sinne, minne pääsen, naurahtaa venäjän A-kielenä opiskellut Alina.

Opiskelua vaatii myös musiikkiopiston pianonsoiton loppututkinto, jonka abin pitäisi saada valmiiksi toukokuussa.

AUF WIEDERSEHEN, YLIOPPILASKIRJOITUKSET. **Kuusi vuotta Nurmossa asuneelta Alina Kadirovalta irtosi iloinen hymy, kun ylioppilaskirjoitusten urakka oli maanantaina ohi. Ranskan ja saksan opettaja Anne Birkstedt arvioi C-kielen kokeiden tasoa kohtuulliseksi.** *Kuva: Lasse Korhonen.*

Hajauttaminen nakersi kevään kieliä

Nurmon lukion saksan ja ranskan lehtorin mukaan lyhyen kielen kirjoittamisen suosio on hiipunut parhaista vuosista. Anne Birkstedt epäilee eräälläkin syyksi mukavuudenhalua.

– Koska kielet vaativat päljon työtä, oppilaat valikoivat lukiossa niitä aineita, joista on vähemmän vaivaa.

Monelle käy myös niin, että vaikka lukiossa käydään kielen kurssit läpi, sitä ei kuitenkaan oteta mukaan ylioppilaskirjoituksiin.

– Tänä keväänä ne kaikki viisi nurmolaista abia, jotka läpikäyvät kaikki kahdeksan saksan kurssin, myös kirjoittivat sen tänään, Birkstedt kertoo.

Hän arvioi maanantaisia saksan ja ranskan kokeita kohtuullisiksi. Samalla monen nuoren urakka kohti hyviä arvosanoja tasoittui, sillä saksan kuuntelu helmikuussa oli opettajankin mielestä "ylivaikea".

Saksan, ranskan ja englannin lisäksi runsaat 12 000 ylioppilaskokelasta ympäri Suomen kirjoitti maanantaina venäjää, italiaa, espanjaa, latinaa, portugalia ja saamea C-kielenä. Näistä saksa oli ylivoimainen suosikki, sen papereita täytti noin 6900 abiturienttia, ranskaa pähkäili liki 3500 kokelasta. Lyhyen saamen arvosanaa tavoitteli vain 13 yrittäjää.

Ylioppilastutkintolautakunnan pääsihteeri **Anneli Romanin** mukaan lyhyen kielen kirjoittajien määrässä ei ole kokonaisuutena tapahtunut suuria muutoksia. Entistä useampi kuitenkin hajauttaa tutkintonsa ja suorittaa C-kielen kokeen jo syksyllä.

Kevään ylioppilaat ja heidän arvosanansa ovat selvillä viimeistään 25. toukokuuta.

käyttää hyvin suomalaisia ilmaisuja: *”Harmittaa vietävästi, jos meni väärin”*, Alina aprikoi jutussa.

Pidän juttua esimerkkitapauksena dialogisesta journalismista. Tekstissä puhuvat sekä Alina Kadirova että suomalaisopettaja, mutta jutussa ei ole verbaalista vuorovaikutusta heidän välillään. Jutun dialogisuus rakentuukin valokuvan kautta. Tulkintani mukaan kuva rakentaa luontevia sosiaalisia suhteita suomalaisten ja venäläisten välille ja kytkee Alina Kadirovan selvästi me-yhteisöön[7]. Kuvassa 2.4 ei ole kysymys vain samastumisesta Alina Kadirovaan, vaan myös hänen kanssaan vuorovaikutuksessa olevaan suomalaiseen opettajaan ja kuvan esittämän vuorovaikutuksen positiiviseen ilmapiiriin.

Lähes kaikissa keskusteluryhmissä kiinnitettiin huomiota oman tulkintani keskeiseen huomioon eli siihen miten Alina kuvattiin kuin kuka tahansa abiturientti. Poikkeuksetta tätä pidettiin myös hyvänä tapana kuvata maahanmuuttajia: *”Ihan hyvä siinä mielessä että ei esitetä mitenkää erityisesti että tää on ulkomaalainen vaan tää on ihan samanlainen kuin yleensä yo-kirjoitusten jälkeen … kysytään siltä joka on ollut kirjoituksissa että miten on mennyt.”* (2T)

Melkein kaikissa ryhmissä tartuttiin jutun ilmaukseen, jonka mukaan Alina Kadirova kuului siihen ”ylioppilaskokelaiden vähemmistöön”, joka viipyi kirjoituksissa lähes täyden ajan. Mahdollisesti tutkimuksen aihe – etniset vähemmistöt – sai keskustelijat puuttumaan ja ihmettelemään sinänsä merkityksetöntä vähemmistö-sanaan liittyvää asiaa. *” Ehkä tässä tuli enshätään sellainen fiilis että välkyt nokkelat suomalaiset ja hidas tumpelo maahanmuuttaja, istuu siellä ihan niin kun loppuun asti”*, tamperelaisnainen pohdiskeli (6N).

Venäläisryhmissä juttu viritti monenlaista keskustelua kirjoituksen kohteesta. Osallistujat pohdiskelivat hänen tulevaisuuttaan ja mahdollisuuksiaan menestyä suomalaisessa yhteiskunnassa sekä vertailivat Alina Kadirovaa muiden juttujen päähenkilöihin. Kaiken kaikkiaan venäläisryhmien keskusteluille oli tyypillistä, että puhe ”karkasi” itse jutuista ja niiden ilmaisutavoista omiin ja tuttavien kokemuksiin suomalaisesta yhteiskunnasta. Alina Kadirovan mahdollisuudet nähtiin hyviksi, koska hän vaikuttaa tarmokkaalta ja hänellä on selkeä tavoite pyrkiä yliopistoon.

Omassa analyysissani painotin kuvan dialogisuutta jutun positiivisena ominaisuutena. Yksikään keskustelijoista ei maininnut dialogisuutta tai kuvan henkilöiden keskinäisen vuorovaikutuksen merkitystä. Tosin yksi venäläisnainen piti kuvaa positiivisena, koska siinä on *”hyvät ihmissuhteet, näkee … sellaiset että menestyy”* (7N/a). Dialogisuuden sijaan keskustelijat painottivat kuvan

7 Kuvien sosiaalisesta järjestyksestä ja muista kuva-analyysin lähtökohdista ks. Seppänen 2001 ja Raittila 2004, 266–270.

luonnollisuutta, toiminnallisuutta ja positiivista ilmapiiriä, joka syntyi molempien henkilöiden hymyilyn, hyväntuulisuuden, nauramisen tai energisyyden perusteella. Kuvaa niin kuin koko juttuakin pidettiin optimistisena. Edellä mainitut luonnehdinnat saattavat hyvinkin perustua kuvan henkilöiden vuorovaikutukseen, vaikka sitä ei niin ilmaistukaan. Yhtä helpottuneet hymyt yksittäin kameraan poseeraamalla olisivat voineet tuottaa toisenlaisia kommentteja. Sellainen kuva tästä tutkimusasetelmasta kuitenkin puuttui.

Myös kuvan 2.5 juttu on muodollisesti vuorovaikutuksellinen[8]. Venäläinen Antonina Iegrafova on työvoimatoimistossa keskustelemassa kuvaajaan nähden selin olevan virkailijan kanssa. Kuvateksti kertoo Iegrafovan työhalukkuudesta, mutta itse kuva ei havainnollista ensisijaisesti työhalukkuutta. Kuvan henkilöiden asennot ja sijoittaminen kuvan tilaan luovat sosiaalisen järjestyksen, joka esittää venäläisnaisen viranomaisen katseen ja kontrollin alaisena passiivisena kohteena. Kuvan asettelu rakentaa Iegrafovalle kaksinkertaisen kohteen roolin, sillä myös lehden lukijan näkökulmasta hän on passiivinen kohde.

Kuva osoittaa havainnollisesti, että vuorovaikutuksellisuus ei vielä sinänsä tee kuvasta positiivista ja toiminnallista. Se, millaisia merkityksiä kuvien dialogisuus rakentaa, riippuu ratkaisevasti kuvan vuorovaikutuksen luonteesta. Vaikka maahanmuuttajien työllistymistä koskeva juttu on tehty positiivisesta suvaitsevaisuusnäkökulmasta, sen kuva rakentaa hierarkkista suhdetta venäläisnaisen ja suomalaisten välille: me (ylemmällä tasolla) olevat suomalaiset hyväksymme tällaisen kunnollisen maahanmuuttajan. Kuva ja siihen liittyvä juttu eivät kuitenkaan itsestään selvästi liitä venäläisnaista me- tai he-yhteisöön, vaan kokonaisuus tarjoaa aineksia ristiriitaisille tulkinnoille.

Lukioissa ja muissa ryhmissä suomalaisten ja venäläisten keskustelijoiden tulkinnat vastasivat pääosin edellä kuvattua omaa tutkijan tulkintaani. Tämän jutun ja kuvan tulkinnat olivat selvästi yhdenmukaisimmat muihin näytejuttuihin verrattuna. Kaikissa ryhmissä kiinnitettiin huomiota kuvan epätasa-arvoiseen asetelmaan, jossa maahanmuuttajanainen oli haastattelijansa ja kuvan katsojien kohteena. Oman tulkintani täydennykseksi osallistujat toivat esiin henkilöiden kokoeron (*”nainen on kamalan pieni”*), suuren viherkasvin roolin kuvassa, naisen sijoittamisen etäälle pöydän taakse sekä kuvakulman ylhäältä alas (*”kauheen matalallaki (nauraa) niinku sill ois joku penkki joka ois paljon matalammalla kun toi virkailijan penkki”*). Valokuvaa pidettiin taiteellisena yri-

8 Tämän jutun yhteydessä keskusteluryhmissä puhuttiin enimmäkseen vain kuvasta, kuvatekstistä ja otsikoista.

Kuva 2.5. (Turun Sanomat 15.2.2000)

työni

TS/Marttiina Sairanen

Olisin valmis tekemään mitä työtä hyvänsä ja tarvittaessa muuttamaan toiselle paikkakunnalle töiden perässä, Antonina Ievgrafova sanoo.

MAAHANMUUTTAJAT

eivät ole kranttuja

– Maahanmuuttajien työllisyystilanne Turussa on parantunut pariin viime vuoteen verrattuna, kertoo toimialajohtaja Cristina Ahonen Turun työvoimatoimiston kansainvälisistä palveluista.

Kaikkiaan työttömiä työnhakijoita oli viime vuonna keskimäärin 15 000, joista ulkomaalaisia oli 1 500.

Työttömistä ulkomaalaisista työllistyi viime vuonna 280 yleisille työmarkkinoille, 340 ihmistä sijoitettiin kunnan, valtion tai yksityissektorin palvelukseen ja 370 henkilöä aloitti työvoimakoulutuksen.

– Meiltä työllistyi viime vuonna yleisille työmarkkinoille joitakin kymmeniä enemmän kuin Espoossa ja Vantaalla, toteaa Ahonen tyytyväisenä.

Pirkanmaalla ja Uudellamaalla maahanmuuttajien työttömyys on laskenut yhdestä viiteen prosenttia kahden viime vuoden aikana. Varsinais-Suomessa työttömyys on tänä aikana kuitenkin noussut kolme prosenttia.

Kieli ja ammattitaito vaaditaan

Ratkaisevinta maahanmuuttajan työllistymisessä on ammattitaidon lisäksi suomenkielen taito ja työelämän vaatimusten tunteminen. Atk:n käytötaitoja vaaditaan jo alalla kuin alalla. Työllistyminen on vaikeaa, elleivät nämä vaatimukset täyty.

– Hyvät ammatti-ihmiset työllistyvät heti, kuten levyseppähitsaajat ja konepajapuolen osaajat. Matto- ja sisustusasentajista sekä kirvesmiehistä on ajoittain pulaa. Toimihenkilöpuolella esimerkiksi kirjanpitäjältä edellytetään tuntemusta Suomen kirjanpitolaista. Korkeakoulutetut tarvitsevat myös muuta kielitaitoa. Vähintään englantia pitää osata akateemisessa maailmassa pärjätäkseen.

Pitkä tie ammattiin

Ulkomailla valmistuneilla lääkäreillä on pitkä työharjoittelujakso edessään, jos he aikovat saada laillisen pätevyyden ammatinharjoittamiseen Suomessa. Suomen kielen opintojen lisäksi heidän on tentittävä sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Sen jälkeen he työskentelevät puoli vuotta sairaalassa kolmella eri osastolla ja saman verran terveyskeskuksessa.

Entisen Neuvostoliiton alueilta muuttaneilla sairaanhoitajilla ei ole mahdollisuutta pätevöityä Turussa. Poikkeuksellisesti on järjestetty yksi työvoimapoliittinen kurssi, jonka jälkeen hoitajat saivat muodollisen pätevyyden.

Monet insinöörit ovat siirtyneet konepajapuolelle, missä töitä riittää.

Kotouttaminen vain sanahelinää

– Laki maahanmuuttajien kotouttamissuunnitelmasta näyttää jääneen sanahelinäksi, koska rahoitusta lain toteuttamiseksi ei ole annettu, huomauttaa Cristina Ahonen.

Hän on huolestunut muualta Turkuun muuttaneista pitkäaikaistyöttömistä, jotka ovat todellisessa syrjäytymisvaarassa. Viime vuonna heitä muutti tänne 400. Pakolaiset ja turvapaikkapäätöksen saaneet ovat asuneet ensin kolme vuotta sijoituskunnissa, missä heille ei välttämättä ole tehty minkäänlaista ammattitaidon selvitystä eikä annettu suomen kielen opetusta.

–Ideaalitilanne olisi, jos maahanmuuttajille voitaisiin tarjota heti suomen kielen opetusta ja muuta valmennusta, sanoo Ahonen.

– Vakavassa syrjäytymisvaarassa ovat ne myös ne nuoret, jotka maahan tullessaan ovat jo suorittaneet oppivelvollisuutensa. Heidän koulutuksensa tulisi turvata. Tämä koskee kaikkia maahanmuuttajia eikä vain pakolaisia ja turvapaikanhakijoita.

OUTI KATAJARINNE

tyksenä esittää yksinäisyyttä. Kuvan nähtiin rakentavan vahvoja eroja suomalaisten ja maahanmuuttajien välille.

> *”Ei hyvin näytetä oikeella puolella olevaa henkilöä … vaikuttaa niinkun se olis hirvee pomo … sit toi venäläinen olisi kitisemässä tossa työpaikkaa … venäläinen istuu pienenä … piipittää siellä jotain.”* (3P/a)

> *”Tää on vähän tämmönen kuulustelutilanne (---) itse asiassa se on vähän niin kuin syyllinen.”* (3P/b)

Kuvan venäläisnaista luonnehdittiin orvoksi, ujoksi, tyhmäksi, alistuneeksi, passiiviseksi raukaksi, epätoivoiseksi ja kerjäävän näköiseksi: *”yksin, joku tommonen tuulitakki päällä (naurua) … toivoton ressukka.”*. Venäläisryhmissä pohdiskeltiin, että naisen työttömyys voi osaltaan johtua hänen ulkoisesta olemuksestaan:

> *”Jos sinä esimerkiksi olet työnantaja ja minä tulen ja pyydän töitä ja mulla ilme on tällainen (haastateltava esittää alistunutta, pessimististä) … onko teillä töitä? (esittää ujosti) … varmasti ei löydy.”* (8N/b)

Juttu viritti paljonkin keskustelua maahanmuuttajien työllistymisestä. Tamperelaisryhmissä ihmeteltiin suomalaisten työnantajien ennakkoluuloisuutta. Venäläisten ryhmissä vertailtiin omia ja tuttavien kokemuksia Antonina Iegrafovan tilanteeseen ja keskusteltiin koulutuksen ja suomen kielen taidon merkityksestä. Kun kuvateksti kertoi naisen olevan valmis tekemään ”mitä työtä hyvänsä”, edellä siteerattu venäläisnainen arvosteli naista optimismin ja tavoitteiden puutteesta: kyllä tuon ikäisen naisen jo pitäisi tietää mitä haluaa ja toimia aktiivisesti sen puolesta. Lukioluokassa arveltiin, että mikä työ hyvänsä voi tarkoittaa myös pimeätä työtä.

Kun keskustelijoita pyydettiin vertaamaan neljää venäläisistä kertovaa juttua toisiinsa, kaikissa ryhmissä Antonina Iegrafovaa kuvaavaa Turun Sanomien juttua pidettiin huonoimpana. Edellä kuvatun kritiikin lisäksi juttua pidettiin tylsästi kirjoitettuna, kiinnostamattomana.

Kuvan 2.6. juttu alkaa kevyellä jutustelulla: *”Mie olen kyllä ihan aito ryssä”*, esittelee Lappeenrannassa varaosamyyjänä työskentelevä Mihail Lednikov itsensä jutun kirjoittajalle. Kevyttä jutustelua on myös dialogi jutun suomalaisten puhujien kanssa: *”Mitä mie vastaan?”* Mihail kysyy. *”No vaikka että daa”*, työkaverit ehdottavat…

Kuva 2.6. (Helsingin Sanomat 20.12.1999)

Mihail Lednikov myy varaosia maanmiehille

AILA KÄYHTY
Helsingin Sanomat

"Mie olen kyllä ihan aito ryssä", kuuluu puhelimessa selvällä Lappeenrannan murteella. **Mihail Lednikov**, 24, puhuu niin sujuvaa suomea, ettei voisi uskoa miehen asuneen Lappeenrannassa vasta reilun vuoden.

Viipurilainen opiskeli suomea 17-vuotiaasta alkaen koulussa. Sitten löytyi suomalainen vaimo. Kun mies on ollut koko ikänsä kiinnostunut tekniikasta, ei varaosaliikkeen nippelisanaston oppiminen suomeksi tuottanut paljoakaan tuskaa. Nykyään mies myy varaosia maanmiehilleen Varaosa Maailma -liikkeessä, entisessä Lappeenrannan Varaosassa.

Kaupassa Lednikovia lennätetään: Pitää selittää venäläiselle kolmikolle, että Bilteman luettelon tavaraa löytyy lähinnä Helsingistä. Volvon venttiilikopan tiivisteestä kuitenkin syntyy kaupat. Sitten tulee venäjänkielinen puhelu.

"Mitä mie vastaan?"

"No vaikka että daa", työkaverit ehdottavat.

JAAKKO JULKUNEN / HS

Mihail Lednikov myy Lappeenrannassa varaosia venäläisille.

Tukkuostaja täyttää auton kattoon asti

Yksi työkavereista, **Osmo Kokkonen** sanoo, että venäjän kielen taitoinen myyjä on ihan välttämätön. "Jotkut venäläiset ei osaa yhtään mitään vierasta kieltä. Ja nämä on kaikki erikoissanoja. Joskus koetetaan saada selvää piirtämällä."

Mihail järjestelee kätevästi *ustanovka podogrevan* eli lohkolämmittimen asennuksen tai *zamena gausiteljan* eli pakoputken vaihdon.

Lednikov sanoo, että asiakkaita on kahta sorttia: enimmät ovat lähialueilta, Pietarista ja Viipurista omille pikku ostoksille tulleita. He ostavat ehkä oman auton öljynvaihtoon tarvittavan öljyn ja joitain varaosia.

Toiset ovat pietarilaisia tukkuostajia, jotka täyttävät auton katonrajaa myöten ja kuskaavat tavaran myyntiin. Viime mainitut ovat nyt vähentyneet, koska he ovat alkaneet hakea tavaran suoraan tukkuliikkeistä. Ostajia on taas alkanut virrata kauppaan ruplan devalvaation aiheuttaman hiljaisemman kauden jälkeen.

Suuri osa tuttuja kasvoja

"Nyt kun tulee hiihtolomat, niin suksibokseja ja taakkatelineitäkin ostetaan, niiden hinnat vaihtelee välillä 1 500–3 000 markkaa", Lednikov kertoo kalleimmista ostoksista.

Lednikovia tarvitaan kaupassa varmimmin torstaisin ja perjantaisin, jolloin tukkuostajat rientävät täydentämään varastoja. Tavaraa tarvitaan viikonlopuksi, sillä myös Venäjällä shoppaillaan viikonloppuisin.

"Tuttuja naamoja on asiakkaista ehkä 70 prosenttia", arvioi Mihail Lednikov venäläisten ostouskollisuutta Lappeenrannan kaupalle.

Mihail Lednikovin haastattelu on esimerkki kevyestä jutustelusta, joka rakentaa yhteisyyttä ja kuulumista me-yhteisöön. Venäläistä Mihailia suomalaiseen me-yhteisöön samastava esitystapa rakentuu ennen muuta jutun kärjen ja myöhemmän replikoinnin luontevuuden, huumorin ja kepeyden avulla. Samastaminen me-yhteisöön syntyy verbaalisen ja visuaalisen ilmaisun kokonaisuudesta. Dialogin ohella samastamista me-yhteisöön rakentaa toimittajan kertova teksti ja sen kielelliset valinnat. Mihail esitetään paitsi jutun keskeisenä puhujana myös luontevana osana suomalaista yhteiskuntaa. Lednikovilla on suomalainen vaimo, hän puhuu suomalaisille tutuista asioista, ja venäläiset asiakkaat ovat hänelle paitsi maanmiehiä osittain samaan tapaan ”toisia” kuin suomalaisille. Leppoisa ja vuorovaikutuksellinen valokuva vahvistaa Mihail Lednikovin asemaa yhtenä meistä: hän on siinä suomalaismyyjän asemassa, palvelemassa venäläistä turistia.

Myös tämän jutun osalta keskusteluryhmien tulkinnat vastasivat paljolti edellä kuvattua omaa tutkijaluentaani. Myönteisiä kommentteja perusteltiin jutun luontevuudella, huumorilla ja sen kuvaamalla positiivisella esimerkillä kaikille maahanmuuttajille. Tärkeänä osana jutun luontevuutta pidettiin murteen sekä ryssä-sanan käyttöä. Jutun aloitustapaa pitivät positiivisena niin venäläiset maahanmuuttajat kuin suomalaiset lukiolaiset. Sen, ettei ryssittelyyn suhtauduta vakavasti, arveltiin tuovan yhteenkuuluvaisuuden tunnetta suomalaisten kanssa.

> *”Tää huumorin käyttö on aika hyvää. Siis niinku puhutaan, että ihan aito ryssä. Ja tääl on näitä venäjän kielen sanojakin. Tuodaan sellaista vähän läheisyyttä, ettei se venäläinen ihan huono ole.”* (3P/d)

Erityisesti venäläisten ryhmissä juttua pidettiin hyvänä Mihail Lednikovin persoonan, osaamisen ja menestymisen takia eikä ehkä niinkään jutun ilmaisukeinojen perusteella. Tamperelaisnainen piti positiivisena, että myös venäläismiehestä on tämän kaltainen kunnon työtä kuvaava juttu: *”Paljon mun mielestä kirjotetaan etnisistä venäläisistä naisista ja sitten venäläiset miehet on niitä rikollisia.”* (5N/b) Venäläismies piti Mihailia hyvänä esimerkkinä länsimaisen kulttuurin omaksuneesta maahanmuuttajasta: *”Tällaisen ainakin suomalaiset hyväksyvät (---) erityisesti kun hän tekee rahaa suomalaisille yrityksille.”* (8M)

Jutun vuorovaikutuksellisuutta ja dialogisuutta ei missään ryhmässä mainittu, vaikka yritin ohjailla keskustelua siihen suuntaan. Sen sijaan korostettiin Mihailin aktiivisuutta sekä jutun ja sen kuvan toiminnallisuutta. Valokuvaa verrattiin aikaisemmin käsiteltyyn Turku-jutun kuvaan, jossa venäläisnainen jäi ”päällekäyvän” virkailijan kohteeksi; tässä taas venäläinen esiintyi aktiivise-

na ammattilaisena. Venäläisen maahanmuuttajan jokapäiväisen työn kuvausta verrattiin spontaanisti aikaisemmin keskustelussa olleeseen Emma Enehiä käsittelevään juttuun (ks. juttu 2.2.).

> *”Tässä puhutaan tosiaan vaan reilusti tästä työstä. Eihän tässä missään kysytä, mitä pidät Suomesta tai mitä pidät saunasta varsinkaan. (---) Samantyyppisen jutun olisi voinut tehdä suomalaisestakin työntekijästä.”* (2T/b)

Aivan yksiselitteisen positiivisena tätäkään juttua ei pidetty. Lukiolaistytön mielestä kyseessä oli keinotekoinen venäläisen maahanmuuttajan kuvaus. Pari keskustelijaa arveli otsikon synnyttävän ajatuksia, joiden mukaan kyseessä on venäläinen jobbari tai muu hämäräkauppias. Venäläisnaisen mukaan *”jotkut voivat ajatella, että hän on vienyt suomalaisten työpaikan (naurua)”* (7N/b). Valtaosaltaan kuitenkin ajateltiin tamperelaisnaisen tapaan: *”Tässä mul tulee niin kun semmonen positiivinen fiilis, että hyvä kun ukkeli on töissä.”* (6N)

2.3.2. Yhteenvetoa venäläisten esittämisestä

Venäläisiä koskevat jutut 2.3–2.6 oli valikoitu sillä perusteella, että olin aikaisemmissa tutkimuksissani käyttänyt niitä esimerkkeinä journalistisen ilmaisun verbaalisen ja visuaalisen dialogisuuden merkityksestä (Raittila 2004 ja 2005). Tämän tutkimuksen keskusteluryhmissä dialogisuus ei tullut spontaanisti esiin, vaikka usein keskustelun loppupuolella pyrin virittämään siihen liittyviä kommentteja. Sen sijaan useissa ryhmissä painotettiin Kadirova- ja Lednikov-juttujen oleva *toiminnallisempia* kuin kahden muun. Näistä kahdesta varaosamyyjä Lednikovista kertovaa juttua pidettiin yleensä parempana, koska venäläistä maahanmuuttajaa kuvattiin siinä työssään, selkeästi osana suomalaista yhteiskuntaa. Alina Kadirovaa ja rovaniemeläisnaisia käsitteleviä juttuja koskevat kommentit vaihtelivat positiivisista lievän kriittisiin. Sen sijaan Turun työvoimatoimistoa koskevaa juttua (kuva 2.5) pidettiin – sen muodollisesta dialogisuudesta huolimatta – yksiselitteisesti huonona.

Yllä kuvatut tutkinnat olivat hyvin samanlaisia suomalaisten ja venäläisten ryhmissä. Venäläisten keskusteluryhmissä oli tyypillistä, että juttujen ilmaisutapojen sijaan keskustelu suuntautui esimerkkijuttujen henkilöihin ja heidän elämäntarinoihinsa. Niitä verrattiin omiin ja tuttujen kokemuksiin.

Niin venäläisten kuin suomalaistenkin keskusteluryhmissä tuotiin esiin ajatus, jonka mukaan Suomen ja Venäjän (ja Neuvostoliiton) suhteiden historia vaikuttaa edelleen negatiivisesti venäläisiä koskevaan journalismiin ja sen tulkintaan. Suomalaiset koululaiset viittasivat satojen vuosien historian

vaikuttavan edelleen suomalaisten venäläisiä koskeviin käsityksiin. Venäläiset maahanmuuttajat arvelivat sota-ajan vaikuttavan vielä erityisesti vanhempien suomalaisten tulkintoihin, eikä sotien aiheuttamaa historiallista painolastia ole helppo nopeasti murtaa. Sen sijaan suhteessa lähihistoriaan media saattaisi venäläisten mielestä vaikuttaa paljonkin esimerkiksi siten, että venäläisistä puhuttaessa tehtäisiin selkeämmin ero Neuvostoliiton aikaan. Nyt annetaan liian usein *"kuva siitä että olemme neuvostolaisia (---) koska media, se käsittelee meitä neuvostolaisina."* (8M).

Yhdessä venäläisryhmässä arveltiin, että Suomen rooli EU:n jäsenenä vaikuttaa siihen, miten tiedotusvälineet arvottavat eri maahanmuuttajaryhmiä. Afrikkalaisiin, turkkilaisiin ja kosovolaisiin suhtaudutaan sen mukaan osana eurooppalaista politiikkaa, kun taas suomalaisten ja suomalaisen median suhtautuminen venäläisiin lähtee enemmän kansalliselta maaperältä.

Rikosjutuista[9] puhuttaessa venäläiset pitivät suomalaislehtien kriittistä suhtautumista periaatteessa oikeana, kunhan uutiset venäläisten tekemistä rikoksista tehdään samoin kriteerein kuin muistakin. Mutta jos kaikki pikkurikokset uutisoidaan ja venäläisten tekijöiden osuutta korostetaan, se leimaa syyttömätkin maahanmuuttajat. Suomalaislehtien venäläisiä koskevaa uutisointia verrattiin tiedotusvälineiden kriittisyyteen Yhdysvaltoja kohtaan.

> *"Paljon puhutaan siitä amerikkalaisista pahaa mutta sitten silti otetaan niiltä paljon tällaisia ohjelmia tai dokumenttiohjelmia (---) positiivista sieltä mitä Yhdysvalloissa tapahtuu. (---) Mutta mitä Venäjällä positiivista tapahtuu, Venäjältä ei oteta yhtään."* (8M)

Edellä olevan lainauksen puhuja viittasi keskustelussa esimerkkeinä olleisiin pieniin rikosjuttuihin ja kysyi, miksi suomalaislehdissä ei ole samanlaisia pikkujuttuja positiivisista asioista Venäjällä. Hän viittasi Pietarissa ja Moskovassa vieraileviin suomalaisiin ja kansainvälisiin pop- ja rock-tähtiin ja kaipasi niistä pikku-uutisia. Ne olisivat luettavuudeltaan ja kiinnostavuudeltaan parempia kuin keskustelussa olleen myönteiset jutut venäläisistä (kuvat 2.3-2.4). Haastateltava arveli, että uutiset usein toistuvista HIM:n ja Madonnan Venäjän konserteista auttaisivat suomalaisia ymmärtämään, *"että Venäjä myös kuuluu Eurooppaan ja maailmaan"*.

Muissakin venäläisten puheenvuoroissa tuli esiin, miten Venäjän tapahtumien mediakäsittelyn koettiin vaikuttavan siihen, miten Suomeen muuttaneisiin venäläisiin suhtaudutaan. Käsitysten monipuolistamiseksi ja ennakkoluulojen

9 Venäläisistä rikosjutuissa myös alaluvussa 2.4.

voittamiseksi kaivattiin pikku-uutisten lisäksi hyvää fiktiota. Venäläiset puhuivat kesällä 2006 televisiosta päivittäin tulleesta venäläisestä saippuasarjasta, joka oli saanut hyvän vastaanoton heidän tuttavapiirissään.

2.4. Rikosjutut tulkinnan kohteena

Maahanmuuttajien rooli rikosjutuissa oli keskeinen puheenaihe kaikissa keskusteluryhmissä[10]. Yleensä se nousi spontaanisti esiin, ja lisäksi useimmissa ryhmissä oli esillä näytteitä rikoksia koskevista pikku-uutisista. Rikosuutisoinnin etnisten vinoutumien arveltiin ainakin osittain johtuvan uutisjournalismille tyypillisestä konfliktikeskeisyydestä. Samalla nähtiin valkoisista suomalaisista poikkeavan ihonvärin ja etnisen taustan vielä lisäävän konfliktien nousua uutisiksi.

> *”Kyllähän se silleen on, että jos suomalainen vetäsee veittellä toista, niin toista suomalaista, niin se on semmonen pikkujuttu jossain lehden reunalla. Mutta jos maahanmuuttaja tekee saman, siitä saadaan jo monta palstaa.”* (3P/d)

> *”Sanoit, että jos somali lyö puukolla suomalaista. Se koskee myös sitä, jos suomalainen lyö somalia … koska kaikki mikä menee rodun yli se on aina … totta kai se on suurempaa (--) aina suurempi, jos se on rotujen välinen.”* (3P/b)

Varsinkin maahanmuuttajien ryhmissä arveltiin ulkomaalaisten rikosten nousevan muita helpommin uutiseksi. Aivan samoin kuin tutkijat aikaisemmin, myös keskusteluryhmien osallistujat ihmettelivät kansallisuuden tai etnisen taustan korostamista joidenkin pikkurikosten yhteydessä. Väkivaltaisten ja muiden suurempien rikosten yhteydessä maahanmuuttajien osallisuudesta ei keskustelijoiden mielestä pidä vaieta, mutta itse tapahtumien uutisoinnin lisäksi kaivattiin rikollisuuden taustalla olevien syiden käsittelyä.

Helsingissä tapahtuneen somalipoikien ryöstelyn uutisointia mediassa arvosteltiin sekä poliittiseen korrektiuteen liittyvästä peittelystä (tamperelaismies) että rikollisuuden taustojen pinnallisesta selvittämisestä (afrikkalaiset maahanmuuttajat). Taustoitukseen olisi kaivattu sen pohdintaa, mitä nuorten lapsuudessaan näkemä ja kokema kidutus ja muu väkivalta merkitsee, mitä irrottaminen vanhemmista ja perhesiteistä ja kuljettaminen sodan keskeltä ou-

10 Rikosteema nousi spontaanisti esiin myös Kaarina Nikusen tapaustutkimuksessa (ks. tämän teoksen luku 3).

toon maahan, mitä jääminen koulun jälkeen ilman työ- ja harjoittelupaikkaa merkitsevät. Kun suomalaisrikolliset useimmiten identifioidaan asuinpaikkakunnan mukaan, kenialainen haastateltava ihmetteli, miksi valtaosan elämästään Helsingissä asuneet somalialaispojat kategorisoidaan eri tavoin.

> *”Pitäis kokeilla kirjoittaa (---) ei somalialaisista nuorista, mutta helsinkiläisistä nuorista. (---) katotaan mimmosta reaktioo siitä tulee. . (---) nää lapset on asunu kasvanu ja kuuluvat Suomeen, Helsinkiin, he ovat helsinkiläisiä. Kirjoittakaa helsinkiläisistä nuorista, ja sitten katotaan mitä reaktioo siitä seuraa.*” (9/kenialaismies)

Maahanmuuttajat arvelivat, että nimenomaan tiedotusvälineiden rikosuutisointi on keskeinen tekijä, joka ylläpitää suomalaisten pelkoja ja ennakkoluuloja, joita ulkomaalaiset päivittäin kokevat Suomessa asuessaan.

> *”Että luotetaanks me nää maahanmuuttajat. Se on se kysymys. Sitten kun näette että joku vanha rouva pideskelee omaa käsilaukkuunsa tuolla kadulla, tai kun istuu sen vieressä bussissa. (---) Ja jos sä meet tolle lääkärille, onks se luotettava, onks se pätevä, onks se hyvä.*” (9/kenialaismies; viittaa näytteenä olleeseen juttuun 2.2)

Afrikkalais-chileläisen keskusteluryhmän osallistujat näkivät median rikosuutisoinnissa myös positiivisia puolia. He arvostelivat suomalaista oikeuslaitosta ja arvelivat ihonvärin tuoneen esimerkiksi hiv-tartuntoja levittäneen tumman miehen tuomioon *”ylimääräistä värilisää”*. Myös hyökkäyksen kohteeksi joutuneen ja suomalaisten ahdistajien päälle autolla peruuttaneen somalialaisnuoren tuomiota pidettiin kohtuuttomana. Mutta näissä tapauksissa kritiikki kohdistui oikeuslaitokseen, ja median koettiin toimineen oikein, kun se arvosteli tuomioita ja niiden perusteluja.

Suomalaisissa keskusteluryhmissä tiedustelin osanottajien käsitystä siitä, missä eri rooleissa etnisten vähemmistöjen edustajat ovat rikosuutisoinnissa. Kun kysyin rikosten tekijöinä lehdissä esitettyjä vähemmistöjä, suomalaiset luettelivat useimmin romanit, somalit, venäläiset ja joskus myös virolaiset. Kahta viimeksi mainittua ryhmää lukuun ottamatta vastaajien käsitykset eivät vastaa oman seurantatutkimuksemme tuloksia. Tutkimustulosten mukaan romanit ja somalit esitetään esimerkiksi venäläisiin verrattuna harvoin rikosten tekijöinä, ja he olivat useammissa jutuissa esillä rikosten uhreina (Vehmas 2005, 142–152).

Ajatus, että media esittää somalit ja romanit rikollisina, saattaa johtua yleisistä käsityksistä, joita viime vuosien journalismi ei ole pystynyt muuttamaan. Erityisesti tämä voisi selittää käsityksen, jonka mukaan tiedotusvälineet esittävät romanit rikollisina. Somalien osalta kysymys voi olla samasta mediasta riippumattomasta ennakkoluulosta tai sitten siitä, että juuri joitakin kuukausia ennen haastatteluja helsinkiläisten somalipoikien rikokset olivat näyttävästi julkisuudessa[11].

Aikaisemmassa mediaseurannassa olimme kiinnittäneet huomiota siihen, kuinka somalialaiset esitetään journalismissa jonkinlaisina maahanmuuttajien prototyyppeinä (ks. Raittila 2002, 66–68). Pakolaisuutta, maahanmuuttoa, turvapaikanhakua ja erityisesti niihin liittyviä ongelmia uutisoitaessa journalistit itse tai jotkut muut jutuissa esiintyvät puhujat nostavat somalit esimerkkitapauksiksi, vaikka heitä on vain viitisen prosenttia Suomen ulkomaalaisväestöstä. Sama somalialaisten nostaminen osuuttaan monta kertaa useammin puheenaiheiksi näkyi myös syksyn 2006 ryhmäkeskusteluissa.

Venäläiset maahanmuuttajat toivat esiin useita konkreettisia esimerkkejä siitä, miten media rikosjuttujen yhteydessä usein automaattisesti vihjaa venäläisiin mahdollisina rikosten tekijöinä. Perusteiksi lehdissä ja sähköisissä viestimissä esitetyille epäilyille venäläisten syyllisyydestä saattoi riittää jonkun kuulema vieras kieli, jota on arveltu venäjäksi tai sitten vaikka rikospaikalta löytynyt muovikassi, jossa on ollut kyrillisiä kirjaimia. Venäläisten rikollisuudesta puhuessa viitattiin liigoihin ja mafiaan. Vaikka ne toimisivat rajan takana Venäjällä, median nähtiin hämärtävän niiden ja Suomessa asuvien venäläisten suhdetta.

> *”Pari vuotta sitten oli ryöstö Sammonkadulla, oli turkiskauppa. Heti leimattiin venäläisiä. Miksi? Koska rikospaikalta löytyi muovikassi, jossa oli kyriilistä tekstiä. Ei kukaan osannut lukea, mitä siinä oli, mutta heti leimattiin että venäläisiä. Mutta bulgarialaisia voisivat olla tai makedonialaiset tai kreikkalaiset tai kuka tahansa voi tuoda (kassin) Viipurista.”* (8M)

Myös suomalaisissa keskusteluryhmissä kiinnitettiin huomiota journalismin tapaan kuvata venäläisiä rikollisia. Sen arveltiin vahvistavan historian painolastina kulkevia kielteisiä käsityksiä kaikista venäläisistä. Yksi keskustelija viittasi siihen, kuinka me suomalaiset olimme muutama vuosikymmen sitten samassa asemassa mennessämme töihin läntiseen naapuriin.

11 Noiden rikosten ajankohdan lehdet eivät olleet mukana monitorointiprojektimme aineistossa.

”Siinä on taas tää ’en finne igen’. (---) Kun seitsemänkymmentäluvulla, kahdeksankymmentäluvulla kun kävi Tukholmassa, uskalsiko puhua suomea? Heti leimautu rikolliseksi (---) Sama kuin mitä me nyt tehdään heille [venäläisille].” (5N/a)

Niin suomalaisten kuin maahanmuuttajien ryhmissä painotettiin, ettei rikoksista pidä myöskään vaieta. Hyssyttelyn ja äärimmäisen poliittisen korrektiuden arveltiin vain lisäävän suomalaisten ennakkoluuloja ja vievän journalismilta luotettavuutta.

2.5. Yleistä etnisyyteen liittyvästä journalismista

Tässä alaluvussa tuon esiin etnisyyttä ja rasismia koskevaan journalismiin liittyviä yleisiä kommentteja, jotka eivät tulleet esiin Emma Enehiä, venäläisiä ja rikoksia koskevien juttujen analyysissa. Osa tämän luvun kommenteista tuli esiin keskustelujen yleisluontoisten teemojen käsittelyn yhteydessä, osa taas tarkastelussa olleiden juttunäytteiden virittäminä. Keskityn ensisijaisesti journalismia kohtaan esitettyyn kritiikkiin, journalismin tapoihin erotella etnisiä ryhmiä toisistaan sekä keskustelujen kuluessa esitettyihin toivomuksiin ja ehdotuksiin journalismin parantamiseksi.

2.5.1. Positiivista ja negatiivista

Kun keskustelijoita pyydettiin esittämään esimerkkejä hyvästä ja huonosta maahanmuuttoon ja etnisyyteen liittyvästä journalismista, arvosteltavaa löytyi huomattavasti positiivisia puolia enemmän. Vaikka negatiivisia puolia löydettiin paljon, kritiikki oli kuitenkin varsin maltillista. Pitkään Suomessa asuneet maahanmuuttajat arvioivat suomalaisen journalismin muuttuneen parempaan suuntaan 1990-luvun tilanteeseen verrattuna.

Positiivisista jutuista ja hyvistä käytännöistä esimerkkeinä mainittiin muun muassa työnhakuun ja etnisten vähemmistöjen kulttuurien esittelyyn liittyvät jutut. Ongelmana pidettiin, että näitä positiivisia juttuja tehdään yleensä vain poikkeuksellisen hyvin sopeutuneista ja menestyneistä erityistapauksista kuten keskusteluissa juttuesimerkkinä olleesta ja lääkäriksi opiskelleesta Emma Enehistä.

Kriittiset kommentit liittyivät suurelta osin samoihin teemoihin, joita tutkijat ovat tuoneet esiin vuodesta toiseen: rikosjuttujen leimaavuuteen sekä journa-

lismin tapaan korostaa ja kärjistää negatiivisia asioita. Vähäinenkin negatiivisten juttujen määrä voi lukijoiden mielissä paisua merkittäväksi, jos se vahvistaa ennestään stereotyyppisiä ajatuksia maahanmuuttajista. Joskus tämän sanottiin johtuvan journalismin ilmaisukeinoista (*”pistetään suolaa siihen otsikkoon liikaa”)*, joskus taas journalismin toimintakentän muutoksesta:

> *”Ihmiset muutenkin kokee että Suomi on niin paljon turvattomampi kun ennen, vaikka tosiasiassa väkivalta on vähentyny. Ennen luki paikallislehdestä tapahtumat sadan kilometrin säteellä, nyt kuolemat tietää Inarin perukoiltakin. (---) Kun kaikki maahanmuuttajien tekemät negatiiviset kerätään niin se on (--) niinku yleinen trendi.”* (5N/a)

Stereotyyppisen yleistämisen lisäksi journalismin puutteena pidettiin painottumista dramaattisiin tapahtumiin ja ongelmiin samalla kun niiden taustalla olevat syyt jätetään käsittelemättä. Lukiolaisryhmässä pidettiin oikeana, että rikoksista ja ongelmista kirjoitetaan, mutta kirjoittelua pidettiin pinnallisena: ” *ei mennä sinne pintaa syvemmälle, että miks se teki sen (--) ei uskalleta käsitellä niitä ongelmia, joita suomalainen yhteiskunta niille aiheuttaa*”. (3P/c)

Niin maahanmuuttajien kuin suomalaistenkin puheissa viitattiin siihen, miten Suomessa asuvat etniset vähemmistöt leimautuvat myös lähtömaitaan ja -maanosiaan koskevan uutisoinnin kautta:

> *”Ei pidä unohtaa sitä, mitä niitten kotimaista kerrotaan, se ylläpitää meidän käsityksiä niistä ihmisistä (---) jos kerrotaan jatkuvasti vaikka että taas Somaliassa tapellaan … ne tappaa toisiansa … ei tuoda mitään positiivista esille … kyllähän siinä väkisin ajatellaan että kaikki täälläkin asuvat somalit on samanlaisia.* (3P/b)

> *”Sillä tavalla kirjoitetaan että otetaan Afrikasta esimerkiksi ryhmä (--) aina aidsista kärsiviä ihmisiä. (----) se ei tarkoita että Afrikassa ei oo aidsia, on olemassa, mutta valikoimalla, esimerkiksi otetaan aidsia, tai sitten jotain pahaa mitä siellä tapahtuu (---) Auttajia, on aina, aina(--) Valkoinen on aina auttajana ja afrikkalainen on aina… mikä se on… helpless, hopeless (---) Aina avuton kohde (---) Aina joku valkoinen lääkäri tai sitten joku valkoinen joku auttaa.”* (9/Etiopiasta Suomeen muuttanut)

Yllä olevien lainausten näkökulma on syytä ottaa huomioon, kun tulkitsemme aikaisempien seurantatutkimustemme tuloksia. Niissähän työekonomisista syistä päädyttiin analysoimaan vain Suomessa asuvia vähemmistöjä ja Suomen

tapahtumia koskevat lehtikirjoitukset. Jos pohditaan kokonaiskuvan muodostumista joistakin maahanmuuttajaryhmistä, ulkomaanuutisten puuttuminen aineistosta on melkoinen ongelma.

2.5.2. Eronteko etnisten ryhmien välille

Keskusteluryhmien puheita rodullistavasta ja muusta eronteosta ”meidän” ja ”toisten” välillä voidaan analysoida kahdella tasolla. Ensinnäkin haastateltavat arvioivat journalismin tapaa rakentaa eroja ja toiseksi he itse omassa puheessaan tuottivat erontekoja. Tässä analyysissa keskityn pääasiassa ensimmäiseen eli sen kuvaamiseen, miten suomalaiset ja maahanmuuttajat puhuivat journalismin roolista valtaväestön ja etnisten vähemmistöjen erottelijana. Tähän liittyen kuvailen myös haastateltavien käsityksiä journalismin roolista etnisten vähemmistöjen keskinäisen hierarkian rakentajana ja ylläpitäjänä. Välillä keskustelusta oli kuitenkin vaikea erottaa, milloin puhuttiin mediasta ja milloin taas etnisten ryhmien suhteista muun oman kokemuksen perusteella.

Niin suomalaisten kuin maahanmuuttajienkin puheissa arvosteltiin journalismia etnisen taustan tarpeettomasta korostamisesta. Edellä jo viitattiin rikosja ongelmajuttuihin, joiden kautta yksittäisten etnisiin vähemmistöihin kuuluvien teot yleistetään koskemaan koko vähemmistöryhmää. Sama tarpeeton erottelu koskee haastateltavien mukaan myös positiivisuuteen pyrkivää journalismia. Maahanmuuttajien etnisestä taustasta tehdään tarpeeton numero oli sitten kysymys ongelmien tai menestyksen kuvaamisesta.

Hiukan eri sanoin muutkin maahanmuuttajat toivat esiin saman ajatuksen kuin venäläisnainen sanoessaan: ”*Välillä tuntuu, että suomalaiset erikseen ja maahanmuuttajat erikseen, että niitä ei otettu tähän yhteiskuntaan.*” (7N/b) Kaikesta suvaitsevaisuusretoriikasta huolimatta maahanmuuttajat kuvataan niin erillisinä, että he jäävät ”todellisesta” yhteiskunnasta erilliseksi osaseksi. Maahanmuuttajat esitetään outoina, mutta outous jää abstraktille tasolle, eikä journalismi yritäkään ymmärtää sen syitä ja taustoja.

Outouden lisäksi maahanmuuttajat sopivat syntipukeiksi mitä erilaisimpiin suomalaista yhteiskuntaa koskeviin ongelmiin. Kymmenen vuotta Suomessa asuneen maahanmuuttajan mukaan ”*lehdistö tai media käyttää meidän kuvaa (naurahtaa) sillä lailla että miten me sovimme heille: välillä me ollaan hyviä (---) Sitten kun tulee ongelma (---) maahanmuuttajat vievät työpaikat, maahanmuuttajat vievät meidän naiset tai meidän miehet (---) Ja sillä lailla pidetään rodut erillään meidän kautta.*” (9/Chilestä muuttanut)

Edellä oleva lainaus pitää sisällään väitteen, jonka mukaan juuri media on keskeinen rodullistaja ja siihen perustuvan (rotu)erottelun ylläpitäjä. Rodullis-

taminen ja ”roduista” puhuminen dramaattisten tapahtumien yhteydessä onkin yksi median keino herättää huomiota.

Keskustelijoiden mukaan median esittämä ulkonäön ja kulttuurin piirteiden erilaisuus vaikuttaa eri ryhmien kohdalla eri tavoin ja joskus samankin ryhmän kohdalla ristiriitaisesti. Yhtäältä maantieteellinen etäisyys voi vahvistaa positiiviseen erotteluun liittyvää eksotisointia. Toisaalta suomalaisten kanssa samanlainen ulkonäkö ja kulttuuritausta voivat olla syy positiiviseen suhtautumiseen. Monista Suomen kaltaisista länsimaista muuttavia ei edes koeta ”etnisiksi” vähemmistöiksi samalla tavalla kuin selvästi ulkonäöltään poikkeavia kaukomailta muuttaneita. Venäläiset ovat kyllä samannäköisiä kuin suomalaiset, mutta historiallinen taakka liittää heihin negatiivisia mielikuvia. Virolaiset koetaan samanlaisiksi kuin suomalaiset, ja sukulaisuus vielä vahvistaa positiivista suhtautumista. Samaan aikaan media voi esittää heidät suomalaisten työpaikkojen viejinä ja näin ylläpitää negatiivista suhtautumista.

Aikaisemman seurantatutkimuksemme mukaan suomalaisessa journalismissa käsitellään rasismia hyvin niukasti. Rasismi nousee uutisiin ja journalistiseen keskusteluun vain sen kärkevimpien ilmiöiden eli maahanmuuttajia vastaan kohdistuneiden väkivaltaisuuksien yhteydessä. Sen sijaan suomalaisen yhteiskunnan instituutioissa olevasta rakenteellisesta syrjinnästä sekä suomalaisten tavoissa ja kielenkäytössä ilmenevästä arkipäivän rasismista puhutaan journalismissa hyvin vähän (Raittila 2002, 88–90; Raittila & Vehmas 2005, 26–27).

Kun koetin virittää keskustelua rasismin käsittelystä suomalaisissa journalismissa, ryhmiin osallistuneiden käsitys rasismista näytti hyvin samankaltaiselta kuin edellä hahmoteltu kuva journalismista. Puhe kääntyi hyökkäyksiin kebabpaikkojen ja pizzerioiden pitäjiä vastaan, eikä suomalaisessa kulttuurissa ja instituutioissa piilevää rasismia juuri tuotu esiin. Maahanmuuttajien ryhmässä pidettiin hyvänä ja tärkeänä journalismin roolia skinien ja muiden väkivaltaisten rasististen ryhmien toiminnan paljastajana ja tuomitsijana.

2.5.3. Toivomukset journalismille

Maahanmuuttajien toivomuksissa haluttiin lisää juttuja eri tavoin menestyneistä Suomeen muuttaneista, siitä *”minkälaisia polkuja on, millainen se oikeastaan se tie oli siihen menestykseen.*” Sama puhuja painotti että menestystarinoiden lisäksi tarvitaan juttuja myös ongelmista ja erityisesti niiden syistä: *”Kuinka hyvin maahaanmuuttajien masennus esimerkiksi on tutkittu, ei kukaan osaa sanoa. Ja koska ehkä maahanmuuttajilla on kieliongelma, he eivät välttämättä pääse johonkin viranomaisen luo*. (7N/b)

Kieliongelma on usein ollut esteenä myös maahanmuuttajien omien juttujen pääsylle julkisuuteen. Vaikka suomalaisten lehtien näkökulma ja lukijoiden vaatimukset ymmärrettiin, toivottiin maahanmuuttajien olevan lehdille muutakin kuin materiaalia, siis lisää maahanmuuttajien itsensä kirjoittamia juttuja. Tästä näkökulmasta Aamulehden Maahanmuuttajat-sivun kaltaiset mahdollisuudet ovat erittäin tärkeitä.

Tamperelaisnaisten keskusteluissa viitattiin suomalaisten negatiivisen suhtautumisen liittyvän huoleen omasta toimeentulosta ja sitkeihin käsityksiin maahanmuuttajien ylellisestä elämästä ja ylimääräisistä sosiaalietuuksista. Siksi kaivattiin selkeitä juttuja, joissa kerrottaisiin niin suomalaisille kuin maahanmuuttajille annettavien sosiaalietuuksien määrät.

Maahanmuuttajia koskevaan journalismiin toivottiin normaaliutta, *”että se kuuluu ku hapanleipä tähän hommaan (---) että se ois kirjotettu niin kuin suomalaisesta se asia kirjotettais.*” (5N/a) Edelleen kaivattiin lisää huumoria, entistä syvällisempää tietoa islamin uskosta ja islamilaisesta kulttuurista sekä uusia yllättäviä näkökulmia. Positiivisten ja optimististen juttujen joukkoon tamperelaismies kaipasi haastattelua maahanmuuttajasta, *”joka ei kerta kaikkiaan sopeudu Suomeen”*.

> *”Ja se mikä tässä nyt varmaan on avaamatta kokonaan on se, että maahanmuuttaja tekis dokumentin Suomesta, siis ulkomaalaisen silmin, ja sais niin kun avattua sen että miten omituinen kansa tää todellakin on ja miten omituisia käsityksiä täällä on asioista.*” (6M)

Sama puhuja arveli, että journalismin pyrkimys poliittiseen korrektiuteen tuottaa tosikkomaista journalismia, joka tuskin on omiaan edistämään etnisten ryhmien keskinäisiä suhteita: *”Ett’ ne pitää olla kauheen totisia ja raskaslukusia jotta ne olis korrekteja. Jos on vähänkään keveemmällä pakinamaisella tyylillä kirjotettu helppolukusempi juttu niin sit pelätään että nyt tästä joku loukkaantuu.*”

2.6. Yhteenvetoa

Suhteessa aikaisempiin etnisyyttä koskeviin mediatekstien analyyseihin keskustelijoiden tulkinnat eivät olleet kovin yllätyksellisiä. Ehkä keskeisin – tosin ennakoitavissa ollut – havainto oli tulkintojen eriytyvyys. Näytejutut virittivät toisiinsa nähden päinvastaisia tulkintoja, jotka eivät yleensä näyttäneet johtuvan puhujien sosiaalisesta taustasta. Eriäviä tutkintoja oli sekä suomalais- että

maahanmuuttajaryhmien sisällä, eivätkä suomalaisen valtaväestön ja ulkomailta muuttaneiden tulkinnat poikenneet toisistaan mitenkään systemaattisesti.

Omissa tutkijatulkinnoissani olin kiinnittänyt erityistä huomiota analysoitavien juttujen puhujarakenteeseen ja journalistisiin ilmaisukeinoihin. Nämä olivat selvästikin sellaisia tutkijan näkökulmaan liittyviä tekstin lukutapoja, joihin tutkijayhteisön ulkopuolisten oli vaikea sovittautua. Journalismista yleensä sekä käsiteltävistä näytejutuista puhuttiin niiden virittämien mielikuvien ja niissä esitettyjen asioiden näkökulmasta. Spontaani keskustelu suuntautui jutuissa käsiteltyihin teemoihin ja maahanmuuttajien elämään Suomessa, ja vain harvoin ja yleensä tutkijan johdattelemana lehtikirjoitusten ilmaisukeinoihin.

Omissa aikaisemmissa tutkimuksissani olin kiinnittänyt huomiota maahanmuuttajien esittämiseen suomalaisesta yhteiskunnasta erillisinä, usein viranomaisten toiminnan ja puheen kohteina. Silloin kun maahanmuuttajat on esitetty aktiivisina toimijoina, se on tapahtunut joko rikosjutuissa tai positiivisissa suvaitsevaisuusjutuissa, jotka nekin usein korostivat heidän erillisyyttään suomalaisista. Tältä osin keskusteluryhmien jäsenet esittivät pääosin samansuuntaisia kommentteja. He samoin kuin tutkijat aikaisemmin pitivät tärkeänä maahanmuuttajien esittämistä toiminnassa ja luonnollisissa yhteyksissä.

Aikaisemmissa päätelmissäni olin toiminnallisuuden lisäksi korostanut ajatusta uutisjuttujen rakenteen vuorovaikutuksellisuudesta sekä siihen liittyen etnisen valtaväestön ja vähemmistöjen keskustelevuudesta, puhujarakenteen dialogisuudesta. Tämä kontaktihypoteesiin pohjautuva teesini ei saanut eksplisiittistä tukea keskusteluryhmissä. Osallistujat kyllä pitivät dialogisia esimerkkijuttujani onnistuneina, mutta se perusteltiin muuten kuin niiden rakenteen dialogisuudella: esimerkiksi juttujen positiivisella ilmapiirillä, niiden kielenkäytön luontevuudella tai jutun kuvaamilla asioilla.

Teoreettisena lähtökohtanani ollut Meadin ja Careyn ajatus journalismista draamana, joka auttaa lukijaa samastumaan sen esittämien henkilöiden asemaan, toimi silmiinpistävän hyvin venäläisten maahanmuuttajien ryhmissä. Keskustelijat samastuivat jutuissa esillä olleiden venäläisten asemaan ja alkoivat pohtia heidän tulevaisuuttaan. Ksenofobisten ennakkoluulojen voittamiseksi olisi ollut vielä tärkeämpää, että suomalaiset keskustelijat olisivat samastuneet uutisten maahanmuuttajien asemaan. Sellaistakin tuli esiin, mutta ei aina kovin johdonmukaisesti eksplikoituna.

Lähes poikkeuksetta[12] kaikissa ryhmissä puollettiin ajatusta, jonka mukaan ihmisten etnistä taustaa ei pitäisi jatkuvasti tuoda esiin vähemmistöistä pu-

12 Poikkeus oli venäläisryhmä, jonka osallistujat olisivat toivoneet, että Suomen missikisoissa menestynyt venäläissyntyinen tyttö olisi avoimesti kertonut etniset juurensa.

huttaessa; ei rikosjutuissa, mutta ei myöskään positiivisissa Suomeen sopeutumista koskevissa jutuissa. Ellei jutun teemana ole etnisen ryhmän kulttuuri tai vastaava, maahanmuuttajat olisi hyvä kuvata luonnollisissa ja toiminnallisissa tilanteissa omilla nimillään ja kasvoillaan mitenkään muuten etnistä taustaa korostamatta.

Olen edellä toistuvasti viitannut mielipiteiden samankaltaisuuteen suomalaisten ja maahanmuuttajien ryhmissä. Ehkä merkittävin ero näiden ryhmien välillä koski suhtautumista maahanmuuttajista kertoviin positiivisiin menestystarinoihin. Maahanmuuttajat eivät yleensä nähneet näissä jutuissa ongelmia ja kaipasivat lisääkin kirjoituksia Suomessa menestyneistä ulkomaalaisista. Suomalaiset ja heistä erityisesti nuoret lukiolaiset suhtautuivat paljon kriittisemmin näihin juttuihin ja kaipasivat tilalle huumoria ja uusia poikkeavia näkökulmia. Tarkasteltava aineisto on kuitenkin niin pieni, että sen pohjalta ei voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä ”suvaitsevaisuusjuttujen” vastaanotosta.

Tutkimus antoi myös kokemusta pienryhmäkeskustelujen toimivuudesta tutkimusmenetelmänä. Ryhmissä keskusteltiin avoimesti ja vapautuneesti, ja erityisesti parissa maahanmuuttajien ryhmässä sekä yhdessä lukioluokassa käytiin reipasta väittelyä. Ryhmän muiden jäsenten läsnäolo ja pyrkimys teeman ”edellyttämään” poliittiseen korrektiuteen vaikutti ehkä selvimmin suuressa lukioluokassa, jossa myös luokan opettaja oli paikalla.

Yhtenä tutkimustilanteen ongelmana oli se, että olin valinnut ehkä liian paljon ja liian pitkiä näytejuttuja keskustelun pohjaksi. Lopputulos olisi voinut olla onnistuneempi, jos olisin keskittynyt vain yhteen erityisteemaan: joko suvaitsevaisuusjournalismiin tai dialogisuuteen. Silloin tuohon teemaan liittyviä juttuja olisi voinut olla hiukan useampiakin. Nyt toteutetuissa keskusteluissa kaikki ryhmän jäsenet eivät aina ehtineet lukea juttua kunnolla, kun nopein lukija jo aloitti kommentoinnin. Keskustelu juttujen valokuvista onnistui paremmin kuin kirjoitetun tekstin ilmaisutapojen erittely. Mahdollisesti lyhyet tv-raportit sopisivat ryhmäkeskustelujen virikkeiksi lehtijuttuja paremmin.

Monissa keskusteluissa esitettiin ajatus median roolista keskeisenä rodullistajana ja siihen perustuvan (rotu)erottelun ylläpitäjänä. Sen ohella on syytä muistaa rasismin syvät juuret suomalaisessa kulttuurissa, muun muassa kirkon ja koululaitoksen rooli rotuajattelun ylläpitäjänä (ks. Paasi 1998; Löytty 2006). Mutta vaikka joukkoviestintä ei olekaan päävastuullinen suomalaisen yhteiskunnan ksenofobiasta, sillä lienee muihin ideologisin valtiokoneistoihin verrattuna parhaat mahdollisuudet purkaa rasismin ja muukalaispelon taustalla olevia kulttuurisia ajattelumalleja.

Kirjallisuus

Allport, Gordon W. (1996/1954): The Nature of Prejudice. Unabridged 25th Anniversary Edition. Reading, Massachussets: Addison-Wesley Publishing Company.

Brusila, Riitta (1997): Realismista fiktioon. Visuaalisuus ja suomalaiset aikakauslehdet. Tampereen yliopisto, Acta Universitatis Tamperensis 557.

Carey, James W. (1994/ 1975): Viestintä kulttuurisesta näkökulmasta. Tiedotustutkimus 17:2, 81–97.

Eskola, Jari (1998): Eläytymismenetelmä sosiaalitutkimuksen tiedonhankintamenetelmänä. Tampere: TAJU.

Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1995): Journalismin New Deal – Jay Rosenin haastattelu. Tiedotustutkimus 18 (3):, 86–97.

Horsti Karina (2002): Maahanmuuttojournalismi – välivaihe monikulttuuriseen journalismiin. Teoksessa: Etnisyys ja rasismi journalismissa (toim. Pentti Raittila). Tampere University Press, 109–127.

Horsti, Karina (2005): Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 471. URL: [http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6423-0.pdf]

Jewitt, Carey & Oyama, Rumiko (2001): Visual Meaning: a Social Semiotic Approach. Teoksessa Handbook of Visual Analysis (ed. by Theo van Leeuwen and Carey Jewitt). London: Sage, 134–156.

Liebkind Karmela (1988): Me ja muukalaiset – ryhmärajat ihmisten suhteissa. Helsinki: Gaudeamus.

Liebkind Karmela, Haaramo Juha, Jasinskaja-Lahti Inga (2000): Kannattaa tutustua paremmin. Teoksessa Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa (toim. Karmela Liebkind). Helsinki: Gaudeamus, 56–67.

Löytty, Olli (2006): Ambomaamme. Suomalaisen lähetyskirjallisuuden me ja muut. Tampere: Vastapaino.

Mead, George H. (1934): Mind, Self and Society. Chicago: The University of Chicago Press.

Paasi, Anssi (1998): Koulutus kansallisena projektina: ”Me” ja ”muut” suomalaisissa maantiedon oppikirjoissa. Teoksessa Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti (toim. Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska). Tampere: Vastapaino, 215-250.

Raittila, Pentti (2002): Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000. Teoksessa: Etnisyys ja rasismi journalismissa (toim. Pentti Raittila). Tampere University Press, 31–108.

Raittila, Pentti (2004): Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 300. URL: [http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6016-2.pdf].

Raittila, Pentti (2005): Auttaako uutisen dialogisuus toiseuden poistamisessa? Teoksessa Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005, 33–53.

Raittila, Pentti & Vehmas, Susanna (2005): Etnisyys ja rasismi sanomalehdissä 1999-2004 – seurantatutkimusten yhteenvetoa ja arviointia. Teoksessa Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005, 11–32.

Ridell, Seija (1998) Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Seppänen, Janne (2001): Valokuvaa ei ole. Helsinki: Musta taide ja Suomen valokuvataiteen museo.

Vehmas, Susanna (2005): Rasismi ja etnisyys sanomalehdissä keväällä 2004. Teoksessa Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä (toim. Pentti Raittila). Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005, 97–175.

Wäljas, Eva (2005): Monikulttuurista mediaa etsimässä – tapausesimerkkinä englanninkielinen ilmaisjakelulehti Six Degrees. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.

Kaarina Nikunen

3. Lukiolaiset Massoudin ja Alin matkassa

Suomalais- ja maahanmuuttajataustaisten nuorten tulkintoja elokuvakohtauksesta ja mediasta muutenkin

Elokuvat, tv-sarjat ja musiikkivideot muodostavat keskeisen osan nuorten arkea ja ajankäyttöä. Tässä artikkelissa tarkastelen, millaisia merkityksiä populaarikulttuurin etnisten kuvastojen vastaanotolla on. Kuinka populaarit tekstit puhuttelevat ja herättävät keskustelua etnisyydestä? Näitä merkityksiä pohditaan erityisesti maahanmuuttajataustaisten nuorten tulkinnoissa.

Populaarimedia[1] on kiinnostava tutkimuksen kohde, koska se on ensinnäkin varsin keskeinen nuorten arjessa ja toiseksi melko vähän tutkittu juuri tästä näkökulmasta. Useat kansainväliset tutkimukset osoittavatkin, että populaarit mediatekstit ovat erittäin keskeisiä identiteetin muodostuksen välineitä (Ross 2000; Gillespie 2000; Harindranath 2000). Elokuvien ja televisiosarjojen tapa kutsua yleisöjä eläytymään ja samastumaan liittyvät identiteettipolitiikkaan: kysymykseen kuinka identiteetit rakentuvat, kuinka niitä rajataan; kuinka niistä eletään. Sukupuolen, seksuaalisuuden tai etnisyyden esittäminen tietynlaisena, tietyissä yhteyksissä kommentoi ja kutsuu pohtimaan juuri näitä kysymyksiä.

Tämän osatutkimuksen tarkoituksena on ensinnäkin tarkastella millaisia näkökulmia populaarit mediatekstit tuottavat: kuinka niiden tavat puhutella yleisöjä mahdollisesti poikkeavat muista mediateksteistä. Toiseksi pohdin erityisesti *Det Nya Landet* -elokuvan humoristista ja toisaalta varsin suorasukaista tapaa käsitellä maahanmuuttajien asemaa. Kuinka suomalaistaustaiset ja toisaalta maahanmuuttajataustaiset nuoret kokevat elokuvakohtauksen? Kolmanneksi tutkimusasetelman tavoitteena on yleisesti pohtia median merkityksiä nuorten arjessa ja nostaa esiin heidän näkökulmiaan median rajoista ja mahdollisuuksista etnisyyden kuvauksissa. Millaisia identiteettiasemia kansallinen

1 Populaarimedialla viittaan viihteellisiin ja fiktiivisiin mediateksteihin. Populaari on varsin laaja ja monin tavoin käytetty käsite. Sillä on viitattu yhtäältä kansanomaisiin ja toisaalta suosittuihin mediateksteihin. Populaarin käsite on kulttuurintutkimuksen piirissä kytkeytynyt myös näkökulmaan mediatekstien mahdollistamista erilaisista lukutavoista ja yleisöjen tuottamista merkityksistä erotuksena massakulttuurin käsitteelle joka painottaa lähinnä yleisöä vastaanottavana joukkona. Populaarin käsitteestä tarkemmin mm. Koivunen & Lehtonen 2005; Storey 2001; Grossberg 1995; Fiske 1989; 1987)

ja transnationaali media tarjoavat maahanmuuttajanuorille? Kuinka nämä identiteettiasemat koetaan ja merkityksellistetään?

Tutkimus on toteutettu kahdessa tamperelaiskoulussa. Siihen osallistui kaikkiaan 22 lukiolaista, kolmessa ryhmässä, iältään 17–19 -vuotiaita. Yhden ryhmän muodostivat suomalaistaustaiset opiskelijat (4) ja kaksi muuta ryhmää muodostettiin maahanmuuttajataustaisista opiskelijoista (18). Näin ollen luotiin myös vertailuasetelmaa siihen, kuinka suomalaisopiskelijat ja toisaalta maahanmuuttajataustaiset keskustelevat ja kokevat näkemänsä. Koska otos on varsin pieni, ei näiden tulosten perusteella voi tehdä suomalais-/maahanmuuttajataustaisia nuoria koskevia yleistyksiä tulkinnoista. Ne voivat kuitenkin tuoda esiin relevantteja ja kiinnostavia näkökulmia mediaesityksiin erityisesti maahanmuuttajanuorten näkökulmasta. Lisäksi maahanmuuttajaryhmät olivat varsin moninaisia: mukana oli mm. venäläis-, somalialais-, kiinalais-, vietnamilais- ja moldovalaistaustaisia oppilaita.

Koska tavoitteena oli pohtia etnisyyttä käsitteleviä mediatekstejä, otin analysoitavaksi mediatekstiksi ruotsalainen *Det Nya Landet* -elokuvan (*Lupauksien maa*), joka on työstetty saman nimisestä neliosaisesta SVT:n tuottamasta tv-sarjasta. Elokuva kertoo kahden turvapaikanhakijan, somalialaisen Alin ja iranilaisen Massoudin tarinan. Skeptisenä ja kyllästyneenä odottamaan turvapaikkapäätöstä, Massoud ostaa käytetyn auton ja päättää lähteä vastaanottokeskuksesta ja ennen pitkää koko maasta Kanadaan väärennettyjen papereiden avulla. Ruotsi-verkkareihin sonnustautunut nuori ja optimistinen Ali lähtee hänen mukaansa ja tästä alkaa matka halki kesäisen Ruotsin. Matkan varrella heidän mukaansa lyöttäytyy rahavaikeuksissa kamppaileva ja pornokuvauksiin hairahtunut blondi Louise, entinen Miss Ruotsi. Kolmikko kohtaa ruotsalaisen yhteiskunnan kaikessa kirjavuudessaan: humalahakuiset juhannusjuhlat, sydämellisen, mutta rasismitunnuksia kantavan moottoripyöräjengin, afrikkalaispoikia seksuaalisesti hyväksikäyttävän eläkeläispariskunnan, rikkaan poikarukan, pakolaisia piilottelevan perheen sekä tylyt viranomaiset. Elokuvan kuluessa Alin iloisuus ja rakkaus Ruotsiin alkaa karista: hän näkee sen rasistiset kasvot ja haluaa lopulta lähteä maasta. Massoud sen sijaan rakastuu Louiseen ja näkee ruotsalaisuudessa enemmän inhimillisyyttä ja moninaisuutta kuin aiemmin.

Elokuvan on ohjannut Geir Hansteen Jörgensen ja käsikirjoittaneet Peter Birro ja Lukas Moodysson. Pääosissa näyttelevät Mike Almayehu (Ali), Michalis Koutsugiannasis (Massoud) ja Lia Boysen (Louise). *Det Nya Landet* kuuluu Ruotsin yleisradion kiinnostavaan maahanmuuttaja-aiheiseen tuotantoon, jossa maahanmuuttajien tarinat on otettu osaksi käsikirjoitusta. Vastaavia sarjoja ovat maahanmuuttajien asuttamasta lähiöstä kertova *Hammarkullen* (ohj.

Agneta Fagerström-Olsson käsikirj. Birro), mustalaissisarusten matkasta Ruotsista halki Euroopan takaisin Banja Lukaan *Den förste zigenaren i rymdet* (Ensimmäinen mustalainen avaruudessa, ohj. Agneta Fagerström-Olsson, käsikirj. Birro& Fagerström-Olsson) sekä maahanmuuttajanuorten musiikki- ja tanssipitoinen tarina *Kniven i Hjärtat* (Veitsi sydämessä, ohj. Agneta Fagerström-Olsson, käsikirj. Birro). Nämä sarjat on myös näytetty Suomen televisiossa FST:n ohjelmapaikalla. *Lupauksien maa* on esitetty peräti kaksi kertaa sarjana ja kerran elokuvana. Tästä huolimatta tutkimukseen osallistuneista vain yksi oli aiemmin elokuvan nähnyt.

Koska elokuva kestää kaksi tuntia, tutkimustilanteessa ei ollut mahdollista esittää sitä kokonaan. Sen sijaan oppilaat näkivät noin 12 minuutin kohtauksen elokuvan alusta.[2] Seuraavassa lyhyt kuvaus kohtauksesta:

Massoud polttaa tupakkaa ja katselee vanhoja autoja. Lopulta tinkimisen jälkeen hän ostaa käytetyn auton velmulta vaikuttavalta autokauppiaalta. Saapuessaan autollaan vastaanottokeskukseen pihalle on kerääntynyt väkeä: poliisi on pistämässä täytäntöön turvapaikanhakijoiden palautusta takaisin kotimaahansa. Sisällä Ali lukee satukirjaa käännytettävän perheen lapselle. Nuori nainen, mahdollisesti lapsen äiti tai sisko pyytää lapsen mukaansa ja he menevät poliisiautoon. Pojan lähtö masentaa Alia, joka heittäytyy sängylleen ja laittaa soimaan kasetilta ruotsalaiskappaleen ”Sådant är livet” (Kaikki muuttuu). Musiikki jatkuu taustalla säestäen seuraavaa kohtausta keskuksen pihalla: käännytetyn perheen naispuolinen jäsen ei halua lähteä vaan heittäytyy naispuolisen ystävänsä syliin. Poliisien irrottaessa naista, miehet ryntäävät väliin ja syntyy tappelu. Lapsi istuu autossa ja itkee. Massoud seuraa kamppailua vierestä hetken ja lähtee sisään.

Massoud purkaa kiukkuaan Alille ja toteaa, etteivät he voi jäädä keskukseen, sillä ruotsalaiset eivät halua heitä –”Dom hatar os – he vihaavat meitä”. Ali haluaa edelleen jäädä uskoen, että voi saada oleskeluluvan jo seuraavana päivänä. Keskustelusta selviää, että Ali on saanut jo viisi kieltävää päätöstä. Massoud soittaa asianajajalta saatuun numeroon ruotsalaisperheelle, joka on majoittanut lukuisia pakolaisia, ja pyytää majapaikkaa muutamaksi päiväksi. Perheenäiti lupaa auttaa muiden perheenjäsenten vastustaessa. Täynnä ole-

2 Elokuvatutkimuksen näkökulmasta on varsin ongelmallista esittää vain lyhyt kohtaus elokuvasta. Oleellista tässä tapauksessa onkin rajata käsittely tähän tiettyyn kohtaukseen ja sen kerrontamuotoihin sekä siitä muodostettuihin tulkintoihin. Lyhyen kohtauksen esittäminen on kuitenkin välttämätöntä tämän kaltaisessa tutkimuksessa, joka ei mahdollista kokonaisen elokuvan seuraamista tai ns. luontevien mediankäyttötapojen seurantaa. On muistettava, että kyseessä on pilottitutkimus, jonka avulla pyritään valottamaan erilaisia vastaanottotutkimuksen metodeja, ei niinkään tarjoamaan valmiita metodisia ratkaisuja.

van ruokapöydän ääressä perheen tytär kimpaantuu ja huutaa raivostuneena äidilleen: miksi meidän täytyy pitää huolta kaikista maailman pakolaisista!

Aamulla Massoud pakkaa tavaransa ja on lähdössä. Ali havahtuu kesken unen, menee vessaan ja käpertyy ahdistuneena nurkkaan. Ulos tullessaan hän iloisena tervehtii Massoudia ja on kuin mikään ei vaivaisi. Miehet hyvästelevät ja Massoud lähtee autolleen. Samassa Ali ryhtyy keräämään tavaroitaan kiireellä ja juoksee Massoudin perään, joka lopulta ottaa Alin mukaansa. Riemastunut Ali huutelee auton ikkunasta Sverige Sverige! Massoud huomaa pian, ettei auto olekaan niin hyvä kuin myyjä väitti – syyttää tätä mutakuonoksi ja huijariksi. Miesten kesken syntyy keskustelu:

Ali puolustaa ruotsalaisia, Massoud on sitä mieltä ettei ruotsalaisilla ole tunteita ja kaikki ruokakin on pelkkää perunaa. Ali ihmettelee, miksi Massoud sitten haluaa asua Ruotsissa. Massoud kertoo, ettei haluakaan, hänen on pakko, sillä kotimaassaan hänet tapettaisiin tai pistettäisiin vankilaan 20 vuodeksi. Kaupunki jää taakse, matka halki Ruotsin on alkanut.

Opiskelijoita pyydettiin kirjoittamaan tästä alkukohtauksesta ja siinä esiintyvistä henkilöistä näkemyksiään paperille. Elokuvakohtaus toimi myös taustana lopuksi käytävälle keskustelulle. Keskustelussa pohdittiin median merkitystä laajemminkin maahanmuuttajia ja etnisyyttä koskevien kuvastojen kannalta.

Opettajan kanssa etukäteen sovittujen ryhmien kanssa kahdessa tamperelaiskoulussa kokoonnuttiin ensin katsomaan elokuva ja sitten keskustelemaan. Aikaa oli tunti viisitoista minuuttia. Ryhmät eivät olleet tavallisia koululuokkia vaan erityisesti tätä tutkimusta varten muodostettuja ryhmiä. Keskustelusta saattoi päätellä, että valtaosa oppilaista tunsi toisensa eikä ryhmän tietty keinotekoisuus tässä suhteessa hankaloittanut keskustelua. Aikaa keskusteluille olisi ollut syytä olla enemmän. Varsinkin maahanmuuttajaryhmissä kirjalliseen osuuteen kului huomattava osa ajasta, sillä osalle suomen kielen kirjoittaminen oli vaikeaa. Viimeisessä ryhmässä vähensinkin kysymyksiä kirjallisesta osuudesta, jotta keskustelulle jäisi riittävästi aikaa.

On selvää, että koulutilanteessa keskustelua hallitsevat monenlaiset hierarkkiset suhteet sekä opettajan ja oppilaiden välillä että oppilaiden kesken. Kouluympäristö asettaa kysymyksiä siitä, millaisissa tilanteissa median vastaanottoa voidaan tutkia ja kuinka nämä tutkimustilanteet rajaavat näkökulmia. Koska koulussa on tietynlaiset normistot, ryhmäpaine ja pakko-osallistuvuus, ne ohjaavat tutkimustilannetta, vaikkei esimerkiksi opettaja olisikaan läsnä luokassa. Tässä tutkimuksessa oppilaiden osallistuminen oli vapaaehtoista, mutta oppilaat olivat paikalla opettajan pyynnöstä, mikä tuottaa tiettyä velvollisuudentunnetta osallistumiseen: muutama oppilas ei selkeästi ollut innostunut keskuste-

lemaan, mutta ei halunnut poistuakaan paikalta. Voidaan myös olettaa, etteivät oppilaat esittäneet mahdollisia radikaaleja tai henkilökohtaisia näkemyksiä luokkakeskustelussa muiden oppilaiden silmien alla. Nämä ovat tyypillisiä ongelmia ryhmäkeskustelussa.

Pienemmässä maahanmuuttajaryhmässä opettaja ei ollut lainkaan koulussa vaan jätti sanan siitä, missä ryhmä voisi kokoontua. Oppilaat toimivatkin tutkijan oppaina luokkaa etsittäessä, mutta matkan varrella kolme ryhmään pyydettyä tyttöä kuitenkin katosi omille teilleen. Kaikki eivät siis halunneet tulla mukaan tutkimukseen ja käyttivät opettajan poissaoloa hyväkseen tilanteessa. Todennäköisesti tytöt olisivat osallistuneet velvollisuudesta, mikäli opettaja olisi ollut paikalla.

Tästä velvollisuuden ilmapiiristä huolimatta koulumiljööllä on etunsa: kouluissa oppilaat ovat tottuneet keskustelemaan keskenään ryhmissä ja parhaimmillaan tässäkin tutkimuksessa erityisesti kolmannessa ryhmässä keskustelijat itse veivät puhetta ja aiheita eteenpäin. Tutkimusasetelma jo asemoi teeman keskusteluille ja ryhmien kokoaminen antaa viitteitä siitä mistä tullaan puhumaan. Näen kuitenkin näillä keskusteluilla myös oman emansipatorisen ulottuvuutensa. Varsinkin suurimmassa maahanmuuttajaryhmässä oppilaat pääsivät ensi kertaa tällaisella kokoonpanolla yhdessä keskustelemaan maahanmuuttoon liittyvistä asioista. Näin tutkimuskeskustelu toimi myös tilana, jossa he saattoivat jakaa kokemuksiaan, kertoa rasistisista kommenteista ja huutelusta muille oppilaille. Selvästi osa oli innokas puhumaan, vaikkei kielitaito ollut paras mahdollinen. Varsinkin viimeisessä ryhmässä välittyi tunne siitä, että tästä aiheesta oli tärkeä puhua. Ryhmien erot olivat kuitenkin suuret. Siinä missä suurin maahanmuuttajataustainen ryhmä keskusteli innokkaasti ja spontaanisti, kaksi muuta ryhmää vastaili kysymyksiin niukemmin.

Aloitin keskustelut aina samoilla kysymyksillä kuin kirjallisessa tehtävässä: millaisia ajatuksia elokuvakohtaus herätti? Miten luonnehtisit päähenkilöitä? Oma roolini oli lähinnä pitää yllä keskustelua kysyä tarkentavia lisäkysymyksiä ja saada mahdollisimman monet mukaan kohdentamalla kysymyksiä eri oppilaille. Yleisten *Det Nya Landetia* koskevien kysymysten jälkeen esitin kysymyksiä median merkityksestä maahanmuuttoa koskevissa asioissa yleensä, oppilaiden median käytöstä yleensä ja lopuksi suosikkiohjelmista. Kuten sanottu suurimmassa ryhmässä keskustelu sujui hyvin, mutta kaksi pienempää ryhmää vaati enemmän kysymyksiä tutkijan taholta. spontaania väittelyä syntyi toki näissäkin ryhmissä.

3.1 Surua ja samankaltaisuutta

Aluksi selvitän populaarin elokuvan esitystapoja. Kuinka tämä muoto, fiktiivinen elokuva osaltaan vaikuttaa tulkintoihin?

Populaarien tekstien on nähty puhuttelevan yleisöjä pikemminkin tunteiden kuin järkeilyn tasolla. Tämä populaarin affektiivinen ulottuvuus operoi erilaisten tunteiden tasolla: ilon, surun, pelon ja vihan alueilla. Rasismin ja pelon kontekstissa affektiivisuutta pohtinut Sarah Ahmed (2003) toteaa, että näitä tunteita ei pitäisi ajatella erillisiä, sisäisinä ja irrallisina kokonaisuuksina. Tunteet eivät ole yksityisiä asioita, ne määrittävät subjektien ääriviivoja ja siksi ne ovat politiikalle keskeisiä. Tunteet eletään, koetaan tietyssä kontekstissa, tietyissä historiallisissa paikoissa ja ajoissa. Ne syntyvät erilaisissa kohtaamisissa – kuten kulttuuristen tekstien ja identiteettien törmäyksissä.

Affektiivista ulottuvuutta myös tuotetaan ja rakennetaan representaation ja kerronnan keinoin mediateksteissä. Siinä missä fiktiivisiä mediatekstejä on luonnehdittu affektiiviksiksi, esimerkiksi uutisteksti pyrkii neutraaliin, ”vastaansanomattomaan” puhutteluun (Ridell 1998, 290). Seija Ridell (mt, 293) on tutkimuksessaan todennut, että uutisen toteava puhuttelutapa on omiaan myös tuottamaan passiivisen, ulkopuolisen ja välinpitämättömän katsoja-aseman. Toisin sanoen nähty tai luettu on niin tiukasti paketoitu uutisten kiistattomuuden retoriikkaan (tämä on tapahtunut, näin on) ettei se tuota tilaa keskustelulle tai herätä pohtimaan uutissisältöjä. Myös se, että uutisten oletetaan kertovan todellisuudesta, vaikuttaa tapaan katsoa uutisia – ne myös tulkitaan todellisuudeksi, läpinäkyväksi kertomuksesi siitä mitä tänään tapahtui. Ridellin (mt., 288-292) tutkimus nosti myös esiin uutisten tuottaman voimattomuuden, kyynisyyden ja ahdistuksen tunteet. Uutiset eivät siis välttämättä jätä kylmäksi vaikkeivät ne herättäisikään vilkasta keskustelua. Kun Ridellin tutkimuksessa nousi esiin uutistekstin etäisyys, on syytä muistaa, että uutisteksti voi toisinaan olla hyvinkin merkittävä ja läheinen sen mukaan, kuinka henkilökohtaisiin kokemuksiin tai muistoihin uutinen kytkeytyy. Tämä näkökulma nousi vahvasti esiin nuorten puheessa, ja käsittelen sitä tarkemmin myöhemmin.

Fiktiiviset tarinat pyrkivät usein puhuttelemaan tunteiden tasolla: kertomus fokalisoidaan tiettyjen henkilöhahmojen kautta ja kerrontaa rytmittävät draamalliset jännitteet, ristiriidat ja konfliktit. Itse esitystapa ruokkii affektiivista suhdetta tekstiin eikä näin ollen ole ihme, jos oppilaat luonnehtivat näkemäänsä tunteiden eri asteilla.

Toisaalta fiktiiviset tarinat ovat usein kerronnaltaan sellaisia, etteivät ne pyri kiinnittämään huomiota kerrontaan vaan houkuttelevat katsojan sisään tarinan maailmaan. Kerronnalliset rakenteet kutsuvat katsojia samastumaan hen-

kilöhahmoihin ja katsomaan tarinaa heidän silmiensä kautta. Myös *Det Nya Landet* rakentuu kahden päähenkilönsä ja tässä oppilaille esitetyssä osassa nimenomaan Massoudin näkökulmasta. Elokuva kertoo Massoudin tarinaa, seuraa hänen silmillään kohtausta vastaanottokeskuksen pihalla. *Det Nya Landet*in tapa olla mukana tapahtumissa ja tunteissa rakentuu käsivarakameran jatkuvan liikkeen, tuotettujen ristiriitojen ja niitä säestävän musiikin välillä sekä vahvojen äänekkäiden tunteenpurkauksien ja lähikuvien kautta.

Oppilaiden kirjallisissa vastauksissa ja keskusteluissa tunne nousikin usein ensimmäiseksi mielikuvaksi elokuvasta. Elokuvaa luonnehdittiin muun muassa surulliseksi (KH)[3]. Kohtaus herätti myös myötätuntoa, sääliä ja sympatiaa. Tunteista ja mukana elämisestä kertoo myös ilo siitä, että elokuvakohtauksessa Massoud ja Ali pääsevät lähtemään pois vastaanottokeskuksesta. (mm. 2H, 3H, 8H, 10H, 13H, 15NS). Kiinnostavaa kyllä maahanmuuttajataustaiset oppilaat kuvasivat elokuvakohtausta myös realistiseksi, paitsi kerronnaltaan (Hollywood-tyyppinen amerikkalainen elokuva) myös aihepiiriltään:

T1: *”Kaikille voi tapahtua sama asia jos muuttaa eri maahan.”*
P2: *”Joo sama kun noilla, että oikeessa elämässä voi noin tapahtuakin”*
(KN)

Toisin sanoen emotionaalisuus ei asetu vastakohdaksi realistiselle kuvaukselle. Kohtauksen tulkinnoissa korostuukin emotionaalinen realismi – elokuva on tunteiden tasolla totta.

Keskustelussa nousi esiin myös rinnastus uutisiin, kun yksi oppilaista totesi, ettei suomalaismediassa yleensä pääse näkemään asioita maahanmuuttajien näkökulmasta eivätkä uutiset samalla tavalla kosketa. Toisin sanoen uutistekstit eivät välttämättä tavoita empaattista ulottuvuutta.

Oppilaat kertoivat eri tavoin samastuneensa henkilöhahmoihin. Siinä missä nuori suomalaistaustainen nainen kertoi kokeneensa vahvasti, miten kurjaa käännyttämisen täytyy tuntua turvapaikanhakijoista, maahanmuuttajataustaiset nuoret pohtivat omia kokemuksiaan suhteessa elokuvaan:

3 Olen koodannut aineistoni siten, että kolmella ryhmällä on omat koodinsa: NS (suomalaistaustaisten ryhmä 4 henkilöä), N (maahanmuuttajaryhmä 4 henkilöä) ja H (maahanmuuttajaryhmä 14 henkilöä). Suomalaistaustaisen ryhmän keskustelu on merkitty koodilla KNS, ja heidän kirjalliset vastauksensa numeroituna päätteellä NS (esim. 21NS). Nelihenkisen maahanmuuttajaryhmän keskustelu vastaavasti KN ja kirjalliset vastaukset numeroituna päätteellä N (esim. 18N). Suurimman 14-henkisen maahanmuuttajaryhmän keskustelu edelleen KH ja kirjalliset vastaukset numeroituna päätteellä H (esim. 10H). Keskusteluissa olen koodannut puhujat numeroin ja sukupuolen mukaan esim. T1. Oma puheeni on koodattu kirjaimella K.

”Elokuva jotenkin muistutti minua ensimmäisestä vuodestani Suomessa, en ollut kovin iloinen muuttaessani tänne, vaikka en tullut tänne pakolaisena, mutta kuitenkin.” (10H)

”Nyt kun me asumme Suomessa ja meillä on kaikki hyvin, niin ei tule usein ajateltua sitä, että kaikilla ei ole tämmöistä mahdollisuutta. Ja tietenkin itse haluaisin että kaikki, jotka saavat kärsiä omassa maassaan saisivat parempaa elämää.” (13H)

”Alin elämäninto ja toiveikkuus pisti miettiin, sillä itse olisin karannut jo vuoden jälkeen.” (6H)

Samastumisen rinnalla kulkee myös vahva eronteko pakolaisuuteen. Oppilaat, jotka eivät ole tulleet Suomeen pakolaisina halusivat myös tuoda sen esiin ja kritisoivat elokuvan henkilöhahmoja ”tyytymättömyydestä” todeten että heidän pitäisi palata omaan maahansa jos eivät ole tyytyväisiä (KN). Yhdessä keskusteluryhmässä näkemysten jakautuminen aiheutti lievää jännitettä yhden oppilaan korostaessa maahanmuuttajataustaisena omaa näkemystään pakolaisten tyytymättömyyttä vastaan. Muut ryhmän jäsenet argumentoivat pakolaisten puolesta.

P2: *Mun mielestä, että olis hyvä jos näytettäis (tällaisia elokuvia) niinku mä aiemmin sanoinkin se auttaa ihmisiä ymmärtämään paremmin.*
P1: *Että näytettäis mikä tilanne on että miksi ja niinku mikä tilanne on omassa maassa ja miksi muuttaa.*
P3: *Mutta sitten tossa elokuvassa oli naurettavaa toi kun toi mies puhui silleen että se olis niinku joutunut Iranissa vankilaan tai sitten niinku kuolemaan että se niinku muuttaa tonne Ruotsiin ja sitten niinku ei vielä ole kauheen tyytyväinen siihen. Että se oli niinku ihan käsittämätöntä.*
P1: *Niin mut jos on se tunne että se ei oo sen maa*
P3: *niin mut jos se tykkää omasta maasta niin jää vaan sinne tai sitten kuolee sinne jos itte haluaa tai sitte on 20 vuotta vankilassa. Kun se tykkää omasta maasta ei muuttais ollenkaan*
P1: *Mutta se lähti takaisin omaan maahan vai mitä se suunniteli sitä*
K: *No se yrittää päästä Kanadaan.*
P1: *Kanadaan, no sitä mä arvelin*
P3: *Mutta se ei kuitenkaan halua jäädä omaan maahan mutta sitten haukku toista maata.*
(KN)

Fiktion tapa kuljettaa katsoja mukaan tarinaan näkyi myös pettymyksenä – kun tarina jäi kesken. Useat oppilaat ilmaisivat sekä keskusteluissa (KN, KNS) että kirjallisissa palautteissa (7H, 8H,9H) halun nähdä elokuva kokonaisuudessaan ja tietää miten Alille ja Massoudille lopulta käy. Kymmenessä minuutissa heistä oli tullut hahmoja, joiden kohtalo kiinnostaa ja joista halutaan tietää lisää.

3.2 Lupauksien maa

Entä millaisia aihepiirejä elokuva esitteli ja millaisia ajatuksia se oppilaiden mielissä herätti?

Ehkä keskeisimmäksi teemaksi elokuvakohtauksesta nousi turvapaikan hakuun liittyvät kysymykset. Tämä ei sinänsä ole ihmeellistä, onhan koko tutkimusasetelma houkutellut puhetta juuri tästä teemasta. Koulussa toteutettu tutkimus voi herättää keskustelua siitä, missä määrin oppilaat antavat toivottuja vastauksia tutkijalle. Puhe on tietenkin aina tietyssä tilanteessa tuotettua ja tietyn tilanteen ehdoilla rakentunutta. Kirjoittavatko ja keskustelevatko nämä oppilaat turvapaikanhausta vain siksi, että tutkijaa se saattaisi sopivasti kiinnostaa? Puhuvatko he rasismista vain siksi että se on poliittisesti korrektia? Itse tutkimustilanteessa mukana olleena en voi kallistua edellä mainitun näkökulman kannalle. On muistettava, etteivät nämä teemat ole tutkimukseen osallistuneille maahanmuuttajataustaisille oppilaille mitä tahansa pakollisia aiheita vaan omakohtaisesti koettuja, omassa arjessa elettyjä asioita. Näin ollen en ole helposti valmis epäilemään oppilaiden halua keskustella vakavasti turvapaikanhausta tai rasismista. Itse asiassa myös suomalaistaustainen ryhmä keskusteli näistä teemoista tavalla, joka ylittää velvollisuudentuntoisen poliittisen korrektiuden. Ryhmissä syntyneet kiistat ja konfliktit puolestaan kertoivat siitä, ettei luokkahuoneissa välttämättä edes vallitse kaiken kattava poliittinen korrektius.

Merkityksiä harvemmin luodaan yksinomaan yhden mediatekstin pohjalta, vaan merkityksenluontiprosessissa yhdistyvät lukuisat muut samaa aihepiiriä koskevat tekstit (Koivunen 2003). Voidaan ajatella, että tässäkin tapauksessa nähty elokuvakohtaus ajankohtaistaa, muistuttaa ja luo yhteyksiä muihin teksteihin. Jälkiä tällaisista kytköksistä löytyy muun muassa silloin, kun tulkinnoissa viitataan yleiseen turvapaikanhakutilanteeseen. Mediatulkintojen intertekstuaalisuus ja intermediaalisuus (Fornäs 2002; Lehtonen 1999; 2001) ovatkin melkoinen haaste, sillä näitä yhteyksiä ei välttämättä eksplisiittisesti osata kertoa eikä niitä ole helppo jäljittää. Vaikka yhteyksiä ei voisi suoranaisesti paikantaa,

on tärkeä ottaa huomioon tulkinnan kerroksellisuus tai sen potentiaali: tulkinta kertoo juuri niistä ajatushorisonteista ja mielleyhtymistä joita nähty elokuvakohtaus virittää esiin.

Elokuvan varsin dramaattinen kohtaus vastaanottokeskuksen pihalla herätti pohtimaan nimenomaan sitä, kenellä on oikeus turvapaikkaan ja kuinka valtio kohtelee turvapaikan hakijoita. Dramaattinen käännytyksen tuskallisuutta korostava kohtaus voidaan lukea pyrkimyksenä tuottaa tulkintoja ja tunteita, jotka vahvistaisivat kielteistä suhtautumista käännytyksiin. Oppilaiden tulkinnat olivat kuitenkin varsin moninaiset. Useissa teksteissä esiin nousi *turvapaikanhakuun liittyvät rajat*: kaikki eivät voi saada turvapaikkaa vaikka sitä kovasti haluaisivatkin. Tätä näkökulmaa tuotiin esiin toteamalla, ettei kiristynyttä tilannetta ole mahdollista muuttaa. ”Kaikki eivät voi tulla asumaan ensimmäisen maailman maihin”. Turvapaikanhaun, varsinkin maahanmuuttajataustaisten oppilaiden näkemyksissä uskottiin olevan entistäkin vaikeampaa ja tämä ”kiristynyt” tilanne kytkeytyi *ulkomaalaisten ja ruotsalaisten vastakkainasetteluun*, mitä elokuvassa ilmentävät yhtäältä poliisi viranomaisten edustajana ja toisaalta pakolaisia suojeleva perhe ja heidän raivostunut tyttärensä.

> *”Ulkomaalaisia ei enää varmaan päästetä Ruotsiin herkemmin kuin ennen. …Ulkomaalaiset haluttaisiin varmaan mieluummin pitää eristettyinä Vastaanottokeskuksissa kuin päästää muiden koteihin*” (5H)

Osa oppilaista pitikin ruotsalaisviranomaisten toimintaa vääränä: *”Niitä pakolaisia ei olisi pitänyt lähettää takaisin, koska siellä heillä oli vielä vaikeammat olot”* (3H). Oppilaat saattoivat myös luonnehtia valtion päätöksiä *”kylmiksi”* (11H), kun perhe lähetetään takaisin maahansa, jossa on silti vaarallista ja ongelmia. Nimenomaan perheen hajottaminen tai perheen kohtalo nousi keskusteluun, ei niinkään yksittäisen maahanmuuttajan, mikä ilmentää hyvin elokuvan luomaa tilannetta: pieni itkevä lapsi on käännytettyjen joukossa.

Tulkinnoissa nousi esiin myös turvapaikanhaun ristiriitaisuus: turvapaikan hakijaa vastassa voi olla vihamielinen valtaväestö, mutta siitä huolimatta turvapaikkaa haetaan. *”Tuli heti mieleen se, että ulkomaalaisten on vaikea sulautua joukkoon. Heitä joko syrjitään tai vainotaan*” (8H).

Elokuvan tulkittiin kuvaavan myös pakolaisten kärsivällisyyttä: ”*Sitä, että monet jaksaa odottaa pitkään turvapaikkaa*” (KN). Elokuvan tulkitaan kuvastavan myös sitä, kuinka syrjäytyminen ruokkii vihaa valtaväestöä kohti (12H). Arvelen tämän liittyvän nimenomaan Massoudin hahmoon, joka kritisoi vahvasti ruotsalaisia ja nimittää poliiseja fasisteiksi. Toisaalta yksi maahanmuuttajataustainen oppilas luonnehti elokuvan pakolaisia auttavaa ruotsalaisnaista

”hyvin rohkeaksi”. Kiinnostavaa on se, että ruotsalaisuus oppilaiden tulkinnassa kytkeytyi vahvasti juuri viranomaisiin (kansallinen kehys, symbolit) eikä niin selkeästi esimerkiksi pakolaisia auttavaan naishahmoon.

Kaiken kaikkiaan tulkinnoissa nousee esiin se, että kamppailu turvapaikasta nähdään jo lähtökohtaisesti vaikeana. Elokuvan raju kohtaus, jossa poliisit hakivat käännytetyn perheen autoonsa ei kuitenkaan herättänyt yksinomaan tuomioita poliisin tai ruotsalaisviranomaisten tylyydestä. Poliiseja myös ymmärrettiin lakien toteuttajina, jotka ovat eräänlaisia tilanteen uhreja siinä missä turvapaikanhakijatkin. Tämä tuli tosin esiin vain suomalaistaustaisten tulkinnoissa (18 NS, KNS).

Voi kuitenkin todeta, että *ristiriitaisuus* suhteessa turvapaikanhakuun ja pakolaisuuteen tuli esiin myös muissa ryhmissä. Maahanmuuttajataustaisten nuorten kesken virisikin keskustelu siitä, pitäisikö suomalaisten pakolaiskielteisyyttä ymmärtää. Eräs maahanmuuttajataustainen oppilas sanoi, että kyllä häntä harmittaisi, jos maksaisi vuosia veroja ja sitten ulkomaalainen saavuttaa kaiken saman hetkessä huijaamalla sosiaaliavustuksia ja tekemällä samanaikaisesti pimeitä töitä pizzeriassa. Tämä näkemys herätti runsaasti vasta-argumentteja, joiden mukaan myös suomalaiset huijaavat tai ovat työttöminä tai tekevät pimeitä töitä. Hieman hupaisasti keskustelu päätyi toteamukseen, että ulkomaalaisilla pitäisi olla yhtä suuri oikeus tehdä laittomasti töitä kuin suomalaisillakin.

Näiltä osin keskustelusta oli tunnistettavissa Nick Lynnin ja Susan Lean (2003) määrittelemät erottelun diskurssit, jotka rakentavat hierarkkisia suhteita valtaväestön ja maahanmuuttajien välille. Näin esimerkiksi valtaväestön työttömien ja kodittomien katsotaan asettuvan maahanmuuttajien edelle tai tehdään eroa ’aitojen’ ja ’huijaavien’ turvapaikanhakijoiden kesken. Lynn ja Lea ovat tarkastelleet näitä erottelun diskursseja turvapaikanhakijoita koskevissa brittiläisissä yleisönosastokirjoituksissa.

Myös toisessa maahanmuuttajataustaisten ryhmässä keskusteltiin siitä, että pakolaisten tulisi noudattaa uuden maansa lakeja – toisaalta tässä yhteydessä pohdittiin myös sitä, kenellä on oikeus valittaa tai osoittaa tyytymättömyyttä. Itsensä selkeästi ei-pakolaiseksi identifioiva oppilas moitti elokuvan Massoudia siitä, että hän valittaa ruotsalaisten tavoista. Oppilaan mielestä Massoudin pitäisi hyväksyä uusi maa tai palata kotimaahansa, vaikka kidutuksen ja vankilatuomion uhalla. Myös toisessa ryhmässä pohdittiin Massoudin tyytymättömyyttä ja sitä selitettiin mahdollisilla hyvillä oloilla lähtömaassa: kun elää hyvissä olosuhteissa, ei osaa arvostaa asioita joita sinulla on (13H). Suomalaistaustaisten ryhmässä maahamuuttajien asenne ei noussut yhtä suureksi keskustelun aiheeksi kuin muissa ryhmissä. Sen sijaan Alin optimismi tulkittiin ryhmässä

hyvänä selviytymiskeinona uudessa kotimaassa. Ryhmässä syntyi kuitenkin kiistaa siitä, kantaako optimismi yli kohdatun rasismin ja Massoudin kokeman ”kylmän yhteiskunnan”.

Massoudin tavasta kritisoida Ruotsia nousikin esiin selkeä *sukupolviselitys* (22N, KN, KH).

Massoudin nähtiin edustavan vanhempaa sukupolvea jonka on vaikea sopeutua uuteen maahan. Hän ikävöi omaa kulttuuriaan, tapoja joissa on elänyt vuosikymmenien ajan. Sen sijaan optimistisen Alin nähtiin edustavan nuoria, joille uusi maa näyttäytyy täynnä mahdollisuuksia. Ruotsi-verkkareihin sonnustautunut Ali kurkottaa auton ikkunasta, MM-kultamitalijuhlintaa imitoiden, ja huutaa ”Sverige, Sverige”. Siinä missä Massoud nähtiin vihaisena, aggressiivisena, turhautuneena, pessimistinä mutta selviytyjänä, Alin hahmo herätti enemmän ristiriitoja. Häntä kuvattiin iloiseksi ja optimistiseksi, mutta toisaalta myös sisimmässään turhautuneeksi (14H) tai sisältä hulluksi (6H). Alin ristiriitaisuus liittyy kohtaukseen, jossa hän herää ja rynnistää vessaan. Vessassa hän kiertää seiniä ja ahdistuneena käpertyy nurkkaan. Hetken kuluttua hän astuu vessasta ulos ja morjestaa iloisesti Massoudia:

P1: *Sit se Ali nousee menee vessaan itkee ja tulee ilosena takas (naurua)*
T1: *Se oli koko ajan niin positiivinen ja odotti oleskelulupaa*
T2: *Tai se vaan esitti, sillä hetkellä (vessassa) se tajus, ettei se oo mahdollista ja sen takia se lähti sen tyypin matkaan, että aika dramaattinen muutos.*

Käsivaralla kuvatun elokuvan dokumentinomainen muoto sekä kiinnosti että ärsytti oppilaita. Se, ettei kohtauksia valmisteltu tai selitetty eikä juonenkulku ollut ennakoitavissa tutumpien Hollywood-elokuvagenrejen kautta selvästi ärsytti. Miksi perhe käännytetään? Miksi Ali on välillä omituinen? Kenelle Massoud soitti? ovat kysymyksiä, joita oppilaat esittivät elokuvasta ja olivat osin turhautuneita elokuvan muotoon. Kuitenkin osa piti juuri siitä, ettei elokuva noudattanut tuttuja kerronnan kaavoja vaan vaikutti realistiselta, erilaiselta ja mielenkiintoiselta.

Elokuva avasi tietä myös ironiselle katseelle. Kaksi oppilasta kommentoi autonmyyjää elokuvan mielenkiintoisimmaksi hahmoksi ja luonnehti häntä taitavaksi kun sai romun myytyä tonnilla. Tätä asennetta voisi tulkita myös kapinaksi annettua tehtävää vastaan. Toisaalta molemmat oppilaat osallistuivat innokkaasti keskusteluun. Kenties he eivät halunneet antaa tyypillistä maahanmuuttajavastausta vaan nostivat ironisen ihailun kohteeksi valtaväestöön kuuluvan, ylipainoisen ja epäluotettavan oloisen autokauppiaan, joka hyötyi pakolaisen ahdingosta.

Siinä missä uutistekstille asetetaan todellisuusvaatimuksia ei fiktiivisen tekstin tarvitse samassa määrin vastata todellisuutta. Näin ollen tekstiä arvioidaan, kuten tässäkin tapauksessa, sen mukaan kuinka hyvin se on kerrottu, onko se hauska, liikuttava, etenevä ja kuinka se kytkeytyy muihin elokuviin tai tv-sarjoihin. Fiktiivinen teksti asettuu myös eri tavalla kerrontansa puolesta arvioinnin kohteeksi kuin uutinen, sillä kyse on lähtökohtaisesti tarinasta, ei ”totuudesta”.

3.3 Median varassa

Media on läsnä monin tavoin oppilaiden arjessa ja heidän näkökulmastaan se on myös erittäin keskeinen tekijä suvaitsevaisuuden tai suvaitsemattomuuden rakentamisessa. Erilaiset stereotyyppiset käsitykset maahanmuuttajista tulevat kasvoille, eletyksi ja koetuksi oppilaiden arjessa, kun tuntemattomat ihmiset huutelevat kaduilla tai käskevät palaamaan takaisin sinne mistä on tullutkin (Ks. Rastas 2002). Median merkitystä kuvannee myös se, että keskustelun intensiteetti etenkin viimeisessä ryhmässä voimistui, kun puhe kääntyi yleisesti median merkityksiin maahanmuuttajia koskevissa asioissa.

Oppilaat totesivat, että media vaikuttaa erittäin paljon asenteisiin. Muissakin ryhmissä todettiin, että media on erittäin keskeinen mielikuvien ja tiedon lähde varsinkin silloin, jos ihmisten arki ei ole millään muotoa monikulttuurinen. He ovat median varassa ja tekevät sen perusteella päätelmiä. Oppilaiden näkökulma maahanmuuttajia koskevaan uutisointiin oli melko pessimistinen. He kokivat median pääosin negatiiviseksi ja ongelmakeskeiseksi. Maahanmuuttajia koskevasta kirjoittelusta nousi spontaanisti esiin rikosuutisointi. Opiskelijat miltei yhteen ääneen pohtivat sitä, miksi rikosuutisissa mainitaan aina ulkomaalainen tekijä, miksei suomalaista.

> T1: *”Ei sitä yleensä mainita että se oli että suomalainen varasti laukun, että sitä pidetään itsestään selvänä että ei sitä erikseen mainita. Et joku tyyppi varasti laukun, mut sit kun se on ulkomaalainen niin se varmaan herättää enemmän kohua kun kirjoittaa niihin lehtiin että se on joku ulkomaalainen, en tiedä se varmaan myy enemmän kuin joku suomalainen.*” (KH)

Oppilaiden mielikuvissa uutiset puhuvat ”neekereistä”, vaikka on varsin epätodennäköistä, että suomalaisessa sanomalehdessä käytettäisiin tätä sanaa rikosuutisen yhteydessä. Keskustelu kuitenkin kuvaa sitä, kuinka vahvoja mielikuvia rikosuutisointi on tuottanut ja ihonvärin nimeäminen tuntuu mielessä

neekeriksi nimittämiseltä. Eräs oppilas nosti esiin neekeri-ilmauksen kontekstisidonnaisuuden:

P1: *”Silloin kun Tarja Halonen oli täällä, se oli (puhuttiin) tummaihoisista, mut sit kun joku varastaa se on neekeri”.* (KH)

Tässä nousee hyvin esiin edellä mainittu uutistekstien tuottama kyynisyys, voimattomuus ja ahdistus. Uutistekstit näyttäytyvät koneistona, johon on vaikea vaikuttaa ja jonka painoarvo nähdään vahvana. Uutiset oletetaan otettavan todesta ja siksi rikoksen tekijän ihonvärin maininta tuntuu moninkertaistavan yhden pienen rikosuutisen merkitystä ja leimaavan koko vähemmistön. Toisaalta nuorten keskustelu tuo esiin myös sen, kuinka voimakkaita tunteita uutiset voivat herättää ja todellakin synnyttää kiivasta keskustelua juuri silloin, kun uutissisältö on itselle tärkeä ja läheinen ja kenties ristiriidassa oman kokemuksen kanssa. Myös venäläisten leimaaminen nousi keskustelussa esiin. Eräs Moldovasta Suomeen muuttanut tyttö kertoi kohtaavansa jatkuvasti huutelua venäläisyyden takia. Kun hän korjaa, ettei ole venäläinen, asenteet muuttuvat ystävällisiksi.

Oppilaat peräänkuuluttivat mediaan enemmän positiivista uutisointia, erilaisia kulttuureja sekä maahanmuuttajien omia kokemuksia käsitteleviä näkökulmia.

T2: *”Siitä mitä ongelmia maahanmuuttajat täällä kohtaa, siitä pitäis tehdä.”* (KH)

Tässä yhteydessä esiin nousi myös maahanmuuttajien itse tekemä tv-sarja Ähläm Sähläm (YLE, TV1), joka herätti oppilaissa ristiriitaisia tunteita.

T4: *”No kerrankin kun ulkomaalaisilla oli mahdollisuus tehdä Suomessa joku ohjelma ittsestään niin ne teki jonkun Ähläm Sählämin.”*

Ähläm Sählämin katsottiin onnistuneen osin maahanmuuttajia koskevien ennakkoluulojen parodioinnissa, osin se koettiin vain liioittelevaksi tai konservatiiviseksi:

T4: *”Se meni välillä överiks, kun siinä oli niitä miehiä jotka arvosteli naisia niin ne sano että ulkonäkö ratkaisee, eikun siis ettei ulkonäkö ratkaise mut sit kuitenkin kun se voittaja löyty ne oli että hän on kaunis nainen ja täydellinen….”*

T5: *ja osaa kokata*
T4: *Niin, niin.* (KH)

Tyttöjä ärsytti se, ettei sarja yltänyt kiinnostavampiin sukupuolirepresentaatioihin tai niiden purkaminen ei tässä tapauksessa onnistunut vaan tuntui vahvistavan stereotypiaa.

*Ähläm Sähläm*ia kuvattiin myös sarjana, jossa maahanmuuttajat itse pilkkasivat maahanmuuttajia. Toisin sanoen se pyrki parodiaan, jolla dekonstruoidaan tiettyjä stereotyyppisiä kuvastoja tai tiettyä kulttuurikäytäntöjä. Tästä ehkä selkeämpi esimerkki on brittisarja *Krishna soikoon (Goodness Gracious Me)*, jossa intialais- ja pakistanilaistaustaiset parodioivat kahden kulttuurin välimaastossa elämistä: eri sukupolvien ristiriitoja, halua sulautua ja sopeutua valtaväestöön, oman kulttuurin erityisyyksiä sekä valtaväestön asenteita. *Ähläm Sählämistä* poiketen *Krishna soikoon* käsittelee selkeämmin tietyn väestöryhmän kulttuuria. *Ähläm Sählämin* kuvasto rakentuu taas yleisemmin eritaustaisista maahanmuuttajista juontajinaan somalitaustainen Abshir Sheikh Nur sekä venäläistaustainen Viktor Drevitski. Oppilaiden puheessa *Ähläm Sählämin* huumori vaikutti vaikeasti avautuvalta: parodiaa ei nähty kovin onnistuneena, toisaalta siinä nähtiin etunsa.

T4: *”Ja siin oli sketsejä joissa ne ite pilkkas ulkomaalaisia ja sit teki siitä ison haloon.”*
T1: *”Emmä tiiä se tuntuu jotenkin luonnollisemmalta jos ulkomaalainen pilkkaa ulkomaalaista mut sit jos joku suomalainen tekee sketsin ulkomaalaisesta niin aaah.”* (KH)

Ähläm Sählämistä nousee esiin se, kuinka hienovireisiä parodia ja ironia ovat. Ne toimivat usein kahteen suuntaan yhtä aikaa sekä vahvistaen että purkaen normia tai kuvastoa, joka on parodian kohteena (Rowe 1997).

Joka tapauksessa *Ähläm Sähläm* on koettu eräänlaisena tapauksena maahanmuuttajataustaisten keskuudessa, mistä kertoi se, että sarjan tunnettavuus otettiin itsestään selvänä: kaikkihan sen tietävät. Tämä kuvaa myös sitä, että maahanmuuttajakuvastoja pidetään tärkeinä ja niitä seurataan tiiviisti. Yhdessä ryhmässä miespuolinen oppilas oli sitä mieltä, että *Det Nya Landet*in kaltaisia ohjelmia on Suomen televisiossa paljon – mitä muut keskustelijat hämmästelivät. Tämä johtuu todennäköisesti siitä, että kyseinen oppilas on hakeutunut nimenomaan tällaisten, maahanmuuttajien kysymyksiä koskevien ohjelmien äärelle, vaikka hän muuten seurasi melko vähän suomalaista mediaa. Hän itse kertoi seuraavansa lähinnä venäläistä mediaa internetin kautta.

Tapasin oppilaat lokakuussa, jolloin uusi maahanmuuttajalähiötä kuvaava *Mogadishu Avenue* ei ollut vielä alkanut. *Mogadishu Avenue* oli kuitenkin sarja joka jo tunnettiin ja jota selvästi odotettiin.

Mielenkiintoista on se, että oppilaat identifioivat itsensä puheessa nimenomaan ulkomaalaisiksi, ei esimerkiksi maahanmuuttajiksi. On oletettavaa, että Det Nya Landetin sisältämä dialogi ruotsalaisista ja muista on osaltaan ohjannut puhetapaa. On kuitenkin mahdotonta sanoa, onko kyse arkisesta puhetavasta vai juuri kyseisellä hetkellä aktivoituneesta puhetavasta. Joka tapauksessa erot ulkomaalaisten ja suomalaisten välillä nähtiin varsin selkeinä ja jyrkkinä.

3.4 Monta mediaa – vähän yhteistä?

Vaikka kansallisen median kuvastoja pidetään tärkeinä suvaitsevaisuudelle, enää ei ole lainkaan itsestään selvää, että maahanmuuttajat keskittyisivät seuraamaan suomalaista mediaa.

Samalla kun maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt, mediajulkisuus on kohdannut muutoksia, jotka kytkeytyvät globalisaatioksi nimettyyn prosessiin ja haastavat mediajulkisuuden näkemisen yksinomaan kansallisessa kehyksessä. Mediateknologiat luovat erilaisia rajoja ylittäviä levitys- ja käyttäjäkanavia ja tämä kehitys on mahdollistanut irrottautumisen yksinomaan kansallisesta mediajulkisuudesta: internetin ja satelliittien kautta voidaan seurata mediaa eri puolilla maailmaa. Tämä ulottuvuus näkyy maahanmuuttajien arjessa eri tavoin ja vaikuttaa identifikaation mahdollisuuksiin, paikkoihin (Brah 1996; Husband 2000; Gillespie 2000).

Kysyessäni oppilailta heidän mediankäytöstään, he nimesivät internetin mediaksi, jota käytetään säännöllisesti ja paljon. Osa ei katsonut televisiota juuri lainkaan.

> P3: *”Suomessa on sen verran niinku harvoja kanavia että en mä edes jaksa yleensä kattella niitä että vaikka niinku telkkarin niinkun siis ohi niin en mä semmosta tarvi.”* (KN)

Toisaalta televisiota eivät katsoneet myöskään suomalaistaustaiset oppilaat vaan heidän tärkeimpinä medioinaan olivat internet ja sanomalehdet. Mutta mitä internetin monimuotoisesta valikoimasta sitten valikoituu oppilaiden käyttöön? Tärkeimmiksi internetin käyttötavoiksi mainittiin sähköposti ja chattailu. Toisin sanoen internetin käyttö rakentuu pitkälti sosiaalisille suhteille, niiden luomiselle ja ylläpitämiselle virtuaalisesti. Toisena keskeisenä inter-

netin käyttömuotona mainittiin elokuvien ja tv-sarjojen lataus ja katselu. Tässä käytössä korostui oma kulttuuritausta: esimerkiksi venäläissyntyinen poika kertoi pääasiassa katselevansa netistä hankkimiaan venäläisiä elokuvia, joskus tv-ohjelmia.

Useat internetin käyttöä koskevat tutkimukset osoittavat, odotuksista huolimatta, uusi media ei täysin ole korvannut perinteisiä identiteetin rakentumisen lähteitä – perhettä, ystäviä ja paikallisia sosiaalisia yhteisöjä (Pilkinton & Johnson 2003). Tämän valossa voisi ajatella, että internetin käyttöä, kiinnostusta tiettyihin elokuviin ja tv-ohjelmiin sääteleekin vahvasti oma kulttuuri- ja perhetausta. Perinteisten identiteettilähteiden korvaamisen sijaan uusi media on luonut uusia rinnakkaisia ajallisia ja tilallisia suhteita identiteettityöhön. Annabelle Sreberny (2000, 181) esittää, että nämä muutokset tukevat käsitteellistä siirtymää identiteetistä joko/tai muodostelmana kohti ja/ja muodostelmaa. Näitä eri kulttuurisista asetelmista kumpuavia identiteettejä Stuart Hall kutsuu hybridisiksi (1999, 71).

Kulttuuritaustan vaikutukset näkyivät myös televisionkatselussa, mikäli perheellä oli käytössään satelliittivastaanotin. Näissä tapauksissa satelliitin välityksellä katseltiin lähinnä oman kulttuuritaustan mukaista ohjelmaa, esimerkiksi arabiankielistä tai somalialaista ohjelmaa (KN).

> *T: ”No harvoin mä katson telkkarii, jos mulla on aikaa niin sitten mä katson ohjelmia tai sarjoja omalla (arabian) kielellä.”* (KN)

Satelliittien välityksellä seurattavien ohjelmien mielenkiintoa perusteltiin muun muassa näköalojen avartavuudella.

> *P2: ”Meillä on, sieltä tulee kaikenlaista muista maista, voit seurata mitä täällä ei kerrota, mitä muissa maissa kerrotaan”.* (KN)

Satelliittien kautta luodaan yhteyksiä tai ylläpidetään yhteyksiä siihen kulttuuriin, josta on aikanaan Suomeen lähdetty. Nuoret, jotka kasvavat tämän medianmaailman ympäröimänä omaksuvat myös satelliittien katselukäytännöt, mutta osallistuvat myös suomalaismedian seuraamiseen ainakin toisinaan. On huomioitava, että tähän tutkimukseen osallistuneista maahanmuuttajaryhmistä toisessa oppilaiden suomen kielen taito oli vielä hieman heikko, ja juuri tässä ryhmässä satelliittien asema korostui mediakäytössä. Kenties omakielisen tv-, radio- ja internettarjonnan merkitys oli vahva juuri kielitaidon puutteiden vuoksi. Toisessa ryhmässä internetin merkitys oli vahva, mutta niin oli myös Suomessa näytettävien tv-ohjelmien, olkoonkin että suomalaista ohjelmatar-

jontaa nuoret seurasivat varsin vähän, mutta tämä myötäilee nuorten mediankäyttöä koskevien tutkimusten tulosta yleisemminkin. Satelliittien ja internetin tarjoama mediahorisontti on kiinnostava, sillä se mahdollistaa irrottautumisen kansallisen median piiristä.

Etnisille vähemmistöille kansallisen median toisinaan syrjivät ja poissulkevat kuvastot voivat tarjota varsin rajallisen kuulumisen tunteen, kun taas ylikansalliset kommunikaatioverkostot voivat avata uusia horisontteja diasporisille yhteisöille ja transnationaaleille identifikaatioille (Brah 1996). Toisaalta satelliittien ja internetin vaikutuksella voidaan nähdä myös muita hieman negatiivisempia seurauksia, mikäli ne ohjaavat pois kansallisen kulttuurin ja keskusteluiden ääreltä. Näin ollen kiinnostus kansallisen median representaatioihin, niiden mahdollinen kritiikki ja muokkaus jäävät tekemättä ja syntyy erilaisia rinnakkaisia mediatodellisuuksia, jotka eivät välttämättä kohtaa. Tämä voi osaltaan vaikuttaa myös yleiseen kuulumisen tunteeseen ja kykyyn ymmärtää kansallista kulttuuria.

Kuten todettu, toisessa maahanmuuttajaryhmässä (KH) Suomen televisiolla oli jo selvästi keskeisempi rooli nuorten arjessa. Tässä ryhmässä televisiolla oli myös merkittävämpi rooli mediana kuin muissa ryhmissä. Nuoret mainitsivat televisiosuosikeikseen lähinnä yhdysvaltalaisia prime time -sarjoja kuten *Lost, Pako, O.C., Kylmä Rinki, Deadwood, Weeds*. Yhdessä perheen kanssa katseltavaksi ohjelmaksi mainittiin muun muassa *Simpsonit* – mikä myös nostatti suuren naurunremakan kenties liittyen Simpsoneiden paikkaan animaationa lasten ja aikuisten kulttuurin välimaastossa. Perheen yhteydessä viitattiin myös vain sisaruksiin, mikä saattaa kuvata perheen koostumusta, tai sitä, että perheen sisällä television katselua määrittää sukupolvien välinen ero (Morley 2003).

Keskustelussa tehtiin myös rajoja hyvien ja huonojen ohjelmien välille ja koska kyse oli avoimesta ryhmäkeskustelusta, suosikkiohjelmien nimeäminen altistettiin muiden teilaukselle tai hyväksynnälle. Näin ollen on oletettavaa, etteivät kaikki välttämättä tuoneet esiin suosikkejaan muiden reaktioiden pelossa. Esimerkiksi *Salattujen elämien* maininta suosikkiohjelmana sai osakseen ankaraa naureskelua. Lopulta, oppilaan itsekin yhtyessä nauruun, tutkijana oli vaikea päätellä oliko oppilas esittänyt ohjelman piloillaan vai tosissaan. Näin kävi myös Kummelin ja *Uuno Turhapuron* kohdalla – mutta *Uuno Turhapuron* tapauksessa oppilas piti tiukasti kiinni elokuvien ”hyvyydestä” – mikä aiheutti ihmetystä siitä, kuinka ylipäätään kukaan ulkomaalainen voi tykätä *Uuno Turhapurosta* (KH). Suomalaiset ohjelmat eivät ylipäätään näyttäneet kiinnostaneen oppilaita ja niiden maininta sai aikaan melkoisen huutomyrskyn.

Selvästi mediankulttuurin käytöissä on tiettyjä makuhierarkioita oppilaiden kesken ja näyttäisi siltä, että kenties myös vahvoja käsityksiä siitä mistä ”ul-

komaalaiset" suomalaisessa kulttuurissa voivat pitää. Nämä makuhierakioiden rakentumisen erilaiset suhteet ovat kysymyksiä, joita on kiinnostava jatkossa tutkia tarkemmin.

Amerikkalaisen tv-tarjonnan keskeisyys nuorten katselussa on kiinnostava ja myötäilee kyllä muitakin nuorten televisionkatseluun liittyviä tutkimuksia. Toisaalta amerikkalainen viihde voidaan nähdä eräänlaisena kosmopoliittisena horisonttina, joka tarjoaa kansallista kehystä avaramman kehyksen identiteetin rakentumiselle. Mediateknologian kasvun ja mediakonvergenssin myötä Disneyn kaltaiset mediakonsernit tuottavat populaariviihdettä maailmanlaajuisesti eri välinein ja formaatein. Populaariviihdettä tuotetaan globaalille yleisölle, mikä myös otetaan huomioon sisällöissä. Tällä kansainvälistymisellä voi olla erityistä merkitystä vähemmistöihin lukeutuvien yleisöjen kokemuksessa. Jatkossa olisikin syytä pohtia tarkemmin näiden suosittujen amerikkalaissarjojen merkitystä identiteetin rakentumisessa. Tällä kertaa tutkimustilanne ei antanut siihen mahdollisuutta, mutta tähän suuntaan tutkimusta voi viedä jatkossa.

3.5 Yhteenveto

Medialla on lukuisia mahdollisuuksia vaikuttaa maahanmuuttajien elämään Suomessa. Media voi osaltaan vaikuttaa esimerkiksi siihen, millaisena maahanmuuttajat mediassa representoidaan, kuinka maahanmuuttajat otetaan osaksi yhteiskuntaa, saavatko he äänensä kuuluviin ja millaisin esitysmuodoin maahanmuuttajien asioista kerrotaan. Maahanmuuttajista on tehty lukuisia uutisjuttuja, mutta elokuvia vielä varsin vähän. On kuvaavaa, että Suomessa oikeastaan ensimmäinen maahanmuuttajia koskeva prime time -draamasarja nähtiin vasta syksyllä 2006 ja sen käsikirjoittajana oli Jari Tervo. Kyseessä on *Mogadishu Avenue*, jota tämänkin tutkimuksen nuoret osasivat jo odottaa. Sen sijaan naapurimaassamme Ruotsissa maahanmuuttaja-aiheisia fiktiivisiä sarjoja on nähty jo kymmenkunta vuotta. Sarjojen käsikirjoitusprosessiin on myös osallistunut maahanmuuttajia. Maahanmuuttajien osallisuus sarjan käsikirjoitusprosessissa näyttäisi olevan keskeistä, ainakin *Mogadishu Avenuen* saamasta julkisesta palautteesta päätellen. Toisaalta tässä tutkimuksessa haastatellut nuoret eivät olleet erityisen innostuneita maahanmuuttajien omasta sketsiohjelmasta *Ähläm Sähläm*.

Se, että maahanmuuttajien arjesta kerrotaan asiajournalismin lisäksi myös fiktion keinoin, antaa uusia näkökulmia uutisjournalismin valottamiin faktoihin. Tässä tutkimuksessa nuoret tulkitsivat lyhyen kohtauksen elokuvasta *Det Nya Landet* ja tulkinnoissaan toivat esiin fiktiivisen kerronnan vahvuuden: se

puhuttelee ja saa eläytymään. Jokin tunne, kuten suru tai empatia, nousi usein ensimmäiseksi mielikuvaksi elokuvakohtauksesta. Mahdollisuus kokea tapahtumat toisen silmin ilmentää populaarin poliittista potentiaalia. Se voi parhaimmillaan edesauttaa ymmärtämään erilaisia ihmiskohtaloita ja myös näkemään samankaltaisuutta eroissa. Populaari esitys ei ole samalla tavalla informatiivinen ja ajankohtainen kuin uutisteksti, mutta se voi tehdä asioita ajankohtaisiksi ja luoda yhteyksiä muihin teksteihin kuten juuri uutisiin. *Det Nya Landetin* dramaattinen kohtaus vastaanottokeskuksen pihalla herätti pohtimaan turvapaikanhaun rajoja: kenellä on siihen oikeus. Samalla se toi oppilaiden mieleen ajankohtaista keskustelua turvapaikanhakijoiden palautuksista.

Samalla kun *Det Nya Landet* piirsi kuvan turvapaikanhakijoista inhimillisinä ihmisinä moninaisine eroineen, se myös nosti esiin konfliktit, joita turvapaikanhakija voi kohdata: eräässä mielessä kohtaus vahvistikin näkemystä turvapaikan saamisen vaikeuksista ja ruotsalaisten ennakkoluuloista. Tässä tulee esiin myös populaarin poliittisuuden toinen puoli. Samalla kun fiktiivinen elokuva kutsuu eläytymään se voi kutsua myös tekemään rajoja ja valintoja. Toisin sanoen populaarit mediatekstit voivat yhtä lailla rakentaa raja-aitoja meidän ja muiden välille.

Näiden populaarin moninaisten poliittisten ulottuvuuksien selvittäminen ei ole mahdollista tämäntyyppisessä lyhyessä vastaanottotutkimuksessa, vaan se vaatisi laajemman tutkimuksen, joka kartoittaisi myös nuorten ns. luontevia mediankäyttötapoja. Tässä osatutkimuksessa erityisen kiinnostavaksi nousikin nuorten oma mediankäyttö ja makuhierarkioiden rakentuminen erilaisissa kulttuurisissa ja sosiaalisissa suhteissa. Ketkä ja mitkä tekijät määrittävät median käyttöä? Missä määrin ystäväpiiri, perhe ja kulttuuritausta vaikuttavat valintoihin? Millä tavalla mediateknologinen kehitys säätelee näitä valintoja? Uudet mediat ovat varsin keskeisiä maahanmuuttajille, jotka haluavat seurata lähtömaansa tapahtumia ja kulttuuria. Näin teknologian kehityksen myös on syntymässä useita rinnakkaisia mediatodellisuuksia, jotka eivät välttämättä kohtaa. Tämä asettaa erityisiä haasteita kansalliselle medialle ja sen mahdollisuuksille puhutella maahanmuuttajaväestöä.

Kirjallisuus

Ahmed, Sarah (2003) Pelon politiikka. Suom. Laura Huttunen. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus.* Tampere: Vastapaino, 189–212.

Brah, Avtar (1996) *Cartographies of Diaspora. Contesting Identities.* London: Routledge.

Fiske John (1987) *Television Culture*. London: Methuen.

Fiske, John (1989) *Understanding Popular Culture.* Boston: Unwin Hyman.

Fornäs, Johan (2002) Passages across Thresholds: Into the Borderlands of mediation. *Convergence* 8(4) : 89–106.

Gillespie, Marie (2000) Transnational Communications and Diaspora Communities. Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries*. Buckingham: Open University Press, 164–178.

Grossberg Lawrence (1995) *Mielihyvän kytkennät.* Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Tampere. Vastapaino.

Harindranath, Ramaswami (2000) Ethnicity, national culture(s) and the Interpretation of Television. Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries.* Buckingham: Open University Press, 149–163.

Husband, Charles (2000) Media and the Public Sphere in Multi-Ethnic Societies. Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries.* Buckingham: Open University Press, 199–214.

Koivunen, Anu (2003) *Performative Histories, Foundational Fictions. Gender and Sexuality in Niskavuori Films.* Helsinki: SKS.

Koivunen, Anu & Lehtonen, Mikko (2005) ”Joskus on kiva olla vähemmän aikuinen”. Kulttuurisen määrittelyvallan siirtymät ja julkisen puhuttelun areenat. *Tiedotustutkimus* 28(2): 4–27.

Lehtonen, Mikko (1999) Ei kenenkään maalla – teesejä intermediaalisuudesta *Tiedotustutkimus* 22(2): 4–21.

Lynn, Nick & Lea, Susan (2003)’A phantom menace and the new Apartheid’: the social construction of asylum-seekers in the United Kingdom. *Discourse & Society* 14(4): 425–452.

Morley, David (2003) Kuulumisia: aika, tila ja identiteetti medioituneessa maailmassa. Teoksessa Mikko Lehtonen & Olli Löytty (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino, 155–186.

Morley, David (1986) *Family Television: Cultural Power and Domestic Leisure*. London: Routledge.

Pilkington, Hilary & Johnson, Richard (2003) Peripheral Youth: Relations of Identity and power in global local context. *European Journal of Cultural Studies* 6(3): 259–283.

Rastas, Anna (2002) Katseilla merkityt, silminnähden erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Nuorisotutkimus 2002(3): 3–17.

Ridell, Seija (1998) *Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta.* Tampere: Tampereen yliopisto.

Ross, Karen (2000) In Whose Image? TV Criticism and Black Minority Viewers. Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries.* Buckingham: Open University Press, 133 –148.

Rowe, Kathleen (1997) Roseanne: Unruly Woman as Domestic Goddess. Teoksessa Brundson Charlotte et al. (toim.) *Feminist Television Criticism. A Reader*. Oxford: Oxford University Press.

Sreberny, Annabelle (2002) The Role of the Media in the Cultural Practices of Diasporic Communities. Teoksessa Tony Bennett (toim.) *Cultural Policy and Cultural Diversity in Europe*, Council of Europe, 155–169.

Srebreny, Annabelle (2000) Media and Diasporic Consciousness: an exploration among Iranians in London. Teoksessa Simon Cottle (toim.) *Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries.* Buckingham: Open University Press, 179–196.

Srebreny, Annabelle (1999) *Include me in. Rethinking ethnicity on television.* London: Broadcasting standards Comission in conjunction with the Independent Television Commission.

Sreberny, Annabelle & Ross, Karen (1995) *Black minority viewers and Television : Neglected audiences Speak up and out.* Leicester: Centre for Mass Communication Research, University of Leicester.

Storey, John (2001) Cultural Theory and Popular Culture: An Introduction. Harlow: Prentice Hall.

Reeta Pöyhtäri

4. Tuhkimoita ja taitajia

Maahanmuuttajien sosiaaliset identiteetit lukijoiden tulkinnoissa

Tiedotusvälineiden yksi tärkeä sosiaalinen merkitys liittyy niiden tapaan tuottaa sosiaalisia identiteettejä, esittää niistä erilaisia versioita ja liittää niihin kulttuurisia arvoja (Fairclough 1997, 30). Yhtäältä sosiaalinen identiteetti voidaan määritellä siksi tavaksi, jolla meidät yksilöinä yhteiskunnassa tai esimerkiksi tiedotusvälineissä paikannetaan erilaisten ryhmien jäseneksi. Toisaalta oleellista on tapa, jolla me ajattelemme itsemme kuuluvaksi johonkin ryhmään esimerkiksi ammatin, yhteiskuntaluokan, sukupuolen, iän tai etnisyyden perusteella. Tärkeitä sosiaalisen identiteetin muotoutumiselle ovat myös suhteet toisiin ihmisiin. (Bradley 1996.)

Etnisyys sosiaalisen identiteetin eräänä muotona paikantuu ryhmän jakamaan yhteiseen kulttuuriin, kieleen, uskontoon, perinteisiin tai kansallisuuteen ja niihin liittyviin ominaisuuksiin. Usein tärkeä on myös ryhmän jäsenten ajatus siitä, että ryhmään kuuluvilla on yhteinen syntyperä. (Mt.)[1] Aiemmissa tutkimuksissa on selvitetty sitä, millainen kuva jostakin tietystä etnisestä maahanmuuttajaryhmästä ja ryhmän etnisestä identiteetistä mediassa tuotetaan. Kun tutkimuksessa tarkastelukulmaksi valitaan etnisyys, etnisyydestä tulee kuitenkin helposti ainoa henkilön ja ryhmän olemusta määrittävä ominaisuus. Tutkimuksen ulkopuolelle ehkä jää paljon sellaisia seikkoja, jotka voisivat oleellisella tavalla valottaa ryhmästä mediassa muodostuvaa kokonaiskuvaa.

Tässä artikkelissa lähtökohtana on nykyisin yhteiskuntatieteissä vallitseva identiteettikäsitys, jonka mukaan sosiaaliset identiteetit eivät ole yksinkertaisia tai toisiaan poissulkevia, vaan identiteettien eri puolet esiintyvät rinnakkain ja päällekkäin (Fornäs 1998, 265). Identiteetti nähdään useista eri ryhmäjäsenyyksistä ja identiteeteistä koostuvana, pirstaloituneena sekä muuttuvana (ks. esim. Bradley 1996, Hall 1999, Mercer 1990). Kyseistä ajatuskulkua noudatellen ajattelen, että lehtiteksteissä olevat määrittelyt voivat samanaikaisesti mah-

1 Etnisyys on usein etnisen ryhmän ulkopuolelta määriteltyä ja esimerkiksi yhteiskunnan sisällä eläviä kulttuurivähemmistöjä kutsutaan usein etnisiksi ryhmiksi. Tällainen etnisyyden määrittely saattaa olla etnistä ryhmää marginalisoivaa. Toisaalta etnisyys voi olla ryhmän voimavara, joka sitoo sen jäsenet yhteen. (Pietikäinen 2002, 18.)

dollistaa henkilön kiinnittämisen useampaan kuin yhteen sosiaaliseen identiteettiin. Lehtiteksti voi esimerkiksi välittää ajatuksen, jonka mukaan tekstissä esiintyvän henkilön identiteetti naisena, työntekijänä, äitinä tai jonakin muuna on oleellista sen lisäksi, että henkilö kuuluu tiettyyn etniseen ryhmään.[2] Tätä hypoteesia haluan tutkimuksellani testata.

Aiemmassa etnisten ryhmien identiteettiä koskevassa tutkimuksessa huomio on kiinnittynyt mediatekstien tapaan esittää ryhmien identiteetti. Keskeistä on ollut tutkijan tulkinta teksteistä. Tässä tutkimuksessa kuitenkin teen eräänlaisen kaksoiskoodauksen verrattuna aiempaan tutkimukseen. Sen sijaan, että tutkijana pitäytyisin omissa tulkinnoissani, tarkastelen niitä tulkintoja, joita mediatekstien lukijat tuottavat lukemansa perusteella. Tarkoituksena on selvittää, millä tavalla lukijat tulkitsevat ja merkityksellistävät aikakauslehtiteksteissä määriteltäviä sosiaalisia identiteettejä, henkilöiden ja ryhmien rooleja ja mahdollista erilaisuutta suhteessa muihin ryhmiin. Samalla selvitän, missä määrin lukijoiden tulkinnat paikantuvat henkilöiden etnisyyteen ja missä määrin muihin sosiaalisiin identiteetteihin. Toissijaisesti esittelen samoista teksteistä myös oman tutkijantulkintani, johon lukijoiden tulkintaa vertaan. Erilaisten tulkintojen vertailu asettaa kysymyksen merkitysten rajoista: mikä on se ulottuvuus, jolle ”tavallisten lukijoiden” ja tutkijan tuottamat tulkinnat asettuvat?

Toisena näkökulmana artikkelissa on lukijoiden kanssa käymissäni keskusteluissa vahvasti esiin tullut näkemys aikakauslehtitekstien erityisyydestä mediana. Lukijoiden tulkintoja väritti tieto heidän lukemiensa tekstien alkuperästä. Aikakauslehtimateriaali, samoin kuin keskustelutilanne muodostavat lukijoiden tulkinnoille kontekstin, jonka merkitystä tuotetuille tulkinnoille on syytä pohtia. Artikkelin aluksi esittelen tutkimusasetelman, tutkimuksen aineiston ja teoreettisen lähestymistavan tutkimukselleni. Näitä seuraavat oma luentani aineistosta sekä lukijoiden tulkinnat maahanmuuttajien etnisistä ja muista sosiaalisista identiteeteistä. Artikkelin loppupuolella erittelen lukijoiden näkemyksiä aikakauslehdistä maahanmuutosta kertovana mediana. Aivan lopuksi vedän yhteen omat ja lukijoiden tulkinnat maahanmuuttajien identiteeteistä ja suhteutan niitä soveltuvilta osin aiemmin tutkittuun.

2 Teoreettisesti katsoen tulkitsen mediassa tuotettavia käsityksiä ja merkityksiä sosiaalisen konstruktionismin lähtökohdista käsin. Sosiaalinen konstruktionismi on eri tieteenaloihin kiinnittyvä teoreettinen ja tutkimusmenetelmällinen ajattelutapa. Siinä nähdään puhe, tekstit ja diskurssit paitsi todellisuutta heijastelevina käytäntöinä myös muodostumina, jotka osaltaan rakentavat tietynlaista todellisuutta (Suoninen 1999, 20). Mediatekstit voidaan nähdä diskurssien eli verrattain eheiden merkityskokonaisuuksien muodostumina (mt. 21), jotka osaltaan ovat uusintamassa ja muokkaamassa tekstejä ympäröivää todellisuutta, myös siihen kuuluvien ihmisten ja ryhmien identiteettejä. Esimerkiksi etnisyyden ja etnisen identiteetin esittämisellä teksteissä ja diskursseissa tuotetaan kuvaa siitä, millaisia etniset ryhmät ovat, mistä ne tulevat ja millaisia ominaisuuksia niillä on. (Vrt. Horsti 2005, 31–38.)

4.1 Tutkimusasetelman kuvaus ja aineisto

Tutkimusta varten koottiin Tampereen kansalaisopistojen eri kurssien opiskelijoista kolme kolmen hengen ryhmää ryhmäkeskusteluita varten. Ryhmät pyrittiin koostamaan siten, että samalta kurssilta tulevat ihmiset olisivat eri ryhmissä. Ajattelin, että tällöin kaikilla osallistujilla olisi samanlaiset lähtökohdat osallistua keskusteluun. Yhdessä keskusteluryhmässä tämä ei kuitenkaan onnistunut, ja toiseenkin keskusteluryhmään valikoitui sattumalta entuudestaan toisensa tuntevia henkilöitä. Tämä vaikutti osaltaan siihen, miten ryhmässä keskusteltiin. Vapautuneimmin keskusteltiin ryhmissä, jossa henkilöt eivät tunteneet toisiaan entuudestaan tai he eivät tunteneet toisiaan juuri muuten kuin ulkonäöltä.

Keskustelijoiden ikää tai muita taustatietoja en pitänyt oleellisena kysyä. Silmämääräisesti arvioiden keskustelijoiden ikä vaihteli hieman yli kahdestakymmenestä noin kuuteenkymmeneen vuoteen. Keskusteluissa kävi ilmi, että keskustelijoiden koulutustaustat ja ammatit vaihtelivat. Kaikissa ryhmissä oli sekä miehiä että naisia. Tällaisiin seikkoihin ei analyysissa kuitenkaan kiinnitetä huomiota, sillä tarkoituksena on saada tutkijayhteisön ulkopuolisten ihmisten tulkintoja tutkimukselle keskeisistä aiheista, eikä arvioida sitä, mistä henkilöön liittyvistä syistä johtuen keskustelijoilla mahdollisesti on tietynlaisia tulkintoja.

Ryhmiin valikoituneiden keskustelijoiden voidaan kuitenkin ajatella edustavan kahdessa mielessä keskimääräistä aktiivisempaa suomalaista. He paitsi osallistuvat vapaa-aikanaan erilaisille kursseille, ovat myös halukkaita osallistumaan monikulttuurisuutta koskevaan tutkimukseen. Joillakin haastateltavilla olikin henkilökohtaisia kokemuksia maahanmuuttajista tai etnisistä vähemmistöistä muun muassa työn ja harrastusten kautta. Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on syytä pohtia, missä määrin tuloksiin on vaikuttanut keskustelijoiden yhteiskunnallinen aktiivisuus ja mahdollinen kiinnostus monikulttuurisuutta koskeviin asioihin.

Kunkin ryhmän kanssa käytiin lokakuussa 2006 noin puolitoista tuntia kestänyt keskustelu, joka äänitettiin. Ryhmäkeskusteluissa keskustelun osanottajille jaettiin aluksi kullekin yksi teksti vuosina 2005 ja 2006 ilmestyneistä Me Naiset-lehdistä (siis jokaiselle eri teksti, ks. taulukko ja kuvat alla, tekstit 1, 2 ja 3). Näiden tekstien perusteella keskustelijat vastasivat kirjallisesti kahteen kysymykseen, jotka koskivat teksteissä tehtävää henkilöiden määrittelyä ja teksteissä esiintyvien henkilöiden rooleja (kysymyslomake liitteenä 1). Kukin keskustelija luki myös keskustelun kahdelle muulle osanottajalle jaetut kaksi tekstiä. Tämän jälkeen teksteistä keskusteltiin vapaamuotoisesti tutkijan etukäteen hahmotte-

lemien haastatteluteemojen virittäminä, mutta myös spontaanista esiin tulleiden huomioiden pohjalta. Keskustelun kuluessa osallistujat lukivat vielä yhden Me Naiset-lehden tekstin (teksti 4) sekä silmäilivät kaksi pitkähköä Suomen Kuvalehden artikkelia (tekstit 5 ja 6). Kaikkiaan keskustelutilaisuudessa luettiin kokonaisuudessaan tai kursorisesti kuusi tekstiä.

Taulukko 4.1: Keskustelun kohteena olleet aikakauslehtijutut

Tekstin numero ja otsikko	Tekstin aihe ja kutsumanimi analyysin yhteydessä	Lehden numero ja vuosikerta	Ilmestynyt
1. Rakkaus kulkee aalloissa	Kuubalaistaustaisen miehen rakkaus, työ tanssinopettajana, *"rakkausteksti"*	MeNaiset 14/54	30.3.2006
2. Viikon olennaiset: Venäjä on in!	Venäläinen muoti, venäläisnaiset, *"muotiteksti"*	MeNaiset 51–52/53	15.12.2005
3. Viikon olennaiset: Väriä töihin	Sairaalatyöyhteisö ja sen työntekijät, *"työteksti"*	MeNaiset 20/54	12.5.2006
4. Viikon olennaiset: Vastaveto missikisoille	Erilainen missikisa ja sen voittaja, *"missiteksti"*	MeNaiset 7/54	9.2.2006
5. Hän: Philip Dean Medialaboratorion johtaja	Brittiprofessorin henkilökuva, työ medialaboratoriossa, *"proffateksti"*	Suomen Kuvalehti 5/87	31.1.2003
6. Hän: Mohammed Abdillahi Moskovassa valmistunut hammaslääkäri haaveilee työstä helsinkiläisessä terveyskeskuksessa	Somalialaistaustaisen miehen henkilökuva ja työ, *"hammaslääkäriteksti"*	Suomen Kuvalehti 15–16/88	8.4.2004

Keskusteluiden jälkeen äänitykset purettiin tekstimuotoon. Teksteiksi purettuja keskusteluita analysoin teksti- ja diskurssianalyyttisin menetelmin. Etsin haastateltavien puheenvuoroista toistuvia teemoja eli sitä mistä puhutaan ja mitä sanotaan sekä puhetapoja eli sitä millä tavoin asioista puhutaan[3]. Käytän artikkelissa tulkintani avaamiseksi otteita keskusteluista. Keskustelut olen numeroinut (K1, K2, K3). Keskusteluiden osallistujille olen antanut koodit, jotka kuvaavat keskustelijan sukupuolta (N, M). Kirjallisista vastauksista ottamani lainaukset olen merkinnyt koodilla T.

3 Ks. luku 2, taulukko 2.1.

Taulukko 4.2: Tekstissä käytetyt tunnistekoodit

Keskustelun koodi	Osallistujien koodit keskusteluotteissa	Kirjallisen vastauksen koodi
K1	N1, N2, M / K1	T / K1
K2	M1, M2, N / K2	T / K2
K3	M1, M2, N / K3	T / K3

4.2 Identiteetin rakentuminen teksteissä ja keskustelijoiden puheissa

Ryhmäkeskusteluissa en kertaakaan käyttänyt sanaa identiteetti enkä esittänyt suoraan sitä koskevia kysymyksiä. Tämän tein tarkoituksella, sillä ajattelin identiteetin olevan liian abstrakti ja moniselitteinen käsite keskusteluissa käsiteltäväksi. Tutkimusasetelmaa suunnitellessani ikään kuin purin identiteetin osiin ja pohdin, millaisista palasista identiteetti koostuu. Näihin palasiin pyrin keskustelua ohjanneissa kysymyksissä kiinnittämään huomiota.

Artikkelin alussa esitetyn sosiaalisen identiteetin määritelmän perusteella identiteetin voidaan ensinnäkin ajatella koostuvan henkilön kuulumisesta johonkin ryhmään. Teoreettisesti identiteetin katsotaan muodostuvan myös siten, että erotamme itsemme tai meidät erotetaan siitä toisesta[4], joka emme voi olla (Hall 1999, 22). Toiseksi identiteetissä keskeistä on eronteko eli se mihin henkilö ei sijoitu tai keneen häntä eroa tehden verrataan. Kolmanneksi tärkeää on kielellinen merkityksenanto eli tapa jolla teksteissä ja puheessa maailmaa ja siihen kuuluvia ihmisiä määritellään. Kulttuuri symbolisena ja kielellisenä järjestelmänä perustuu sellaisten ominaisuuksien, kuten kaunis/ruma tai hyvä/paha merkitsemiselle ja niiden luokittelulle. Tämänkaltaisten ominaisuuksien olemassaolo on välttämätöntä, jotta voidaan jäsentää ja määritellä omaa ryhmää yhtenäiseksi ja sen jäseniä keskenään samankaltaisiksi. Määrittelyiden avulla myös erotetaan oma ryhmä muista ryhmistä. (Douglas 1966.) Tässä yhteydessä ymmärrän identiteetin määrittelyn tarkoittavan niitä ominaisuuksia, rooleja, oikeuksia, velvollisuuksia sekä toiminnan mahdollisuuksia ja rajoituksia, joita keskustelijat näkevät teksteissä esiintyvillä maahanmuuttajataustaisil-

4 Toinen ryhmä on välttämätön merkityksen tuotannolle ja se voi tässä mielessä olla jotakin positiivista, johon omaa ryhmää esimerkiksi mediateksteissä peilataan. Samalla toinen ryhmä voi kuitenkin olla myös jotakin uhkaavaa ja kielteisten tuntemusten aluetta. (Hall 1999, 160.) Toisen käsite on pohjimmiltaan paitsi ambivalentti, myös neutraali ja yleispätevä: se voi merkitä mitä tahansa eroa ”meidän” ja ”heidän” välillä (Harle 1994, 233).

la henkilöillä tekstien pohjalta olevan (vrt. Fairclough 1997; Jokinen, Juhila ja Suoninen 1993, 38–39). Lyhyesti sanottuna identiteetti siis koostuu ryhmään kuulumisesta, eronteosta sekä erilaisista henkilöä ja ryhmää koskevista määrittelyistä.

Samoin kuin päätin olla käyttämättä identiteetin käsitettä keskusteluissa, päätin olla kysymättä keskustelijoilta suoria kysymyksiä liittyen teksteissä esiintyneiden henkilöiden etnisyyteen tai mihinkään muuhunkaan sosiaaliseen identiteettiin. Ajattelin, että tällä tavoin en kiinnittäisi keskustelijoiden huomiota vain yhteen mahdolliseen identiteettiin, vaan antaisin heidän puhua mahdollisimman vapaasti asioista, jotka teoreettisesti katsoen liittyvät identiteettien määrittelyyn.

Jälkikäteen ajateltuna valitsemani menetelmä vaikeuttaa tulkintoja. Sen sijaan, että keskustelijat puheessa suoraan liittäisivät tietyt asiat osaksi esimerkiksi henkilöiden ja ryhmien etnisyyttä, tutkijan on tulkittava, mitkä osat keskustelijoiden puheesta ovat juuri etniseen identiteettiin liittyviä. Tällaisessa tulkinnassa on omat riskinsä, sillä tutkijana saatan tulkita asioita toisin, kuin keskustelijat ovat ne tarkoittaneet. Tämä tulkinnallinen ongelma liittyy toki kaikkeen lukijoiden tuottamaa puhetta koskevaan analyysiin.

Ratkaisuna pulmaan tukeudun teoriaan ja eräänlaiseen poissulkemisen logiikkaan. Keskustelijoiden puheessa tietyt etnisyyteen teoreettisesti liittyvät asiat toistuvat ja tulkitsen ne keskustelijoiden puheessa etnistä identiteettiä määrittäviksi seikoiksi. Tällaisia ovat maahanmuuttajien kulttuurisiin, kielellisiin ja uskonnollisiin ryhmäjäsenyyksiin sekä kansallisuuteen ja syntyperään paikantuvat piirteet. Muita keskustelijoiden puheessa määrittyviä sosiaalisia identiteettejä taas ovat ne, jotka eivät paikannu etniseen kulttuuriin, kieleen, uskontoon, kansallisuuteen tai syntyperään. Tulkitsen siis keskustelijoiden tuottamia, aikakauslehtitekstien mahdollistamia tulkintoja erilaisista sosiaalisista identiteeteistä.

4.3 Tutkijan luenta aineistosta

Keskustelijoiden puhe koski lähinnä tekstien sisältöä eli sitä mistä puhutaan, eikä niinkään sitä, miten teksteissä puhutaan. Niinpä myös tutkijan luentani teksteistä painottuu vertailun helpottamiseksi tekstin sisältöä koskevaan tulkintaan.

Kuva 4.1. Kuubalaissyntyinen Miguel Verdecia ei suostu machon rooliin vaikka häntä tekstissä sellaiseksi yritetään sovittaa (MeNaiset 14/2006).

ANDRES TRAGA

Miguel Verdecia haluaa opettaa tanssioppilailleen lisäksi letkeää latinokulttuuria, pusuja ja halauksia.

"Rakkaus kulkee aalloissa"

Miguel Verdecia, 38
- Salsaopettaja
- Helsinki (ja Kuuba)

AI MITÄ RAKKAUS on, **Miguel Verdecia** toistaa kysymykseni. Vaikka tanssisalissa on viileää näin aamusella, Miguelille taitaa tulla kuuma, koska mies riisuu villapaitansa ja kysyy:

– Vaikea kysymys. Voinko vähän miettiä?

Miguel kertoo mieluummin, miten päätyi Suomeen 14 vuotta sitten.

Isoäidin opein parisuhteeseen

Monen kuubalaismiehen tavoin hän lähti parikymppisenä opiskelemaan Neuvostoliittoon. Hän valmistui lentäjäksi ja päätti muuttaa Ruotsiin, koska siellä oli paljon ulkomaalaisia, etkä Pohjoismaihin tarvinnut silloin viisumia. Matkalahat kuitenkin loppuivat Helsingissä, ja Miguel jäi tänne tienaamaan lisää. Aluksi hän kävi klubeilla tanssimassa, ja sitten hän perusti oman tanssikoulun.

Miguel huomasi nopeasti, että suomalaisnaisia on vaikea lähestyä, eivätkä he juuri hymyile.

– Suomi ja Kuuba ovat toistensa vastakohtia. Kuubassa on köyhyyttä ja vähän tavaraa. Siellä ihmiset etsivät onnea perheestä ja ystävistä. Suomessa taas tehdään kovasti töitä, koska ihmiset etsivät onnea tavarasta. Läheisille jää vain vähän aikaa.

Ehkä juuri siksi Miguel iski silmänsä **Mariannaan**, suomalaiseen flamenco-opettajaan, joka tuli hakemaan tanssikoulusta töitä. Heistä tuli kollegoita ja pian myös ystäviä, jotka harrastivat pitkiä lounaskeskusteluja. Marianna sai Miguelilta kehuja hyvästä espanjan taidostaan.

– Marianna oli lähellä sitä, mistä minä olen peräisin, eli positiivinen, iloinen ja avoin.

"Latinomies tarkoittaa monelle samaa kuin hurmuri, jolla on paljon naisia."

Pari muutti yhteen ja sai kolme lasta. Suhteen aikana Miguel on oppinut huomaamaan maiden välillä myös sen eron, että Suomessa parisuhteessa määrää nainen, Kuubassa mies. Miguelin oli lähes mahdotonta sopeutua tähäläiseen tapaan.

– Isoäiti opetti minulle jo pienenä, että mies ei tiskaa. Kuubassa on miesten ja naisten työt. Mies laittaa naulan seinään, naisen tekee ruuan ja siivoaa.

Nykyään roolit ovat selvillä, ja päätökset syntyvät Miguelin mielestä fifty-fifty.

– Mitä vanhemmaksi tulen, sitä enemmän arvostan puhumista. Melkein kaikki ongelmat ratkeavat sillä.

Machous ei liity naisiin

Miguelin suurin rakkauden teko oli Suomeen jääminen. Joka vuosi talvi ahdistaa miestä, mutta perhe on nyt täällä, samoin Havannasta Helsinkiin muuttanut oma äiti.

– Kaipaan Kuubasta ihmisiä ja iloista elämäntapaa.

Tanssikoulussaan Miguel opettaa latinotanssien lisäksi kuubalaista tapakulttuuria. Oppilasmäärät ovat kasvussa, mutta tanssisalin ulkopuolella Miguel on törmännyt rajoittuneisiin käsityksiin latinomiehistä.

– Latinomies tarkoittaa monelle samaa kuin hurmuri, jolla on paljon naisia. Ehkä joku onkin sellainen, mutta eivät kaikki, Miguel pohtii.

– Luulen, että käsitys tulee elokuvista.

Mutta entäs macho sitten? Aika moni liittää sanan latinomiehen.

Miguelin mielestä macho tarkoittaa itsevarmuutta ja sitä, että mies osaa päättää omista asioistaan. Siihen eivät naiset liity.

– Suomessa minua pidetään energisenä ja tunteellisena riehujana, mutta Kuubassa olen kavereiden mielestä tosi rauhallinen ja järjestelmällinen.

Aamukankeus on kaikonnut. Nyt Miguel tietää jo, mitä rakkaus on.

– Se on sitä, että haluaa koko ajan olla yhden ihmisen kanssa, ajattelee häntä kesken päivän ja haluaa järjestää aikataulut niin, että voi olla hänen kanssaan mahdollisimman paljon.

Ja juuri tältä Miguelista tuntuu, kun oma rakkaussuhde on aallonharjalla.

– Kun oma vaimo järjestää asiat valmiiksi, on kiinnostunut ja lähentelee minua.

KAISA VIITANEN

Rakkaus kulkee aalloissa. Artikkeli 4.1. esittelee Kuubasta aikanaan Suomeen muuttaneen miehen, tanssinopettajan. Kuubalaistaustaisen miehen identiteetti hahmottuu tekstissä eräänlaisen etäisyyden kautta. Kun häneltä artikkelin aluksi kysytään rakkaudesta, hänelle tulee kuumaverisen, kaukaisen latinon stereotyyppiseen kuvaan sopien *kuuma vaikka tanssisalissa on viileää*. Artikkeli jatkuu miehen tarinalla siitä, kuinka hän tuli Suomeen. Suomi ja Kuuba sekä suomalaiset ja kuubalaiset muodostuvat tekstissä kirjaimellisestikin toistensa vastakohdiksi ja päähenkilö vertailee Suomea ja kotimaataan eräänlaisena kulttuurin ulkopuolisena tarkkailijana, joka kertoessaan itsestään kertoo myös meistä suomalaisista. Artikkeli on osa useamman artikkelin sarjaa, jota lehden kannessa mainostetaan macho-stereotyyppiä korostaen otsikolla *Nyt puhuvat rakkaudesta latinomachot*. Artikkelissa kuubalaismies määrittelee machouden hurmurimaisuudeksi, ja heti perään kiistää machouden käsityksen: siihen eivät naiset edes liity. Itse hän määrittelee itsensä parisuhdetta arvostavaksi ja tasa-arvoisessa suhteessa eläväksi. Puheensa kautta kuubalaismiehestä hahmottuu vaimoaan arvostava aviomies ja perheenisä, joka suurena rakkauden tekona on jäänyt Suomeen, vaikka esimerkiksi pitkät talvet ovat aiheuttaneet hänelle ahdistusta.

Venäjä on in. Artikkelissa 4.2. venäläiset naiset yleisesti ottaen hahmottuvat miestensä elätettäviksi. Venäläiselle naiselle ulkonäkö on kaikki kaikessa, sillä ilman kaunista ulkomuotoa hän jää ilman miestä ja elättäjää. Niinpä tekstissä kerrotaan kahden venäläistaustaisen naisen suulla, ettei venäläinen nainen voi poistua kotoa ilman meikkiä, tiukkoja vaatteita ja korkeita korkoja. Venäläisistä naisista tulee artikkelissa miesten tavoittelun kohteita, jotka panostavat kaikkensa päämääränsä saavuttamiseksi. Suomalaisnaiset vertautuvat venäläisnaisiin itsenäisempinä, sillä heillä on oma työ ja rahaa, mutta toisaalta suomalaiset voisivat ottaa oppia tyylikkäästä venäläispukeutumisesta. Muotimaailma on jo kääntänyt katseensa itään ja artikkelin venäläisnaisilla on suomalaisille sisarilleen opetettavaa. Siinä mielessä he toimivat artikkelissa eräänlaisina positiivisina esimerkkeinä siitä, kuinka voisimme pukeutua paremmin.

Väriä työhön. Artikkelissa 4.3. monikulttuurisessa sairaalaympäristössä keskeisenä hahmona esiintyy kolumbialaistaustainen nainen. Artikkeli ei ole puhdas henkilökuvaus, sillä se sisältää myös yleisempää kuvausta suomalaisesta työelämästä ja siinä mielessä se poikkeaa kahdesta aiemmasta artikkelista. Suuri osa artikkelista kuitenkin keskittyy kolumbialaistaustaiseen naiseen ja hänen työnsä ja hänen sosiaalisten ominaisuuksiensa kuvailuun. Itse henkilö kertoo työnhakumenetelmistään sekä taustastaan, siitä kuinka hän on päässyt

Kuva 4.2. Venäläissyntyiset naiset opettavat artikkelissa suomalaisille kuinka pukeutua ja määrittyvät itse stereotyyppisiksi venäläisnaisiksi (MeNaiset 51-52/2005).

viikonolennaiset

KAISA VIITANEN, PÄIVI VIRKKUNEN KUVA ARI K.OJALA

Venäläistyyliä ei Suomessa ole juurikaan kopioitu. Nyt muotimaailma on kääntänyt katseensa itään. Mitä mieltä asiasta ovat tyylin asiantuntijat, Suomessa asuvat venäläiset Nadja ja Regina?

Venäjä on in!

Mitä jos venäläistyylistä tulisi valtavirtamuotia?
En usko, että siitä tulee, koska tyyli on niin epämukava. Suomalaisten pukeutuminen on paljon rennompaa. Venäläisnainen ei koskaan poistu kotoa ilman meikkiä, pukeutuu naiselliesti ja seksikkäästi tiukkoihin vaatteisiin ja korkeisiin korkoihin.

Jos Venäjällä nainen ei ole laittautunut, häntä ei oteta vakavasti. Kauniilla vaatteilla myös osoitetaan kunnioitusta muita ihmisiä kohtaan. Siitä suomalaiset voisivat ottaa mallia, ettei joka paikkaan mentiisi farkuissa.

Miksi venäläisnaiset pukeutuvat niin seksikkäästi?
Venäjällä on paljon enemmän naisia kuin miehiä. Naiset haluavat näyttää hyvältä, koska miehet hakevat puolisokseen kaunista naista. Venäjällä mies on usein elättäjä, eli jos naisella on rahaa, hän käyttää sen ulkonäköön.

Suomessa naisilla on enemmän mahdollisuuksia elättää itsensä, eivätkä he siinä mielessä tarvitse miestä. Toisaalta suomalaisnaisten täytyy osallistua perheen elättämiseen, eikä kaikkia rahoja voi käyttää vaatteisiin.

Näkyvätkö trendikkäät slaavilaisvaikutteet venäläisten pukeutumisessa?
Eivät ainakaan vielä. Venäjällä otetaan mallia länsimaisesta pukeutumisesta, ja kaikki pukeutuvat samalla tavalla sillä erotuksella, että rikkaat käyttävät aitoja merkkivaatteita, Guccia, Chanelia, Armania ja köyhemmät feikkejä. Nyt muodissa ovat kireät housut, korkeakorkoiset pyöreäkärkiset saappaat ja turkki. Ihan sama, minkälainen takkimuoti vallitsee, venäläinen pukeutuu turkkiin.

Missä toivoisit suomalaisten ottavan mallia venäläisistä?
Juhlapukeutumisessa. Aina välillä ostan ihania ja seksikkäitä juhlavaatteita, mutta ei niitä voi Suomessa käyttää, koska täällä seksikkyys ei ole hyvä asia, ainakaan venäläisille. Meidät leimataan stereotyyppisesti, jos pukeudumme näyttävästi. Se rajoittaa omaa pukeutumista, koska on epämiellyttävää, kun ihmiset tuijottavat. Siksi käytän parhaita vaatteitani vain käydessäni Venäjällä.

Onko tyylisi muuttunut, kun olet muuttanut Suomeen?
Urheiluvaatteita olen hankkinut paljon enemmän. Suomesta saa laadukkaampia vaatteita, vaikka ne eivät olisi merkkituotteita. Venäläiset ostavat mielellään vaatteita tältä, sillä he jopa uskovat, että sama merkki on Suomessa laadukkaampi kuin Venäjällä.

Radio Sputnikin markkinointipäällikkö Nadja Leinonen ja myyntipäällikkö Regina Nikolski puhuvat muodista.

Muodissa nyt
slaavilaiset kukkakuosit
rönsyilevät helmat
turkikset, karvahatut
saappaat
puna-armeijahenkiset takit
tyylitelty maaturskamaisuus

suomalaisessa työelämässä eteenpäin. Tätä kautta muodostuu kuva aktiivisesta työnhakijasta, jonka kova opiskelu ja pätkätyönteko on viimein palkittu vakituisella työpaikalla. Artikkelissa hänelle hahmottuu työkaverien häntä koskevissa puheenvuoroissa muitakin rooleja: äidin rooli, empaattisen kollegan rooli sekä työyhteisön säkenöivän värintuojan rooli. Vaikka artikkelissa esitellään monikulttuurista sairaalatyöympäristöä laajemmin ja mainitaan muita siellä työskenteleviä maahanmuuttajataustaisia, katseet kohdistuvat osittain tähän yhteen henkilöön. Muita työyhteisön jäseniä määritellään kolumbialaistaustaisen naisen kautta hänen työkavereinaan ja keskustelukumppaneinaan. Kolum-

Kuva 4.3. Me Naiset esittelee monikulttuurisen sairaalaympäristön (MeNaiset 20/2006).

viikon**olennaiset**

KOONNEET **KAISA VIITANEN, LAURA HÄKLI** KUVAT **ARI K. OJALA**

GALLUP

Millaista on, kun on **ulkomaalainen työkaveri?**

■ Sairaanhoitaja **Minna Heiskanen**: "Luza on tosi säkenöivä tyyppi. Uskon, että se johtuu osittain hänen alkuperästään."

■ Perushoitaja **Kirsti Luoto**: "Yövuorossa tulee puhuttua paljon. Mieheni kuoli viime syksynä. Luza kertoi, että Kolumbiassa suku ja ystävät tekevät lesken puolesta kaiken, jotta hän voi keskittyä suremaan. Silloin olisin toivonut asuvani Kolumbiassa. Viime aikoina olemme puhuneet ruuasta, ja sain Luzalta kyltymän feta-paprikakastikkeen ohjeen."

■ Sairaanhoitaja **Riina Mattila**: "Äitys yhdistää meitä. Kun Luza kävi Kolumbiassa, hän raahasi tänne kaikenlaista syntiärirekvisiittaa. En vieläkään ole unohtanut hänen tekemäänsä valtavaa Hello Kitty -kakkua!"

Miten työhön sopeutumista voisi helpottaa?

■ Sairaanhoitaja **Luza Aroca**: "Minä ja chileläinen mieheni olemme aina itse koputteneet työnantajan ovea. Uskon että tutustumalla ja puhumalla asiat selviävät. Esimiehen taidosta on paljon kiinni."

Väriä töihin

EI OLE HELPPOA OLLA ulkomaalainen Suomessa. Muumme 150 000 maahanmuuttajasta peräti kolmannes on työttömänä.

Työhaluja ja koulutustakin olisi, mutta suomalaiset työnantajat eivät edelleenkään kutsu eksoottista nimeä työhaastatteluihin saati ota tätä töihin. Työministeriön vähemmistövaltuutettu **Mikko Puumalainen** pitää tilannetta surkeana.

– Suomalainen yhteiskunta on ilmeisesti tosi äveriäs, kun se voi pitää yhden ihmisryhmän työelämän ulkopuolella, Puumalainen puhisee.

Mutta toukokuisena maanantai-iltana helsinkiläisessä Marian sairaalassa sisätautiosastolla ei ole ulkomaalaisvastaisista asenteista tietoakaan. Ikämuorit katselevat pastellinsävyisissä aamutakeissaan A-studiota, kun sairaanhoitaja **Luz Adriana Aroca**, 35, saapuu yövuoroon.

– Mites Emman kröhä, alkaako yhtään helpottaa, Luza kysyy kansliassa kollegansa **Minna Heiskasen** tyttären vointia.

– Paranemaan päin, onneksi, iltavuoroa lopetteleva Minna vastaa ja ojentaa potilasraporttinsa Luzalle.

Puumalainen olisi varmasti näkyyn tyytyväinen. Osasto S8:ssa on kansainvälinen henki. Luzan lisäksi potilaita hoitaa muun muassa somalialainen sairaanhoitaja **Mohamed** sekä lääkärit perulainen **Jesus** ja venäläiset **Andrei** ja **Alla**.

– Kerran yksi mummo kurkisti varovasti ovesta ja kysyi: "Helsingissä minä menin nukkumaan, missäs minä nyt olen?" Luza kertoo.

Luza tuli Suomeen kolumbialaisesta Tunjan vuoristokaupungista 17 vuotta sitten. Hän opiskeli erikoissairaanhoitajaksi ja meni naimisiin, sai kolme tyttöä ja teki sairaalassa 13 vuotta pätkäkeikkaa.

Kaksi viikkoa sitten oli Luzan uran juhlahetki. Hän sai vakituisen työpaikan.

bialaistaustainen ei esimerkiksi kerro mielipidettään työkavereistaan, vaikka he ilmaisevat, mitä hänestä ajattelevat. Asetelma on jokseenkin epätasapainoinen ja kolumbialaistaustaisen naisen työkaveriensa ja myös lukijan arvioinnin kohteeksi asettava.

Vastaveto missikisoille. Teksti (kuva 4.4.) esittelee erään kauneuskisan somalialaistaustaisen voittajan artikkelissa yhtäältä sivujuonteena. Toisaalta missi asettuu jutun keskiöön, sillä jutussa kuvaillaan hänen taivaltaan missiksi sekä etsitään hänen kasvojaan hyväksi käyttäen missille töitä. Opiskelevan missin

Kuva 4.4. Artikkelin kuva, kuvateksti ja otsikko herättivät keskustelijoissa kysymyksiä artikkelin motiiveista. Olisiko lukijan ajateltava, että koska tummaihoinen nuori nainen on kaunis ja missi, hän on poikkeus? (MeNaiset 7/2006)

viikon**olennaiset**

SANNA SOMMERS KUVA ARI K. OJALA

Maryan Guuled kruunaa lauantaina seuraajansa, Queen of Heartsin. Toivottavasti toiselle sydänten kuningattarelle löytyy jo töitäkin.

Vastaveto missikisoille

JOS VIIME VIIKONLOPUN MISSIkisa tuntui tylsältä ja ennalta-arvattavalta, kannattaa lauantaina 11.2. suunnistaa helsinkiläiseen kulttuurikeskus Caisaan. Siellä valitaan hiukan toisenlainen missi. *Queen of Hearts* eli *Sydänten kuningatar* -tittelistä kisaa 12 nuorta naista, jotka ovat syntyisin eri maista.

Tätä kruunua ei voiteta pelkällä ulkonäöllä, sillä kisassa kysytään ennen kaikkea sisäistä kauneutta. Kilpailun nimi on lainattu edesmenneeltä "sydänten kuningattarelta", prinsessa **Dianalta**. Voittajan pitäisikin edustaa samoja arvoja kuin hän: humaanisuutta ja solidaarisuutta koko ihmiskunnalle. Kilpailijoiden sisäistä kauneutta arvioidaan haastattelujen perusteella.

Tapahtuma on samalla kansainvälinen ystävänpäiväjuhla, ja kilpailulla on tarkoitus juhlistaa ystävyyttä yli etnisten rajojen.

Viime vuoden Queen of Hearts, Somaliasta kotoisin oleva **Maryan Guuleed**, 24, valmistautuu nyt luovuttamaan kruunun seuraajalleen. Hän itse päätyi sydänten kuningattareksi hetken mielijohteesta. Ystävä pyysi Maryania mukaan afrikkalaista muotia esittelevään näytökseen kulttuurikeskus Caisan ystävänpäiväjuhlaan. Kun muotinäytöksen jälkeen ilmoitettiin, että vuorossa on uudenlainen kauneuskilpailu, Maryan päätti osallistua – ja voitti.

– Olin yllättynyt, mutta tosi kivalta se tuntui. On jännä nähdä, kuka kruunun saa seuraavaksi, Maryan sanoo.

Kruunulle ei tosin ole ollut käyttöä. Maryan käytti sitä kilpailua seuraavana päivänä kuvauksissa, mutta koko muun missivuoden se on pölyttynyt hyllyn päällä – edustustehtäviä ei ole ollut yhtään.

– Se johtuu varmaan siitä, että kisa on niin uusi. Ehkä tämä vuoden voittajalle tulee enemmän töitä, hän arvelee.

Töitä missille! Kuka pestaisi kaunottaren, joka kulkee prinsessa Dianan jalanjäljillä.

Tradenomiksi opiskelevan Maryanin tehtäväksi jäi edistää monikulttuurisuutta ja suvaitsevaisuutta ihan omin voimin. Hän nauraakin olevansa Suomen kaikkien mahdollisten vähemmistöjen edustaja: hän on ulkomaalaissyntyinen, tummaihoinen ja puhuu paremmin ruotsia kuin suomea.

■ Ystävänpäiväjuhlat Kulttuurikeskus Caisassa, Nilsinkatu 17 C, Helsinki, la 11. 2. klo 20–1. Vapaa pääsy.

kohtalona oli jäädä ilman edustustehtäviä. Missikisojen monikulttuurisuutta edistävän teeman ja omien monikulttuurisuutta ja suvaitsevuutta edistävien pyrkimystensä kautta nuori nainen määrittyy monikulttuurisuuden lähettiläksi, joka kulkee itse prinsessa Dianan jalanjäljillä. Hän määrittelee itsensä usean vähemmistön edustajaksi: ulkomaalaistaustaiseksi, tummaihoiseksi ja ruotsinkieliseksi.

Suomen Kuvalehden kaksi artikkelia. Nämä artikkelit (ks. kuvat 4.5 ja 4.6) esittelin tutkimuksessa lukijoille yhtenä kokonaisuutena. Halusin testata si-

Kuva 4.5. Hän: Philip Dean Medialaboratorion johtaja (Suomen Kuvalehti 5/2003).

HÄN

Britti ylistää vantaalaisen lähiön suunnittelua. Näin hyvin ei ole Englannissa!

Kaukosäätimellä pitäisi pystyä ohjaamaan kaikkia kodin vempaimia, professori visioi.

tä, huomaavatko lukijat tutkijan tavoin eroja tavassa, jolla teksteissä kirjoitetaan yhtäältä eurooppalaisesta ja toisaalta afrikkalaisesta maahanmuuttajasta. Miesten asemat suomalaisessa yhteiskunnassa hahmottuvat teksteissä erilaisiksi. Eurooppalainen on tullut Suomeen vapaasta tahdostaan ja rakastuttuaan suomalaiseen. Hän on työssä arvostetussa asemassa professorina. Mies on tekstin mukaan sisällä suomalaisessa elämässä, suunnannäyttäjän paikalla. Teksti keskittyy pitkälti hänen työnsä ja sen ajankohtaisuuksien ja saavutusten kuvailuun. Ammattinsa kautta miehestä hahmottuu kekseliäs ja kokeileva tekniikan ja taiteen tuntija. Mies kuvaillaan tekstissä humanistiksi, kumman nöyräksi ja vaatimattomaksi poikkeukseksi muuten mediaseksikkäällä ja juppien kansoittamalla it-alalla. Toissijaista on hänen maahanmuuttajataustansa. Se tulee esille lähinnä silloin, kun hän kehuu suomalaisia betonilähiöitä hyvin suunnitelluiksi.

Somaliasta Venäjän kautta Suomeen tulleen miehen tarina hahmottuu erilaiseksi. Tarina alkaa sotaisesta Somaliasta, josta nuori mies pakenee silloiseen Neuvostoliittoon ja päättyy miehen ajatuksiin kotiinpaluusta. Suomalaisessa

Kuva 4.6. Hän: Mohammed Abdillahi Moskovassa valmistunut hammaslääkäri haaveilee työstä helsinkiläisessä terveyskeskuksessa (Suomen Kuvalehti 15–16/2004).

HÄN

Kaupunginvaltuutettu Abdillahi saa kehuja, sillä hän on tunnollinen ja tekee myös aloitteita.

yhteiskunnassa mies on löytänyt paikkansa, mutta ei ammatissaan hammaslääkärinä vaan maahanmuuttajien neuvojana ja kaupunginvaltuutettuna. Artikkelissa miestä kuvaillaan muiden suulla työssään menestyväksi, yhteistyökykyiseksi, tunnolliseksi ja aloitteellisiksi. Miehen ammattitaito asetetaan näin ulkopuolisen arvioinnin kohteeksi, aivan kuin miehellä itsellään ei riittävästi olisi todistusvoimaa kertoa kyvyistään. Somalialaistaustainen kuvailee suomalaista yhteiskuntaa, maahanmuuttoa ja sen ongelmia ulkopuolisen silmin. Toisaalta hän myös määrittyy työnsä ja asemansa kautta muiden maahanmuuttajien auttajaksi ja turvaksi, jolla menee paremmin kuin monilla muilla somalialaistaustaisilla joilla on sopeutumisongelmia. Hänen mainitaan kuuluvan siihen somalialaisvähemmistöön, joka on löytänyt suomalaisessa yhteiskunnassa paikkansa. Mies on kiitollinen hänelle mahdollisuuksia tarjonneelle suomalaiselle kotikaupungilleen, olkoonkin ettei hänelle ole vielä järjestynyt mahdollisuutta harjoittaa varsinaista ammattiaan.

4.4 Etnisyyttä määrittelevät tekijät keskustelijoiden puheessa

Keskusteluissa en suoraan ohjannut puhetta maahanmuuttajien mahdolliseen etnisyyteen. Etniseen identiteettiin eli henkilöiden kuulumiseen joihinkin selvärajaisiin kansallisiin, kulttuurisiin, uskonnollisiin tai kielellisiin ryhmiin tai heidän syntyperäänsä ja näihin liittyviin ominaisuuksiin, rooleihin, oikeuksiin, velvollisuuksiin ja toimintamahdollisuuksiin kuitenkin viitattiin keskusteluiden kuluessa säännöllisesti.

Kansallisuus. Keskeiseksi etnisyyttä määrittäväksi tekijäksi puheessa nousi henkilön kuuluminen tiettyyn kansalliseen ryhmään**.** Kansallisuus nähtiin paitsi tekstissä esiintyvän henkilön ominaisuutena, myös henkilön edustamaa ryhmää keskeisesti määrittävänä tekijänä. Osa keskustelijoista viittasi siihen, että he näkivät tekstin esittävän siinä esiintyvän henkilön nimenomaan kansallisuutensa edustajana. Keskustelijat myös tulkitsivat, että tekstien tarkoituksena onkin antaa tietynlainen kuva juuri tietyn kansallisuuden edustajista, esimerkiksi somalista kirjoitettiin artikkelissa sen vuoksi, että haluttiin antaa positiivinen kuva somaleista ja Somaliasta tulleista.

Kulttuuripiirteet. Teksteissä esiintyvät kansallisuudet esitettiin keskustelijoiden mukaan osin stereotyyppisinä ja tiettyjä ”yleisesti tunnettuja ” kulttuuripiirteitä negatiivisella tavalla korostavina. Varsinkin kuubalainen mies ja venäläisnaiset saivat lukijoiden mukaan teksteissä stereotyypittelevän käsittelyn: kuubalaismiehestä määrittyy tekstissä *”tyypillinen gigolo”, ”macho”, ”välitön”* ja ”*puhelias*” sekä venäläisnaisista ”*homssuisia*”, ”*maatuskamaisia*” tai tiukkoine hameineen ja korkeine korkoineen ”*huoralookia*” edustavia.[5] Toisaalta ajateltiin, että vaikka tekstit ovat stereotyyppisiä, ne ovat myös tosia, sillä stereotyyppisyydestään huolimatta ne joidenkin keskustelijoiden mielestä kertovat myös siitä, kuinka asiat oikeasti ovat, etenkin mitä tulee venäläisnaisiin ja heidän pukeutumiseensa. Lisäksi keskustelijat näkivät, että samoissa teksteissä myös murrettiin stereotypioita. Esimerkiksi kuubalaistaustainen mies pääsi tekstissä tekemään niin kertomalla oman näkemyksensä asioista. Henkilön näkemys itsestään ei ollutkaan samanlainen, kuin se stereotypia, jota teksti ensin on henkilöstä rakentanut.

5 Lainaukset seuraavista puheenvuoroista: ”tyypillinen gigolo” (M1/K2), ”macho” (N1/K1), ”välitön” ja ”puhelias” (M2/K3), ”homssuinen” (N2/K1), ”maatuskamainen” ja ”huoralookia edustava” (M1/K3).

No ainakin tää varmaan pitää paikkansa että ajatellaan että ulkomaalainen mies on gigolo (.) tästä saa sen kuvan (---) tää oma miehen käsitys itsestä että hän haluaa ihan turvallista perhesuhdetta ja aviovaimoo eikä ookkaan (.) (N1/K1)

Erään keskustelijan mukaan stereotyyppistä asetelmaa mursi myös se, että venäläisnaiset naureskelevat tekstissä suomalaisten pukeutumiselle. Suomalaiset eivät tässä tulkinnassa olekaan parempia venäläisiin verrattuna, vaikka suomalaiset stereotyyppisesti niin voivat ajatella.

Eronteko suomalaisten ja maahanmuuttajien välille. Keskustelijat tuottivat puheessaan ja etenkin kirjallisissa vastauksissa etnisten suomalaisten ja maahanmuuttajien vastakkainasetteluja. Tällaisen eronteon kautta maahanmuuttajien edustaman etnisen ryhmän määrittäjänä toimii se ero, joka heillä on suomalaiseen kulttuuriin ja suomalaisiksi katsottuihin piirteisiin. Samalla määrittyy vastakohta eli etnisten suomalaisten ryhmä. Kuubalaismiestä verrattiin teksteissä ja keskustelijoiden puheessa ja kirjallisissa vastauksissa suomalaismieheen ja venäläisiä naisia suomalaisiin naisiin. Suomalaiset määrittyivät tätä kautta esimerkiksi jäyhiksi ja huonosti pukeutuviksi, kun taas kuubalaismies oli puhelias ja venäläisnaiset muodikkaita. Joidenkin keskustelijoiden mielestä tehdyt eronteot eivät kuitenkaan olleet oleellisia, sillä ne kohdistuivat vain *”joihinkin epätärkeisiin asioihin”*[6]. Pohjimmiltaan tekstien viesti oli erään keskustelijan mielestä, että *”kaikki on ihmisiä”*[7]. Toisaalta yksi keskustelija näki, ettei tekstien henkilöitä ihmisyyden tasolla esitetä lainkaan arvostavasti.

Tietyistä kulttuurieroista keskustelijat olisivat halunneet lukea enemmän, esimerkiksi siitä miten suomalaisten rehellisyys ja työmoraali eroavat positiivisesti lähes kaikista muista ryhmistä. Tällaisessa puheessa suomalaisuus määrittyy korkean työmoraalin sekä rehellisyyden kautta, kun taas muita etnisyyksiä määrittää näiden ominaisuuksien puute. Ero näissä ominaisuuksissa aiheuttaa joidenkin keskustelijoiden mukaan ongelmia, kun standardi ei muista maista tulevilla olekaan samanlainen kuin suomalaisilla. Keskustelijat arvioivat, että eroista kertomalla voitaisiin luoda keskinäistä ymmärrystä.

Keskustelijoiden mukaan suomalaisuutta määriteltiin teksteissä myös epäsuorasti eräänlaisten Suomi-kehujen ja kommenttien kautta. Tällaisen tulkinnan herättäneissä teksteissä maahanmuuttajat kertovat esimerkiksi näkemyksensä Suomessa elämisestä. Näin tehdessään he kuitenkin tulevat määritelleeksi

6 Lainaus M1/K3.
7 Lainaus M1/K3.

myös Suomea ja suomalaisia, sillä heidän omissa kokemuksissaan peilautuvat suomalaiset ja suomalaisuus. Teoriassa ilmiö tunnetaan etnisen peilin käsitteellä (Horsti 2005, 240). Keskustelijat kokivat tekstien tavan esittää asiat suomalaisten kosiskeluna.

Etnisen ryhmän jäsenyys. Maahanmuuttajien kuuluminen johonkin kansalliseen ryhmään tai heidän mahdollinen suomalaisuutensa nousivat esiin keskusteluissa muillakin tavoin. Yhdessä keskustelussa eräs keskustelijoista kertoi ärsyyntyvänsä siitä, kun toimittajat teksteissään kuvaavat Suomeen vastatulleen maahanmuuttajan heti kahden viikon maassaolon jälkeen suomalaiseksi. Jos suomalainenkaan ei koskaan ole valmis suomalainen, niin miten maahanmuuttajista voisi tulla sellaisia heti saman tien, keskustelija pohti. Samaisessa keskustelussa eräs toinen keskustelija taas arvioi, etteivät Me Naisten tekstit, varsinkaan missiteksti tai työteksti eivät edes kerro sitä, minkä maalaisena tekstin päähenkilöön tulisi suhtautua. Ovatko he ulkomaalaisia, ehkä täysin Suomeen sopeutuneita vai jopa suomalaisia.

Ainakin näillä keskustelijoilla tekstit siis toimivat siten, että ne olivat omiaan herättämään kysymyksen maahanmuuttajien ja suomalaisten etnisyydestä eli siitä mihin ryhmään kukin kuuluu. Tämänkaltaiset pohdinnat mielestäni kertovat siitä, että kysymys artikkeleissa esiintyvien henkilöiden syntyperästä ja kansallisuudesta on teksteissä ja keskustelijoiden puheissa merkityksellinen seikka. Tekstit virittävät keskustelijoissa pohdintoja siitä, minne jossain vaiheessa elämäänsä Suomeen tulleet henkilöt oikeastaan sijoittuvat: kuinka lähellä meitä he jo ovat ja miten heistä tulisi ajatella.

Ihonvärin merkitys. Yhdessä keskustelussa puhe kääntyi spontaanisti artikkeleissa esiintyvien henkilöiden ihonväriin. Keskustelijat pohtivat sitä, millaisia ilmauksia teksteissä on nykyisin mahdollista käyttää ja miettivät, olisiko teksteissä tarpeen kertoa siitä, minkä värinen henkilön iho on. Olisiko somalialaissyntyisen missin kohdalla esimerkiksi mainittava, että kyseessä on ”*mustaihoinen*” tai ”*tumma kaunotar*”.[8] Eräs keskustelija esitti, ettei tällaisten ominaisuuksien maininta ole tarpeellista, sillä artikkelissa kuva kertoo jo riittävästi.

Toisessa keskustelussa pohdittiin missitekstin otsikon (”*Vastaveto missikisoille”),* kuvatekstin (”*Töitä missille! Kuka pestaisi kaunottaren”)* sekä valokuvan (tummaihoinen missi) yhdessä luomia merkityksiä. Keskustelijat tulkitsivat tekstien ja kuvan pohjalta, että artikkelin tarkoituksena on antaa ymmärtää,

8 Lainaukset N/K3.

että tummaihoinen missi on vastaveto kauneutta punnitseville missikisoille. Artikkelin kirjoittamattomana lähtökohtana on heidän mielestään, että tummaihoinen ei voi olla kaunis. Tämä nuori, tummaihoinen nainen on kuitenkin kaunis ja vieläpä missi. Kyseinen missikisan voittaja on siis vastakohta artikkelissa implisiittisesti läsnä olevalle oletukselle, jonka mukaan tummaihoinen ei voisi olla kaunis ja voittaa missikisoja. Joidenkin keskustelijoiden mukaan kuva ja tekstit yhdessä tekevät selviksi artikkelissa olevan implisiittisen oletuksen, että missi ei voisi löytää töitä, jos hän on tummaihoinen. Teksti ja kuva antavat nimittäin ymmärtää, että toisin kuin ”tavalliset” missit, tämä missi tarvitsee apua löytääkseen työtä. Artikkeli nähtiin myös eräänlaisena herätyshuutona työnantajien suuntaan: tummaihoisilla ihmisillä on haluja tehdä työtä jos sitä vain olisi. Artikkelissa esiintyneen naisen ihonväri nähtiin siis henkilön olemusta ja työnsaantimahdollisuuksia merkittävästi määrittävänä seikkana. Lukijatulkinnassa artikkelin nähtiin mahdollistavan negatiivisia mielleyhtymiä tummaihoisten henkilöiden viehättävyydestä ja työnsaantimahdollisuuksista.

Useat keskustelijat tulkitsivat, että myös hammaslääkäritekstissä luotiin implisiittisesti ajatusta, jonka mukaan lukijan pitäisi pitää ihmeellisenä sitä, että tummaihoinen maahanmuuttajamies, etnisesti ei-suomalainen somali, voi menestyä työssään. Tekstissä miestä kehutaan ”*tunnolliseksi ja yhteistyökykyiseksi*” ja lukijat tulkitsivat, että näin tehdään siksi, koska asioita ei pidetä luonnollisina. Miehestä hahmottuu tekstissä pakolaisena maahan tulleen maahanmuuttajan esimerkki, ”*kiitollinen maahanmuuttaja*”[9], joka saa olla iloinen siitä mitä tarjotaan, vaikka hän ei edes pääsisi tekemään sitä työtä, johon hän on kouluttautunut. Toisaalta nähtiin, että tekstissä halutaan painottaa niitä ominaisuuksia, jotka ovat suomalaisten arvostamia. Tätä kautta saadaan luotua artikkelin henkilöstä miellyttävä kuva.

Luonnoton erilaisuus. Erilaisuuden luonnotonta korostamista eli itsestään selvän tekemistä omituiseksi tapahtui keskustelijoiden mukaan useissa teksteissä ja sitä kritisoitiin. Jyrkimmän kannanoton mukaan maahanmuuttajista tehtiin teksteissä ”*pellejä*” ja ”*kauppatavaraa*”[10], jotka on nostettu jalustalle koko kansan ihmeteltäväksi. Seuraavassa keskustelussa tällaisen teksteissä tehtävän ihmeellisyyden luominen ja sen korostaminen saa keskustelijoiden puheissa lähes koomisia piirteitä. Keskustelussa naishenkilö kuvailee tekstejä ja niiden aiheuttamaa ärsytystä kärjistäen ja mieshenkilö myötäilee huvittuneena. Puheellaan keskustelijat antavat ymmärtää, että maahanmuuttajien korostettu esittäminen

9 Lainaus N2/K1.
10 Lainaukset N1/K1.

hyvinä, kauniina ja työtätekevinä tekee maahanmuuttajille karhunpalveluksen. Lukija saa sen käsityksen, ettei tiettyjä hyvinä pidettäviä ominaisuuksia maahanmuuttajien kohdalla voitaisi pitää luonnollisina tai itsestään selvinä.

M: *vaikka on Somaliasta niin voi voittaa tämmöset missikisat*
N1: *niin ja sitten ku saa töitä vaikka on tumma*
M: *niin*
N1: *aatella ja tekee vielä töitä*
M: *niin*
N1: *tekee*
M: *niin*
N1: *on aivan outoo ja niinkun tääki että se se rakastaa jopa vaimoonsaki (.) nyt sain kärjistettynä*
M: *(hykertelee) mmm joo*
N1: *ja vapaa-aikaa on jopa sille*
M: *niin*
N1: *että hän on niin erinomainen mies että hän vaimolleenkin antaa*
M: *joo ?? hyvin*
N1: *että niin hyvin on että ettei vaan hummaile ja viettää aikaakin vielä*
M: *niin*
N1: *eiks se oo aika itsestään selvyys että jos mennään jos on avioliitossa että ollaan yhdessä ja on vapaa-aikaa yhdessä (.)*
(K1)

Uskonto ja kielitaito. Käyttämissäni teksteissä uskonto ei nouse esiin maahanmuuttajiin liittyvänä seikkana. Sitä kuitenkin eräissä keskusteluissa kaivattiin, sillä jotkut keskustelijat pitivät artikkeleiden puutteena sitä, ettei uskonnosta puhuttu. Toisaalta huomautettiin, ettei uskonnosta Suomessa puhuta muutenkaan. Uskonto on ilmeisesti yksi niistä aiheista, jonka keskustelijat odottavat näkevänsä maahanmuuttajista kertovissa teksteissä ja jonka he liittävät maahanmuuttajataustaisia henkilöitä ja ryhmiä määrittäviin ominaisuuksiin.

Teksteissä ei myöskään puhuta maahanmuuttajien suomen kielen taidosta tai sen puutteesta. Keskustelijoiden puhe kääntyi kuitenkin siihen, millä ehdoilla maahanmuuttajia Suomeen tulisi ottaa. Yksi tärkeistä ehdoista oli suomen kielen osaaminen ja kielen osaamattomuuden ajateltiin aiheuttavan vaikeuksia päästä sisään etnisten suomalaisten ryhmään. Eräs keskustelija kuvasi mieleenpainuvimpana kokemuksenaan maahanmuuttajista sitä hetkeä, kun lähiössä kapakkaa kohti suunnisti *Rentun ruusua* laulava tummaihoinen mies. Tämä sai hänet ajattelemaan, että somalimies oli ainakin kielitaitonsa puolesta suoma-

lainen. Sama henkilö arvioi toisessa yhteydessä suomalaisten suomalaisuutta ja yhdisti tässä yhteydessä kielen osaamisen suomalaisuuteen: ei ole varmaa kuinka suomalaisia olemme, vaikka nyt suomen kieltä puhummekin. Etninen suomalaisuus ja kielitaito kytkeytyivät yhteen myös toisessa keskustelussa.

4.5 Esimerkkitekstien maahanmuuttajien etniset identiteetit

Teksteissä esiintyvien eri henkilöiden etniset identiteetit hahmottuvat lukijoiden puheessa erilaisiksi. Kuubalaistaustaisen miehen, venäläistaustaisen naisen ja somialialaistaustaisten tapauksissa keskeiseksi nousee henkilön kansallisuus sekä syntyperä ja niihin liittyvät kulttuuripiirteet. Keskeistä etnisyyden määrittelyssä on heidän ja heidän edustamansa ryhmän vertailu suomalaisiin. Kuten teoriassa, myös keskustelijoiden puheissa lehtitekstit näyttäytyvät eron kautta ryhmiä määritteleviksi ja merkityksellistäviksi.

Rakkaustekstin kuubalaistaustainen mies. Miehestä tekstissä tuotettu etnisyys näkyy keskustelijoiden puheissa miehen ulkopuolisuudessa, tavassa jolla hän kuubalaisena elää suomalaisessa kulttuurissa tarkkaillen sitä ulkopuolisen silmin. Kuubalaismiehen etnisyys näkyy myös siinä, kuinka hänet suomalaisesta näkökulmasta katsoen normaaleita asioita arvostavana ja tekevänä henkilönä nostetaan tekstissä jalustalle, ihmeteltäväksi kummajaiseksi. Kuubalaismiehestä ja kuubalaisista hahmottuu tätä kautta kuva, joka edustaa etnisesti erilaista ja etäistä etelänmaan asukasta. Suurimmillaan etäisyys keskustelijoiden mukaan on tekstin kohdassa, jossa mies vertailee suomalaisen ja kuubalaisen kulttuurin käsityksiä miesten ja naisten välisestä työnjaosta parisuhteessa. Kuubassa mies määrää, kun Suomessa se on nainen. Tässä yhteydessä kuubalainen määritellään ulkopuoliseksi, joka on kuitenkin totuttuaan ja sopeuduttuaan suomalaiseen elämänmenoon huomannut *hyvin* asioita suomalaisesta yhteiskunnasta. Hän on muun muassa oivaltanut, että Suomessa vallitsee todellinen tasa-arvo. Etäisyys on joidenkin keskustelijoiden mielestä tehty häiritsevän selväksi myös niissä tekstikohdissa, joissa tuodaan esiin tiettyjä itsestäänselvyyksiä, kuten se että Kuubassa on kuumaa ja Suomessa kylmää. Tällaisen määrittelyn kautta yritetään luoda etäisyyttä sinne, missä sitä ei tarvitsisi korostaa.

Toisaalta kuubalaistaustainen mies arvioitiin mukavaksi kaveriksi, joka kiistää stereotyyppisen latinomachon roolinsa. Latinoidentiteettiään kiistäessään mies ei asetukaan etnisen määrittelyn kohteeksi, vaan pikemminkin arvioitavaksi yksilönä. Tätä yksilöllisyyttä miehen tavassa esittää asioita keskustelijat tuntuivat arvostavan ja arvioivan. Esimerkiksi arvioidessaan miehen ominai-

suuksia, rooleja ja valokuvaa keskustelijoiden määrittelyissä korostuivat miehen yksilölliseen sosiaaliseen identiteettiin liittyvät ominaisuudet etnisen ryhmän jäsenyyden sijaan.

Venäläistaustaiset naiset. Naisten etnisyys määrittyy keskustelijoiden puheessa venäläistyyliseen pukeutumiseen liittyvien negatiivisten kulttuuripiirteiden kautta, jotka korostuvat siksi, että heitä vertaillaan suomalaisiin. Venäläisnaisiin liittyy keskustelijoiden mukaan tekstissä sävy, joka paheksuu heitä ja heidän suomalaisesta kulttuurista käsin katsottuna epäkorrektia tapaansa pukeutua, olkoonkin, että sitä toisaalta tekstissä myös ihaillaan ja pidetään esimerkillisenä. Osa keskustelijoista ajatteli, että kauniisti pukeutuvia slaavilaisia naisia on naisenakin mukava katsella.

Venäläisnaisten tapauksessa on vaikeaa erottaa heidän identiteettinsä kaksi puolta eli etninen venäläisyys ja naiseus, niin kiinteästi ne kytkeytyvät yhteen. Venäläisyys ja venäläisen yhteiskunnan vaatimukset näyttäisivät kuitenkin keskustelijoiden puheissa olevan niitä tekijöitä, jotka saavat heidän mukaansa naiset osoittamaan tietynlaista käyttäytymistä. Venäläistaustaisista naisista kertova artikkeli sai nimittäin useat keskustelijat pohtimaan konkreettisesti nykyisen Venäjän tilannetta, jossa kansa jakautuu köyhiin ja uusrikkaisiin. Naisten pukeutumista selitettiin venäläisen yhteiskunnan ja sen jäsenyyden asettamilla vaatimuksilla, vaikka naiset nykyisen elävät Suomessa. Naiset pukeutuvat niin kun pukeutuvat, koska he yrittävät pysyä venäläisessä kehityksessä mukana. Toisaalta heidän pukeutumistaan Suomessa määrittelevät suomalaisen kulttuurin vaatimukset.

Somalialaistaustaisten henkilöiden etnisyys. Keskustelijoiden puheesta tulkiten ihonväri ja etninen somalialaisuus ovat niitä tekijöitä, jotka tuovat tekstiin sävyn, joka erottaa suomalaiset ja somalialaistaustaiset toisistaan. Keskeistä somalialaistaustaisten identiteetin määrittelyssä on tekstissä oleva ja keskustelijoiden puheessa esiin tuleva eronteko, joka määrittelee etnisesti suomalaiset automaattisesti tunnollisiksi, työteliäiksi ja hyviksi työntekijöiksi, kun taas somalialaistaustaisen kohdalla näitä ominaisuuksia on todisteltava lukijalle. Keskustelijoiden näihin ominaisuuksiin liittyvä puhe oli hieman ristiriitaista. Vaikka paheksuttiin tekstin luomaa sävyä, toisaalta osa keskustelijoista myös itse toisti stereotyyppistä oletusta, jonka mukaan somalit eivät työtä tee. Esitellyt tekstit nähtiin oletuksesta myönteisellä tavalla poikkeavina, mutta varsinaista oletusta ei välttämättä kiistetty.

Hammaslääkäritekstiä kiiteltiin siitä, että siinä jonkin verran kerrottiin Somalian historiasta, somalialaisesta kulttuurista ja somalialaistaustaisten elä-

mästä Suomessa. Lukijoille oli siis tärkeää, että tekstissä esiteltiin useampia etnisyyttä määrittäviä kulttuuripiirteitä, vaikkakin esittely edelleen koettiin suppeaksi.

Kolumbialaistaustaisen naisen ja brittitaustaisen miehen etnisyydestä ei saa keskustelijoiden puheen perusteella selvää käsitystä, sillä niistä keskustelijat eivät juurikaan puhu. Kolumbialaistaustainen nainen nähtiin lähinnä omaa kulttuuriaan kunnioittavana ja erilaisen kulttuuritaustansa vuoksi väriläiskänä työyhteisössään. Nainen esiintyy artikkelissa yhtenä esimerkkinä monikulttuurisen työympäristön työntekijöistä, ja keskustelijat pitivät hyvänä sitä, että myös muita samassa työpaikassa työskenteleviä maahanmuuttajia mainittiin tekstissä nimeltä. Ehkä juuri tästä syystä kolumbialaistaustaiseen naiseen ei niinkään liitetty etnistä identiteettiä määritteleviä tekijöitä, vaan keskityttiin hänen rooliinsa osana työyhteisöä. Tätä roolia erittelen lisää seuraavassa kappaleessa.

Brittitaustaisen professorin läsnäolon suomalaisessa työelämässä ajateltiin keskusteluissa sen sijaan olevan luonnollista, sillä ”*niitä* [ulkolaisia professoreja] *on ollut maailman sivu ja pitääkin olla*”[11]. Somalialaistaustaisen miehen kohdalla keskustelijat näkivät artikkelin kirjoittamisen syynä olleen lehden halu esitellä menestynyt maahanmuuttaja ja somali. Brittitaustaisen miehen läsnäolo suomalaisessa yhteiskunnassa oli taas niin tavanomaista, ettei syytä tekstin kirjoittamiseen ymmärretty. Keskustelijat olivat sitä mieltä, että suomalaisessa yhteiskunnassa arvostetaan eri tavalla brittiläistä ja somalialaista maahanmuuttajaa. Britit edustavat sellaista ryhmää jonka Suomeen toivotaan tulevan.

Tällaisista pohdinnoista tulkitsen, että keskustelijoiden mielissä kyseinen brittimies asettuu niin lähelle etnistä suomalaista, ettei hänen etnisyydestään ole mitään sanottavaa. Brittitaustainen sopeutuu keskustelijoiden arvion mukaan Suomeen vaikeuksitta, koska on lähtökohtaisesti niin samanlainen kuin me suomalaiset. Brittiläistaustaisen miehen etninen brittiläisyys ei siis ole teksteissä kiinnostavaa tai oleellista, koska sen ei katsota olevan etnisyyttä, toisin kuin kauempaa Suomeen saapuneiden ja ehkä huomattavammin suomalaisista poikkeavan näköisten maahanmuuttajien kohdalla (vrt. Rastas 2002). Keskustelijoiden puheesta kävi ilmi, etteivät he laskekaan kaikkia Suomeen muualta muuttaneita *maahanmuuttajiksi*. Maahanmuuttajia ovat joidenkin keskustelijoiden mukaan vain he, jotka ovat tulleet Suomeen tietyin perustein ja tietyistä paikoista. Esimerkiksi suomalaisessa tai kansainvälisessä yrityksessä

11 Lainaus M1/K2.

työskentelevä ja Suomessa pysyvästi asuva työkaveri ei ollut kaikille keskustelijoille maahanmuuttaja.

4.6 Muut sosiaaliset identiteetit keskustelijoiden puheessa

Etnisen identiteetin lisäksi erittelin keskustelijoiden puheesta muita sosiaalisia identiteettejä ja rooleja, joita he puheessaan lehtitekstien pohjalta määrittelivät. Kirjallisissa vastauksissa, joita pyysin keskustelijoilta liittyen kolmen tekstin päähenkilöiden rooleihin ja ominaisuuksiin (ks. liite 1), keskustelijat toivat esille edellä mainittuja vertailuja suomalaisten ja maahanmuuttajien välillä sekä joitakin stereotyyppisiä kulttuuripiirteitä koskien venäläistaustaisia naisia ja kuubalaistaustaista miestä. Enimmäkseen kirjallisissa vastauksissa kuitenkin nousivat esiin henkilöiden muunlaiset roolit ja ominaisuudet. Kuubalaistaustaista miestä määriteltiin sanoilla *”tunteellinen”, ”yritteliäs”, ”perheenpää”, ”iso”, ”sopeutuja” ja ”selviytyjä”*. Venäläistaustaisia naisia kuvattiin määreillä *”korrekti”, ”tyylikäs”, ”muotitietoinen”, ”päämäärätietoinen”, ”kohtelias”* ja *”muodollinen”*. Vastaajat antoivat venäläisnaisille muun muassa *asiantuntijan, naisen ja puolison* roolit. Kolumbialaistaustaista naista kuvailtiin puolestaan sanoilla *”empaattinen”, ”aktiivinen”* ja *”super-nainen”*. Hänen roolejaan olivat *”sairaanhoitaja”, ”selviytyjä”, ”esimerkki”, ”voimavara työyhteisössä”, ”hoitaja”, ”vaimo”, ”äiti”* ja *”pätkätyöläinen”*.[12]

Kun kysyin keskustelijoiden mielipiteitä tekstiin liitetyistä kuvista, heidän kuvailuissaan painottuivat muut asiat kuin teksteissä esiintyvien henkilöiden etnisyys. Venäläisnaiset kuvattiin *”vaatemannekiineina”*, kuubalaismies *”hymyilevänä”* ja *”ystävällisenä”*, somalialaistaustainen kaupunginvaltuutettu näyttäytyi *”luotettavana”* ja missinainen *”herttaisena”*.[13] Brittitaustainen mies määriteltiin *”kekseliääksi”* ja *”näsäviisaaksi”*.[14] Kuvat herättivät keskustelijoissa tulkinnan siitä, että niissä esiintyvät ihmiset ovat *”hyviä”* ja *”voimakkaita”*[15]. Kuvailut olivat yksilöön kiinnittyviä ja yksilön henkilökohtaisia tai sosiaalisia ominaisuuksia määritteleviä. Ne näyttäisivät paremmin istuvan henkilön sosiaalisen identiteetin määreiksi, kuin heidän etnistä identiteettiään määrittäviksi ominaisuuksiksi. Keskustelijoiden puheessa korostuikin näkemys, jonka mukaan teksteissä esiteltiin yksittäistapauksia.

12 Kaikki tämän kappaleen lainaukset T/K1, T/K2 ja T/K3.
13 Lainaukset ”vaatemannekiini” M1/K2, ”herttainen” N/K2, ”hymyilevä” ja ”ystävällinen” N/K3, ”luotettava” M1/K3.
14 Lainaukset N/K3.
15 Lainaukset M2/K2, N/K2.

Sosiaalisia selviytyjiä, tosielämän tuhkimoita. Keskusteluiden kuluessa kaikkien artikkeleissa esiintyneiden henkilöiden nähtiin edustavan eräänlaista tuhkimotarinaa eli kertomusta siitä, kuinka vaikeuksien kautta noustaan voittoon. Tekstien päähenkilöiden roolia ja identiteettiä teksteissä rakensivat keskustelijoiden mielestä ajatukset menestymisestä ja selviytymisestä. Yhtäältä keskustelijoiden puhe selviytyjän roolista paikantuu juuri etnisyyteen ja maahanmuuttajuuteen. Keskustelijoiden mielestä kyseiset ihmiset edustavat omassa ryhmässään poikkeuksellisen hyvin menestyneitä yksilöitä. He ovat ryhmässään positiivisia poikkeuksia, esimerkiksi todistus siitä, etteivät kaikki somalit ole elintasopakolaisia tai ”*somalialaiset eivät ole kaikki Helsingin rautatieasemalla seisoskelemassa tumput suorina*”[16], kuten eräs keskustelija antoi ymmärtää olevan lukijan oletuksena.

Toisaalta keskustelijoiden puheissa korostuu näkemys, jonka mukaan artikkeleiden maahanmuuttajat ovat selviytyjiä ylipäätään. Artikkelin henkilöt edustavat ihmistyyppiä, joka on elämänasenteeltaan ”*positiivinen*” ja ”*menee sitkeästi eteenpäin*”[17]. Esimerkiksi arvioitiin, että kolumbialaistaustainen nainen voisi olla ”*kuka tahansa vastuuntuntoinen*”[18]. Näissä arvioissa selviytymistä ei yhdistetä etnisyyteen tai maahanmuuttajuuteen, vaan ajatellaan että tekstien tarkoituksena on esitellä ihmisiä, jotka ovat menestyneet yhteiskunnassa, sillä menestyminen on nykyajassa oleellista. Tällainen ajattelutapa käy hyvin ilmi seuraavasta keskusteluotteesta, jossa osallistujat pohtivat teksteissä esiintyvien henkilöiden roolia.

M: *toisaalta niin kyllähän tämmöstä arvostetaan aika paljon sitten käytännössä. mitä on tässä (.)*
N1: *niin joku arvostaa*
M: *sellanen ihan yleistoiminto että se on jo arvo sinällään*
N2: *ai se ulkonäkö*
M: *niin ja tuo kaikki tuommonen (.) niinku tässä ketkäs siellä nyt (.) ei oo mikään luuseri tossa mutta (.)*
N2: *niin niin niin mullekin tuli ensin mieleen että ne on niinku tosi hyvin pärjänneitä ihmisiä että justiinsa edustaa just tätä nykyajan että pitää pärjätä tosi hyvin (.) ei oo luusereita* (K1)

Tärkeäksi ja arvostetuksi keskustelijoiden puheessa nousi henkilön ”todellinen” menestyminen. Todellista menestymistä oli keskustelijoiden mukaan

16 Lainaus N/K2.
17 Lainaus M2/K2.
18 Lainaus T/K2.

menestyminen esimerkiksi työelämässä ja ajateltiin, että siitä onkin hyvä kirjoittaa. Sen sijaan esimerkiksi kertomusta menestymisestä missikisoissa jotkut keskustelijat kritisoivat ansiottomana ja turhanpäiväisenä.

Sukupuoli-identiteetti. Naistenlehden teksteissä ja niiden tuottamassa keskustelijoiden puheessa tekstissä olevien henkilöiden identiteetti näyttäisi määrittyvän erilaisten sukupuoli-identiteettien kautta. Venäläistaustaisten naisten tapauksessa heidän käyttämisensä muodintuntijoina ja naisellisuuden esimerkkeinä kytkee heihin vahvasti naiseuden ja puolison roolin. Tämä korostuu keskustelijoiden käyttämissä maatuska-tyypittelyissä sekä tavassa, jolla venäläisnaiset katsotaan keskustelijoiden puheessa miesten huomion kohteeksi ja miehistä riippuvaisiksi. Venäläisnaisia verrattiin suomalaisnaisiin, jolloin vertailussa ei ole pelkkä kansalliseen kulttuuriin kuuluminen, vaan myös samaan sukupuoleen kuuluvien henkilöiden keskinäinen vertailu. Venäläistaustaiset naiset ovat naisina ristiriitaisia tuntemuksia herättäviä: samaan aikaan seksikkäitä vamppeja, mutta toisaalta niin ihailtavan rohkeita ja esimerkillisesti pukeutuvia naisia.

Myös kolumbialaistaustaiseen naiseen liitetään keskusteluissa erilaisia naisen rooleja, kuten äitiys ja tietynlainen super-naiseus. Naisen identiteetissä korostuvat suomalaisesta naisihanteesta tutut vahvan naisen ominaisuudet, äitiyden ja uran yhdistäminen. Ehkä siitäkin syystä, että kolumbialaistaustaisen naisen identiteetti naisena määrittyy niin lähelle suomalaista ihannekuvaa suomalaisen naisen identiteetistä, naiseen ei keskusteluissa juuri liitetty etnisyyteen paikannettavissa olevia määrittelyitä. Kuten edellä mainitsin, näiden määreiden puuttuminen keskustelijoiden puheessa johtunee pitkälti tekstistä itsestään, sillä se oli esitystavaltaan muista teksteistä poikkeava, ei niin selkeästi yhteen henkilöön keskittyvä eikä esimerkiksi stereotypioita toistava.

Missiteksti ei innoittanut keskustelijoita ihonväriin paikantuvien keskusteluiden lisäksi laajoihin määrittelyihin. Keskustelijoiden puheissa somalialaistaustaisesta missistä lähinnä merkityksellistyy herttainen ja kaunis nuori nainen tai tyttö, missikisojen ikoni, jota suomalainenkin mielellään katselee.

Kuubalaistaustaisen miehen nähtiin tekstissä määrittyvän naisellisen katseen kautta. Mies puhuu rakkaudesta ja suhteestaan vaimoonsa ja hän vertailee suomalaisten ja kuubalaisten käsityksiä parisuhteesta. Hänen identiteettiään määrittää keskustelijoiden puheessa miehenä oleminen vaimolleen eli se muodostuu naisten ja miesten suhteesta ja vastakohtaisuudesta. Keskustelijoiden puheessa mies on voimakas ja hyvä aviomies ja rakastaja. Myös hänen puheensa machoudesta kiinnittyy vahvasti miehenä olemiseen ja tietynlaisen miehen kuvaan ja hänestä muodostuu eräänlainen anti-macho.

Ammatti-identiteetti. Somalialaistaustaisen miehen ja brittitaustaisen miehen rooleissa oleellinen puoli on heidän ammatillisen osaajan roolinsa, joka on keskeisenä artikkeleissa sekä keskustelijoiden puheessa. Heidät kumpikin nähdään ”*tiukkoina osaajina*”[19] ja oman alansa asiantuntijoina. Somalialaistaustaisen miehen ammatillista identiteettiä rakentaa keskustelijoiden näkemys, jonka mukaan hän toimii maahanmuuttajana erilaisissa vaikuttajan rooleissa suomalaisessa yhteiskunnassa. Hän on sisäistänyt muun muassa suomalaisen kokoustekniikan ja toimii aloitteellisena kaupunginvaltuustossa. Hän on myös muita somaleja paremmassa asemassa ollessaan oikeassa työssä. Toisaalta hän on keskustelijoiden näkemyksissä ammatillisessa asemassaan riippuvainen suomalaisista. Hänen kykyjään todistelevat hänen työkaverinsa, eikä hän ole vielä siinä ammatissa, johon hän oikeasti kuuluisi.

Brittimies puolestaan on suomalaisessa yhteiskunnassa ja omalla alallaan suunnannäyttäjä, kekseliäs ja näsäviisaskin mies. Osa keskustelijoista luki miehen artikkelissa esittämiä mielipiteitä tarkkaan ja ryhtyi niiden kanssa keskusteluun tekniikan tulevaisuudesta. Mieheen siis suhtauduttiin kuin asiantuntijaan. Brittiprofessorin kohdalla keskustelua käytiin myös hänen väitetystä humanistin roolistaan juppien keskellä. Tällaisessa puheessa brittiprofessori asettuu ammatillisen ryhmänsä jäseneksi ja sen sisällä identiteetiltään poikkeavaksi henkilöksi. Miehen määrittely humanistiksi kuitenkin tulkittiin tekstissä tahalliseksi erikoisuuden tavoitteluksi, sillä it-maailmassa ei arveltu olevan todellisia mahdollisuuksia humanistina esiintymiselle. Näin brittiprofessori ikään kuin palautettiin ruotuun takaisin tiukaksi it-osaajaksi. Puhe brittiprofessorista keskittyy hänen ammatilliseen rooliinsa, aivan kuten artikkelikin.

4.7 Maahanmuuttajat aikakauslehtien juttujen aiheena

Tarkoituksenani oli keskusteluissa ottaa huomioon aikakauslehtien erityisluonne mediana. Keskustelijat ottivat asian esille oma-aloitteisesti, ja heidän puhettaan väritti pitkälti tieto käytettyjen lehtitekstien alkuperästä.

Epärealistiset maahanmuuttajajutut. Yhtäältä keskustelijat kritisoivat maahanmuuttajia esitteleviä tekstejä aikakauslehdille ja varsinkin naistenlehdille tyypillisestä pinnallisuudesta, liiasta siirappisuudesta ja positiivisuudesta ja he osoittivat puheessa ärtymystään. Tähän liittyi myös kritiikki tekstien realismin puutteesta. Teksteihin kaivattiin arkisia asioita ja tavallisia ihmisiä kertomaan

19 Lainaus M1/K2.

myös niistä ongelmista, joita maahanmuuttoon on liittynyt. Keskustelijat huomauttivat, etteivät asiat elämässä tapahdu kuin ”*Manun illallinen*”[20], toisin kuin tekstien perusteella voisi ajatella. Teksteihin olisi voitu valita ihmisiä, jotka eivät ole selviytyjiä tai tuhkimoita, malleja, professoreita, supernaisia tai kaupunginvaltuutettuja.

Keskustelijat suhtautuivat teksteihin niiden lajityypin ”vaatimalla” keveydellä: tekstien ei ajateltu kertovan juuri mistään, sillä ne ovat vain viihdettä. Useisiin teksteihin, varsinkin naistenlehden, keskustelijat suhtautuivat vähätellen. Osana naistenlehtiä väheksyvää puhetapaa keskustelijat asettivat itsensä lehtien lukijakunnan ja kohderyhmän ulkopuolelle. Vain pari keskustelijaa sanoi silloin tällöin selailevansa keskustelumateriaalina käyttämääni Me Naiset -lehteä. Muut ilmoittivat, etteivät he kuulu lehden kohderyhmään. Jotkut jutut koettiin kuitenkin mielenkiintoisiksi, varsinkin jos ne olisivat jossakin muussa lehdessä kuin naistenlehdessä. Osan jutuista keskustelijat olisivat ohittaneet joka tapauksessa. Suomen Kuvalehden lukijaksi ilmoittautui yksi henkilö ja muutkin sanoivat selailevansa lehteä, jos saavat sen käsiinsä.

Maahanmuuttajajutuilla laskelmoivat lehdet. Keskustelijat olivat myös ymmärtäväisiä aikakauslehtien lajityyppiä kohtaan. Realismin kaipuustaan huolimatta he arvelivat, että jos aikakauslehdessä käsiteltäisiin maahanmuuttajia koskevia tai muita asioita syvällisemmin ja raskassoutuisemmin, lehti karkottaisi itseltään lukijat. Tosin Suomen Kuvalehden teksteiltä keskustelijat odottivat syvällisempää ja asiapohjaisempaa otetta kuin Me Naisilta.

Aikakauslehtien toimitusten ajateltiin tietävän ja laskelmoivan, minkä pituisia juttuja, millaisia kuvia ja millaisia aiheita niiden sivuillaan kannattaa käyttää. Keskustelijat puhuivat siitä, miten maahanmuuttajia käytetään lehtitekstien aiheena laskelmoiden. Arveltiin, että maahanmuuttajien käyttäminen on nyt trendikästä tai että tietyt toimittajat kirjoittamalla maahanmuuttajista pönkittävät omaa egoaan, koska eivät halua leimautua rasisteiksi. Yksi keskustelija esitti, että nyt eletään kautta, jolloin lehtien sivuilla on esiteltävä maahanmuuttajien kasvoja, aivan kuten aikaisemmin televisiosarjoissa oli pakollisesti esiteltävä homomiehiä. Keskustelija näki aikakauslehtien tavan tuottaa maahanmuuttajista kertovia tekstejä eräänlaisena olettamansa maahanmuuttajakiintiön huomioon ottamisena. Toinen keskustelija taas arvioi, että maahanmuuttajat ovat jopa myyntivaltti aikakauslehdille: kun Nykäsen Matilla ei enää saada lehtiä myytyä, niitä myydään laittamalla lehteen positiivinen ja menestynyt maahan-

20 Lainaus N1/K1.

muuttaja.[21] Toisaalta aikakauslehtien tapaa esitellä maahanmuuttajia positiivisessa valossa arvostettiin, sillä sen katsottiin olevan tarpeellista vastapainoa sanomalehtien ja television tarjoamalle negatiiviselle maahanmuuttajakuvalle.

4.8 Lopuksi: Tulkintojen yhteenvetoa – tulosten arviointia

Artikkelin aluksi määrittelin tarkoitukseksi selvittää, millä tavalla lukijat tulkitsevat ja merkityksellistävät aikakauslehtiteksteissä määriteltäviä sosiaalisia identiteettejä, henkilöiden ja ryhmien rooleja ja mahdollista erilaisuutta suhteessa muihin ryhmiin. Lyhyt vastaus kysymykseen on, että keskustelijat toistivat ja tuottivat puheessaan niitä identiteetin osasia, erontekoja, kulttuurisia merkityksiä, rooleja ja ryhmäjäsenyyksiä, joita teksteissäkin maahanmuuttajiin liittyen esitettiin. Sen lisäksi keskustelijat nostivat esiin asioita, joita ei teksteissä juurikaan esiin tuotu. Tärkein tällainen asia oli kielen merkitys maahanmuuttajan mahdollisessa suomalaisuudessa ja suomalaiseksi tulemisessa. Samoin tekstit saivat keskustelijat puhumaan siitä, kuinka asiat ovat teksteissä esiintyneiden henkilöiden lähtömaissa.

Keskustelijoiden tulkintojen pohjalta voidaan kysyä, onko niin, että lukijoiden silmissä maahanmuuttajat vielä osin paikantuvat lähtömaidensa asukkaiksi, Suomessa kylässä oleviksi vieraiksi, jotka ovat vasta matkalla suomalaisiksi huolimatta siitä, että osa heistä on ollut täällä jo pitkän aikaa. Tällaiseen tulkintaan päätyessämme nojaisimme vahvasti sosiologi Zygmunt Baumanin (1997) käsitykseen muukalaisista. Bauman käsittää muukalaisuuden matkalla olemisena ja kuulumisena ihmisten ajattelussa ”harmaaseen vyöhykkeeseen”, toisaalta samanlaiseksi kuin me ja toisaalta erilaiseksi. Tällainen tulkinta on eräässä mielessä positiivinen, sillä se tunnustaa ihmisten samanlaisuuden tai ainakin mahdollisuuden siihen. Aikakauslehtitekstien ja niiden pohjalta tuotetun puheen perusteella maahanmuuttajat identiteetteineen eivät siis olisi lukijoissa ainoastaan vierauden tunteita herättäviä.

Keskustelijoiden puheen perusteella näyttäisi siltä, että lähtöoletukseni mukaisesti teksteissä ei nosteta esiin pelkästään yhtä ainoaa identiteetin muotoa, vaan aikakauslehtiteksteissä identiteetistä määrittyy monimuotoinen ja useampia puolia henkilöistä esittelevä. Vaikka etnisyys ja siihen liittyvät piirteet nousevat keskustelijoiden puheessa vahvasti esille, tilaa näyttäisi olevan muun tyyppisille sosiaalisille identiteeteille, esimerkiksi selviytyjän, naisen, miehen ja ammattiosaajan identiteeteille. Tämä on sinänsä myönteistä, sillä se mah-

21 Hieman uudelleen muotoilemani lainaus N1/K1.

dollistaa maahanmuuttajien näkemisen muissakin rooleissa, kuin pelkästään kategorisoivasti etnisen ryhmän jäsenenä.

Lisäksi näyttää siltä, että identiteetin eri puolet kietoutuvat niin tiiviisti yhteen, että niitä on hankala keskustelijoiden puheestakaan aina erotella täysin toisistaan erillisinä. Toisaalta voidaan kysyä, onko tiukka erottelu tarpeenkaan, sillä tuskin meistä kukaan pystyy erittelemään omaa tai toisten identiteettiä ja sen eri rakennuspalikoita täysin toisistaan eristettyinä palasina. Tältäkin osin työhypoteesini sai vahvistusta.

Toisena näkökulmana lukijoiden tulkinnoille esitin artikkelin alussa niiden vertailun omaan tutkijan tulkintaani. Näyttäisi siltä, että haastattelemani keskustelijat tekivät käyttämistäni teksteistä pitkälti samankaltaisia tulkintoja ja he merkityksellistävät samankaltaisia identiteettejä, kuin minä tutkijana tein. Osin tämä tulos voi johtua siitä, että sama tutkija on tulkinnut lehtitekstit kahteen kertaan: ensin omana tekstintulkintana ja sitten keskustelijoiden tulkinnoista. Jos analyysille olisi ollut enemmän aikaa, olisi ollut mahdollista ”tulkituttaa” äänittämäni keskustelut toisella tutkijalla. Näin olisi tullut tarkistetuksi, etten ole jättänyt joitakin mahdollisia näkökulmia huomiotta.

Aivan samanlainen ei kuitenkaan keskustelijoiden ja oma tulkintani teksteistä ole, sillä keskustelijoiden näkemyksessä teksteistä korostui tietynlainen positiivinen ote enemmän kuin tutkijan luennassani. Keskustelijoiden näkemys teksteistä enimmäkseen hunajaisina, siirappisina ja kermaisina sekä heidän korostamansa, teksteistä nouseva ylipositiivinen tuhkimotarina -merkitys eivät ole sitä, joka minulla tutkijana ensimmäisenä pistää silmään. Tutkijan katseeni tuntuu olevan valmiiksi negatiivisesti värittynyt ja median maahanmuuttajista tuottamaan sävyyn ja kuvaan aiemman tutkimuksen valossa negatiivisesti suhtautuva, jolloin olen taipuvainen näkemään vain tämän puolen teksteistä. Tulkitsin esimerkiksi kolumbialaistaustaisesta naisesta kertovan tekstin katseet yhteen henkilöön kohdistavaksi ja hänet ikään kuin katseidemme kohteeksi alistavaksi, kun taas keskustelijat kykenivät näkemään tekstin kertomuksena suomalaisesta työympäristöstä. Lukijoiden tulkinta on siis paikoitellen tutkijan silmiä avartavaa.

Tulosten yleistettävyyttä pohdittaessa on otettava huomioon keskusteluryhmien koostumus ja tutkimuksen yleinen luonne. Keskustelijoiden tulkintaa on mitä luultavimmin värittänyt tieto siitä, että he osallistuivat monikulttuurisuutta mediassa tutkivaan tutkimukseen. Keskustelijoiden katseet kohdistuvat teksteissä juuri monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajuutta koskeviin asioihin, jotka myös teksteissä on pitkälti kirjoitettu eksplisiittisesti esiin. Voitaisiin kysyä, kuinka erilaisia tulkintoja keskustelijat teksteistä tuottaisivat, jos he eivät tietäisi tutkimuksen aihetta tai jos keskustelumateriaalina käytettävistä teks-

teistä kävisi vähemmän selvästi ilmi, että kyse on maahanmuuttajia koskevista mediateksteistä. Vertailun vuoksi olisi mielenkiintoista tehdä tutkimus, jossa olisi mukana monenlaisia ihmisiä esitteleviä tekstejä ja katsoa, tulkitsevatko keskustelijat maahanmuuttajia koskevia tekstejä eri tavoin kuin muita tekstejä.

Tulosten yleistettävyyttä rajoittaa sekin, että keskusteluryhmiin valikoituneet ihmiset olivat yhteiskunnallisesti ehkä keskimääräistä aktiivisempia henkilöitä, joilla osin oli kokemusta monikulttuurisuudesta ja maahanmuuttajista. Kskustelijat edustivat kuitenkin hyvin erilaisia ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä, joten tällä tapaa he edustavat sitä monenkirjavaa suomalaisten haastateltavien joukkoa, jota keskusteluihin haettiin.

Keskustelijoiden moninaisuutta kuvastaa se, että jokainen keskustelu muotoutui omanlaisekseen. Yhteen ryhmään valikoitui sattuman kautta joukko toisensa entuudestaan tuntevia it-alan osaajia, jolloin keskustelua värittäväksi piirteeksi nousi kritiikki ei-teknistä ja heidän mielestään yhteiskunnallisesti ei-merkittävää naistenlehtigenreä kohtaan. Toisessa, syvälliseen pohdintaan taipuvaisessa ryhmässä keskustelijat kiittelivät keskustelun jälkeen avointa ilmapiiriä, ja he kokivat, että kerrankin sai sanoa mitä asioista ajatteli. Tässä ryhmässä ei näkynytkään jälkeä niin kutsutusta poliittisesti korrektista puhetavasta, jolla maahanmuuttajiin liittyvistä asioista usein julkisesti keskustellaan ja joka äänittämissäni keskusteluissa silloin tällöin näkyi ilmaisujen hienovaraisuutena ja varovaisuutena.

Eri ryhmien esittämät mielipiteet eivät kuitenkaan eronneet toisistaan niin rajusti, etteikö niitä voisi pitää kuvaavina tulkintoina käyttämistäni aikakauslehtiteksteistä. Koska aineisto on pieni ja vain tiettyihin juttuihin keskittyvä, ei löytämistäni tuloksista kuitenkaan voi vetää laajakantoisia johtopäätöksiä. Tulkinnat olisivat esimerkiksi voineet olla erilaisia, jos keskustelijat olisivat selkeämmin kuuluneet käyttämieni lehtien kohderyhmään. Tällöin lukutapa ja tulkinnat olisivat saattaneet olla vähemmän kriittisiä, ainakin tutkimusaineistoksi valittuja lehtiä kohtaan.

Keskustelijat ilmaisivat, että he ymmärsivät aikakauslehtien esitysten maahanmuuttajista olevan median valtavirrasta eroavia poikkeuksia. Kritiikittä niitä ei oletettujen kaupallisten tarkoitusperiensä vuoksi hyväksytty, mutta ne katsottiin kuitenkin positiivisiksi esimerkeiksi ja tarpeelliseksi lisäksi sanomalehtien ja television tuottamaan kuvastoon. Aikakauslehtien suosimalla henkilöhaastattelumuotoisella esitystavalla voidaan tuoda maahanmuuttajia ja heidän mielipiteitään monipuolisemmin esiin kuin esimerkiksi puhtaassa uutistekstissä (vrt. af Heurlin 2006, 7–8).

Vaikka aikakauslehtitekstit positiivisina poikkeuksina voidaan laskea eräänlaiseksi suvaitsevaisuutta edistäväksi suvaitsevaisuusjournalismiksi (Horsti

2005), voi niiden esitystapa liialliseen positiivisuuteen taipuessaan olla vaikutukseltaan negatiivista, realismin tunnun häivyttävää ja lukijoita ärsyttävää (vrt. Brune 2002). Keskustelijoiden toiveena oli lukea maahanmuuttajien arkisesta elämästä monipuolisemmin, tietopainoisesti ja asioista niiden oikeilla nimillä puhuen. Tällaiseen käsittelytapaan medialla on keskustelijoiden mielestä vielä matkaa.

Kirjallisuus

Bauman, Zygmunt (1997) Sosiologinen ajattelu. Tampere: Vastapaino. Alkuteoksesta Thinking sosiologically suomentanut Jyrki Vainonen.

Bradley, Harriet (1996) Fractured identities. Changing patterns of inequality. Cambridge: Polity Press.

Brune, Ylva (2002) Sweden. Teoksessa: Wal, Jessica ter (ed.): Racism and Cultural Diversity in the Mass Media. An overview of research and examples of good practise in the EU Member States, 1995–2000. Vienna: European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC), 373–394.

Douglas, Mary (1966) Purity and danger. An analysis of the concepts of pollution and taboo. London and New York: Routledge.

Fairclough, Norman (1997/1995) Miten media puhuu? Tampere: Vastapaino. Alkuteoksesta Media discourse suomentaneet Virpi Blom ja Kaarina Hazard.

Fornäs, Johan (1998) Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Tampere: Vastapaino. Suomennettu alkuteoksesta Cultural theory and late modernity.

Hall, Stuart (1999) Identiteetti. Tampere: Vastapaino. Toimittaneet ja suomentaneet Mikko Lehtonen ja Juha Herkman.

Harle, Vilho (1994) 'Viholliskuvan', 'vihollisen' ja 'toisen' käsitteistä sekä niiden keskinäisistä suhteista. Politiikka 36:4, 229–239.

Heurlin, Heidi af (2006) En fallstudie om toleransbefrämjande journalistik och representationen av muslimska invandrarkvinnor i finlandssvensk dagspress. Helsingin yliopisto, Swedish School of Social Science, Centre for Research on Ethnic Relations and Nationalism (CEREN): Rapporter och diskussionsinlägg 2/2006.

Horsti, Karina (2005) Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Tampere: Tampere University Press.

Jokinen, Arja, Juhila, Kirsi ja Eero Suoninen (1993) Diskursiivinen maailma: teoreettiset lähtökohdat ja analyyttiset käsitteet. Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen. Diskurssianalyysin aakkoset. Tampere: Vastapaino: 17–47.

Mercer, Kobena (1990) Welcome to the Jungle: Identity and Diversity in Postmodern Politics. Teoksessa: Jonathan Rutherford (toim.). Identity: Community, Culture, Difference. Lontoo: Lawrence&Wishart, 43–71.

Pietikäinen, Sari (2002) Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa. Teoksessa Etnisyys ja rasismi journalismissa (toim. Pentti Raittila). Tampere: Tampere University Press, 14–30.

Rastas, Anna (2002) Katseilla merkityt, silminnähden erilaiset. Lasten ja nuorten kokemuksia rodullistavista katseista. Nuorisotutkimus 20:3, 3–17.

Suoninen, Eero (1999) Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentumiseen. Teoksessa: Arja Jokinen, Kirsi Juhila ja Eero Suoninen: Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17–36.

Anna-Kaisa Hiltunen

5. Kaksinkertaisesti toiseutetuista sankarimaahanmuuttajattariksi

Tutkija- ja lukijatulkinnat vertailussa

Tämän osatutkimuksen aiheena on etnisyyden ja sukupuolen[1] esitystapojen ja ennen muuta näille akseleille mahdollisesti rakentuvien toiseuksien sekä lukija- ja tutkijatulkintojen ristiinlukeminen. Artikkelin taustalla on etnisyyttä ja sukupuolta koskevan mediatutkimuksen usein toistuva tulos, jonka mukaan naiset ja maahanmuuttajat esitetään toisiksi suhteessa miehiin ja toisaalta suhteessa valtaväestöön.[2] Nyt on aika kääntää kysyvä katse tutkijatulkinnoista lukijoihin.

Artikkelissa verrataan toisiinsa tutkijan (Hiltunen 2006) ja lukijoiden tulkintoja kahdesta *Helsingin Sanomien* jutusta, jotka käsittelevät maahanmuuttajanaisia. Sekä tutkijan että lukijoiden tulkinnat keskittyvät juttujen tapoihin esittää maahanmuuttajanaisten etnisyyttä ja sukupuolta. (Vrt. Seppänen 2001, 188–209.) Lukijoiden tulkinnat voivat paljastaa tutkijatulkintojen rajoja ja toisin lukemisen mahdollisuuksia.

Tutkijan ja lukijoiden tulkintojen vertaaminen ei kuitenkaan ole suoraviivaista eikä onnistu kysymällä lukijoilta samoja kysymyksiä kuin tutkija on aiemmin kysynyt itseltään. Lukijoilla ei voida olettaa olevan samanlaista teoreettista kompetenssia kuin tutkijalla, eikä lehdenluku aamukahvipöydässäkään yleensä pureudu tekstin kielellisiin esitystapoihin. Lisäksi tutkijan ja lukijoiden tulkintojen suoran vertaamisen väliin asettuu tutkijan tekemä toinen tulkinta: tutkija tulkitsee sen tulkinnan, jonka lukija on ensin muotoillut teksti- ja/tai haastattelumuotoisiksi vastauksiksi tutkijan kysymyksiin.

Tutkijan ja lukijoiden tulkintojen vertaamista voi vaikeuttaa myös aineiston luonne. Lukijatulkintojen keräämiseen käytettiin tässä tutkimuksessa sekä

1 Tässä artikkelissa etnisyydellä viitataan syntyperän mukaan määrittyviin ryhmien jäsenyyksiin, sukupuolella puolestaan sosiaalis-kulttuuriseen sukupuoleen. Kumpaakin tuotetaan kielellisesti. (Ks. Hiltunen 2006, 11–14.)

2 Ks. esim. Blomqvist 1999; Halonen 1988, 1999; Holopainen ym. 1983; Horsti 2005; Pajunen 1988; Pietikäinen 2000; Raittila 2004; Raittila & Kutilainen 2000; Raittila & Vehmas 2002, 2005; Savolainen & Zilliacus-Tikkanen 1992; Vehmas 2005; Zilliacus-Tikkanen 1983, 1997).

kirjoitustehtävää että ryhmämuotoista teemahaastattelumenetelmää. Yrityksistäni huolimatta en haastattelutilanteissa onnistunut innostamaan haastateltavia puhumaan kovin vuolaasti tai edes nyhtämättä lehtijuttujen tavasta käsitellä kohteitaan. Lukijoiden puhe seuraili tarkasti tutkijana tekemääni jakoa etnisyyteen ja sukupuoleen, mikä ei puolestaan jättänyt paljoa tilaa lukijoiden aidosti omille tulkinnoille. Toisaalta koen tutkijana vaikeaksi erottaa haastatteluista juttuja ja niiden ilmaisutapoja koskevan puheen ja juttujen ulkopuolista maailmaa koskevan puheen. Juttuja edestakaisin luettuani ja metodioppaiden ohjeistuksiin (esim. Heiskala 1990) paneuduttuani päättelin, ettei puheen eri osien ankara erottaminen ole tarkoituksenmukaistakaan. Sen sijaan paikallaan lienee muotoilla tutkimusongelma sellaiseksi, että aineistosta voidaan löytää ongelmaan ratkaisu.

Näin ollen tutkimusongelmaksi ei muotoudukaan, kuinka tutkijan ja lukijoiden kahdesta lehtijutusta tekemät tulkinnat suhtautuvat toisiinsa. Sen sijaan ongelmaksi hahmottuu, kuinka juttujen tutkijassa aktivoimat kulttuuriset jäsennykset ja maailman merkityksellistämisen tavat suhtautuvat juttujen lukijoissa aktivoimiin jäsennyksiin. Tällainen tutkimusongelma nojaa sosiaalisesta konstruktionismista nousevaan ajatukseen, jonka mukaan lukija ei tekstejä lukiessaan merkityksellistä ainoastaan noita tekstejä vaan koko sosiaalista todellisuuttaan. Haastattelutilanteessa tuotetusta puheesta, kielenkäytöstä, tulee maailmassa olemista eikä vain tiettyjen juttujen tiettyjen tulkintojen tuottamista (vrt. Lehtonen 2000, 30).

Esittelen seuraavaksi aineiston, minkä jälkeen erittelen juttukohtaiset tutkija- ja lukijatulkinnat sekä juttuja kokonaisuutena käsittelevät lukijatulkinnat. Lopuksi vertaan tulkintoja keskenään ja paneudun tulkitsemisen lähtökohtien eroihin sekä tekstin- ja haastattelututkimuksen problematiikkaan.

5.1 Sanomalehti- ja haastatteluaineisto

Aineistonani käytin Helsingin Sanomissa 9.3.2004 ja 22.3.2004 ilmestyneitä juttuja, jotka olin jo tulkinnut pro gradu -tutkielmassani (Hiltunen 2006). Lukijatulkinnat keräsin kirjoituttamalla lukijoilla vastauksia ennalta määrittelemiini kysymyksiin (liite 2) ja haastattelemalla lukijoita heidän tulkinnoistaan.

Aineisto koostuu kirjallisista vastauksista[3] ja kahdesta ryhmähaastattelusta, jotka tehtiin 28.9. ja 13.10.2006.

3 Vastaukset on kirjoitettu käsin.

Ensimmäinen kirjallisiin kysymyksiin vastannut ryhmä koostui viidestä Hyvinkään kansalaisopiston opiskelijasta, joista neljä oli naisia ja yksi mies. Ryhmäkeskustelussa haastattelin heistä yhtä naista ja yhtä miestä. Toinen ryhmä puolestaan koostui viidestä Tampereen työväenopiston opiskelijasta, joista kolme oli naisia ja kaksi miehiä. Toinen mieshaastateltava saapui paikalle kesken haastattelun, eikä hän ehtinyt vastata kirjallisiin kysymyksiin. Kaikki kuitenkin osallistuivat ryhmähaastatteluun.

Olen merkinnyt tutkimusryhmien keskustelut, keskustelijat ja heidän tekstivastauksensa tietyillä koodeilla kaavion 5.1. mukaan.[4]

Taulukko 5.1. Keskustelujen, keskustelijoiden ja tekstivastausten koodit

Keskustelu	Tekstivastaukset	Keskustelijat
K1	TK1N1, TK1N2, TK1N3, TK1N4, TK1M	K1N3, K1M
K2	TK2N1, TK2N2, TK2N3, TK2M1	K2N1, K2N2, K2N3, K2M1, K2M2

5.2 Tutkijatulkintojen lähtökohdat

Pro gradu -työssäni (Hiltunen 2006) selvitin maahanmuuttajanaisten sukupuolen ja etnisyyden esittämistapojen ja niiden muodostamien toiseuksien mahdollisia yhteenkietoutumisen paikkoja *Helsingin Sanomien* jutuissa. Käytin tekstianalyysini apuna Fairclough'n (1997, 79–80) mallia, jossa kiinnitetään huomiota tekstin tapoihin esittää asioita tietynlaisiksi ja rakentaa tekstien ja sen ulkoisten toimijoiden sosiaalisia suhteita ja identiteettejä.

Käytännössä kiinnitin analyysissä huomiota tekstien transitiivisuuteen eli siihen, kuinka lauseiden eri osat ilmaisevat toimintaa, toimijoita ja olosuhteita. Lisäksi tarkastelin tekstien kokonaisrakennetta ja koherenssia eli tapoja liittää yhteen lauseita ja virkkeitä.

Tutkijatulkintojeni mukaan maahanmuuttajanaiset representoidaan tämän osatutkimuksen aineistossa toisiksi kahdella akselilla: he ovat etnisesti toisia suhteessa suomalaisuuden normiin ja sukupuolisesti toisia suhteessa suomalaiseen naiseuden normiin ja osittain myös suhteessa suomalaiseen mieheyden normiin. Maahanmuuttajanaiseutta ei siis sukupuolen perusteella automaatti-

4 Käytän toiston välttämiseksi välillä sanaa *haastattelu*, välillä taas *keskustelu*. Kyse on kuitenkin samasta asiasta. Tutkijan puheenvuorot on merkitty koodilla AKH.

sesti esitetä toiseksi suhteessa mieheyteen vaan myös ja ennen kaikkea suhteessa suomalaisen naiseuteen.

Sukupuolinen toiseus sijoittuu siis etnisen toiseuden sisään ja määrittyy eräänlaiseksi sukupuolen mukaan eriytyneeksi etniseksi toiseudeksi. Etnisten ja sukupuolisten toiseuksien yhteenkietoutuminen voidaan purkaa graafiseksi nelikentäksi, jossa toisistaan erottuvat suomalainen naiseus ja mieheys sekä maahanmuuttajanaiseus ja -mieheys. Nelikenttään voidaan merkitä pystynuolella maahanmuuttajanaisten toiseus suhteessa suomalaisiin naisiin ja vinonuolella maahanmuuttajanaisten toiseus suhteessa suomalaisiin miehiin. Nuolen suunta osoittaa, ketä verrataan keneen (maahanmuuttajanaisia suomalaisiin naisiin ja miehiin).

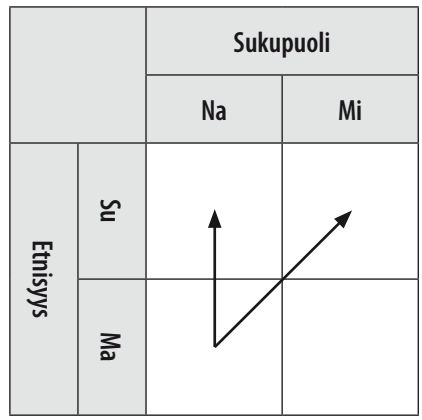

Kuvio 5.1. Sukupuolisen ja etnisen toiseuden yhteys tutkijatulkintojen mukaan (Na=nainen, Mi=mies, Su=suomalainen, Ma=maahanmuuttaja, nuoli kulkee toiseutetusta kohti normia)

Toiseudella tarkoitetaan tässä osatutkimuksessa normista poikkeavaa erilaisuutta, joka määrittyy puutteeksi. Toinen on jotakin vähemmän kuin normi. (Vrt. Ronkainen 1999, 180; ks. myös Raittila 2004, 18.) Etninen toiseus määrittyy yhden etnisen ryhmän alempiarvoisuudeksi toiseen etniseen ryhmään nähden. Sukupuolinen toiseus puolestaan tarkoittaa yhden sukupuolen alempiarvoisuutta suhteessa toiseen sukupuoleen, useimmiten nimenomaan niin, että naiseus määrittyy alempiarvoiseksi suhteessa mieheyteen. (Ks. esim. Beauvoir 2000.) Lisäksi voidaan puhua sukupuolisesti määrittyneestä tai eriytyneestä etnisestä toiseudesta. Tällä viittaan kuvion 5.1 esittämään tilanteeseen, jossa etnisyys ja sukupuoli asettuvat ikään kuin risteäviksi toiseuden akseleiksi ja jossa yhden etnisen ryhmän naiset tai miehet esitetään toisiksi suhteessa toisen etnisen ryhmän naisiin tai miehiin. Sukupuolisesti määrittynyt etninen toiseus voi olla myös yhden sukupuolen sisäistä. Tällöin kyse on siitä, millaista on tietyssä kontekstissa hyväksytty naiseus tai mieheys eli millainen on naiseuden tai mie-

heyden normi. Tulkintani mukaan sanomalehtiaineistossa naiseuden normiksi asetetaan suomalainen naiseus, johon nähden maahanmuuttajanaiseus esitetään toiseksi – naiseuden tulee olla hunnuttamatonta, suomalaisittain vahvaa ja miesten kanssa tasa-arvoista. (Ks. Hiltunen 2006, 107–110.)

5.3 Lukijatulkintojen lähtökohdat

Lukijatulkinnat koostuvat teksti- ja haastattelumuotoisesta aineistosta. Aineiston ja tutkimuksen luonteen sekä artikkelin sivumäärän rajallisuuden takia en katsonut tarkoituksenmukaiseksi analysoida lukijoiden tuottamaa aineistoa valmiin, tiukan diskurssianalyyttisen mallin mukaan (vrt. Hiltunen 2006, 42–46; Fairclough 1997, 79–80). Sen sijaan analysoin aineiston eräänlaisella kriittisestä diskurssianalyysistä innoitusta saaneella otteella, joka vastaa pääpiirteissään tutkijatulkintojen tuottamisen menetelmää.

Tarkastelin lukijoiden käyttämiä tapoja esittää asioita – erityisesti sukupuolta ja etnisyyttä – kielellisesti tietynlaisiksi. Tässä yhteydessä tärkeiksi nousivat eritoten ne teemat, joiden yhteydessä lukijat etnisyydestä ja sukupuolesta puhuivat. Lisäksi kiinnitin huomiota siihen, kuinka lukijat sijoittivat itsensä ja juttujen maahanmuuttajanaiset sukupuolen, etnisyyden ja mahdollisten muiden erojen avulla tiettyihin ryhmiin ja millaisia ryhmien välisiä (valta)suhteita lukijat juttujen pohjalta muotoilivat.

Vaikka kielelliset esitystavat ja ryhmien väliset suhteet on tässä vaiheessa helppo esittää erillisiksi kategorioiksi, itse aineiston analyysissä tasoja oli lähes mahdotonta erottaa toisistaan. Toisaalta tasoja ei tutkimusongelmaa ajatellen kannatakaan pitää liian tiukasti erillään: tutkimusongelma tiivistyy toiseuden käsitteeseen, jonka ymmärrän tässä nimenomaan etnisyyden ja sukupuolen esitystapojen ja eri ryhmien välisten valtasuhteiden yhteispeliksi.

5.4 Arkipäivän rasismia käsittelevä juttu

22.3.2005 ilmestyneessä arkipäivän rasismia käsittelevässä jutussa (kuva 5.1) maahanmuuttajanainen esitetään omien tulkintojeni mukaan etnisesti ja sukupuolisesti toiseksi ennen kaikkea huivikeskustelun avulla. Sekä etnistä että sukupuolista toiseutta tuotetaan kertomalla, että nainen ei muslimiudestaan huolimatta halua käyttää huivia, mutta joutuu silti vastailemaan suomalaisten rasistisiin kysymyksiin siitä, mitä hän Suomessa tekee. Teksti esittää kohteen-

Joka kolmannen maahanmuuttajan arvioidaan kokevan rasismia vuosittain

▸ ”Kadulla huudellaan ja ihmiset tuijottavat”

▸ Tampere lieventää ennakkoluuloja rasisminvastaisella viikolla

Pauliina Grönholm
HELSINGIN SANOMAT

TAMPERE. ”Vanhat miehet huutelevat kadulla ja ihmiset tuijottavat.” Tapaukset ovat esimerkkejä arjen rasismista, joita afganistanilainen **Wajma Qasim**, 15, kohtaa päivittäin.

Qasim myi sunnuntaina bulaneja, afganistanilaisia perunalettuja, Tampereella monikulttuurisessa basaarissa NNKY:n puistosalissa. Tapahtuma avasi rasisminvastaisen viikon Tampereella.

Qasim saapui Suomeen perheineen neljä vuotta sitten. Hän puhuu hyvin suomea ja käy kahdeksatta luokkaa Pyynikin koulussa. Kaikki ystävät ovat suomalaisia.

Hän on muslimi, mutta ei tavallisesti halua käyttää huivia. ”Suomi on vapaa maa, eikä äitikään käytä.”

Silti hän ja hänen äitinsä joutuvat välillä vastaamaan kysymyksiin, joissa tivataan mitä he tekevät Suomessa tai saavatko enemmän sosiaalitukia kuin suomalaiset.

Kysymykset saavat Qasimin pahoilleen. Myös nimittelyyn hän on tottunut. ”Ramadanin aikaan käytin poikkeuksellisesti huivia, ja jotkut pojat alkoivat ilkkua ja pilkata.”

Tutkija Anna Rastas Tampereen yliopistosta on haastatellut suomalaisia maahanmuuttajataustaisia nuoria sekä näiden perheitä heidän rasismikokemuksistaan. Mitä erilaisempi ulkoinen olemus, sitä suurempi riski joutua rasismin uhriksi, hän toteaa.

Arvioiden mukaan noin kolmasosa Suomessa asuvista maahanmuuttajista on kokenut rasismia kuluneen vuoden aikana. Sen näkyvimpiä muotoja ovat pahoinpitelyt, mutta monet maahanmuuttajat kokevat arkielämässään myös muuta syrjintää.

”Kyseenalaistetaan kuuluminen tänne, tuijotetaan ja nimitellään, bussissa ei kukaan istu viereen”, Rastas luettelee.

Nimittely ja huutelu ovat etenkin julkisilla paikoilla niin tavallisia, että osa maahanmuuttajista ei edes uskalla poistua kotoaan. Harva rohkenee ilmoittaa syrjinnästä poliisille.

”Monet kokevat tilanteet hyvin traumaattisina ja lamaannuttavina. Toisaalta he myös uskovat, ettei ilmoitusta oteta vakavasti tai tekijöitä rangaista.”

Lähiympäristö puuttuu rasismiin harvoin. ”Useimmiten kukaan ei ole puuttunut tilanteeseen, mutta jos joku on, he ovat siitä hyvin kiitollisia”, Rastas kertoo.

Qasim kertoi ilahtuneena, miten koulun tytöt olivat kehuneet huivia kauniiksi. ”Vaikka se vähän nolostutti”, hän hymyili.

Rasisminvastaista viikkoa vietetään Tampereella sunnuntaihin asti. Viikon aikana muun muassa keskustellaan liikunnasta suvaitsevaisuuden edistäjänä ja Tampereen pubeissa kisataan monikulttuurisuusaiheisissa tietovisoissa. Viikko huipentuu keskiviikkona kaiken maailman muotinäytökseen Koskikeskuksessa.

REIJO HIETANEN

Wajma Qasim myi afganistanilaisia perunalettuja rasismin vastaisen päivän tapahtumassa.

TIETOKULMA

Rasismi on rikos

▶ Rasismi perustuu ajatukseen, että eri ihmisryhmillä on erilaisia ominaisuuksia, jotka voidaan asettaa arvojärjestykseen. Kielteisiksi määritellyt ominaisuudet kohdistetaan tiettyyn rotuun tai ihmisryhmään.

▶ Suomen perustuslaki kieltää asettamasta ihmisiä eri asemaan alkuperän, kielen tai uskonnon perusteella. Suomen rikoslaissa puolestaan kielletään syrjintä sekä kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

▶ Helmikuun alussa astui voimaan uusi yhdenvertaisuuslaki, jossa kielletään muun muassa etniseen ja kansalliseen alkuperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon, vakaumukseen, mielipiteeseen, perustuva syrjintä.

▶ Poliisille tullee vuosittain tietoon 300–400 rasistisen rikoksen epäilyä. Arvioiden mukaan 73 prosenttia rasismin uhreista kuitenkin jättää ilmoittamatta rikoksesta poliisille.

Kuva 5.1. (Helsingin Sanomat 22.3.2004

sa maahanmuuttajanaiseksi, joka ei halua erottua suomalais(nais)ten joukosta huivilla, jotta ei kohtaisi rasismia.[5]

Lisäksi juttu esittää huivilla merkityn, tavanomaisesta suomalaisnaiseudesta poikkeavan ulkonäön implisiittisesti suomalaisten ilkeiden kysymysten perusteeksi. Suomi nousee esiin huivin poisjättämisen syynä: suomalaisiin etnisiin ja sukupuolisiin normeihin sopeutuakseen musliminaisten on jätettävä päänsä peittämättä, jotta he eivät kohtaisi rasismia.

Etnisen ja sukupuolisen toiseuden esitystavat kietoutuvat yhteen siten, että rasismin ja sen merkitsemän alempiarvoisuuden syyksi esitetään sekä etnisestä suomalaisuudesta että tavanomaisesta huivittomasta suomalaisnaiseudesta poikkeaminen. Lisäksi juttu rakentaa sukupuolista toiseutta asettamalla maahanmuuttajanaisen vastakkain suomalaisten poikien ja vanhempien suomalaisten miesten kanssa, jotka huutelevat kaduilla rasistisia kommenttejaan. Tutkijatulkintani mukaan juttu rakentaa sukupuolisesti eriytynyttä etnistä toiseutta ja esittää maahanmuuttajanaisen toiseksi sekä suhteessa suomalaisnaisiin että suhteessa suomalaismiehiin (ks. kuvio 5.1).

Myös lukijat nostivat rasismijutun tulkinnoissaan esiin huivin. Lukijoiden mukaan sekä etnisyyttä että sukupuolta esitetään jutussa kuvaamalla maahanmuuttajanaisen huivinkäyttöä poikkeukseksi ja kertomalla maahanmuuttajanaisen ulkoisista tunnusmerkeistä. Toisessa ryhmässä huivi yhdistettiin myös musliminaisten (alistettuun) asemaan, jonka todettiin aiheuttavan lukijoissa kielteisiä tunteita:

K2N2: *”(– – –) kyllä mä sen voin ihan myöntää että tunnistan itsestäni joitain asenteita (.) kyllä esimerkiksi tää huivi (.) sitte saa aina jonkunlaisen tietyn reaktion (– – –) tai mä oon lukenut kirjoja kyllä aika paljon missä on just niin kun tästä naisten asemasta (.) musliminaisten asemasta että (.) se niin ku saa sen heräämään (.) että (.) vastenmielistä.”* (Nainen, 47)

K2M2: *”Ainoo on että mua harmittaa hirveesti se että kun on itte opetettu siihen että kun meet ulkomaille niin joka maassa ollaan maan tavalla. Niin miksei ne jotka tulee Suomeen elä maan tavalla (.) elikkä nää tämmöset (.) naisen*

5 Huivin voidaan myös katsoa olevan ennemmin uskonnollinen kuin etninen symboli. Laskin huivin kuitenkin etniseksi symboliksi, koska huivi liitetään aineistojutussa nimenomaan rasismiin ja etnisyyteen. Lisäksi lukijat yhdistivät huivin nimenomaan maahanmuuttajanaisten etnisyyteen, vaikka mainitsivat myös uskonnon. Toisaalta myös suomalainen nainen voi olla muslimi ja käyttää huivia, mutta käyttämässäni sanomalehtiaineistossa tätä vaihtoehtoa ei nosteta esiin. Sen sijaan yksi lukija kiinnitti tähän huomiota. Hän nosti huivin esiin suhteessa sukupuolten väliseen tasa-arvoon ja oli sitä mieltä, että huivi ei ole tasa-arvokysymys. Lukija perusti näkemyksensä tuntemansa suomalaisen musliminaisen kokemuksiin.

alistaminen etupäässä tässä muslimiaatteessa niin (.) mun mielestä niin se on (.) se on silloin kun tullaan tän maan sisäpuolelle niin se asia on (.) so what, ei ei voisi käyttää täällä sitä että (.) hakatkoon kotomaassaan ja tehköön mitä lystää muijillensa mutta noin (.) ei täällä." (Mies, ikä ei tiedossa)

Lukijat tekevät esimerkkilainauksissa huivin avulla meidän (suomalaisten, tavallisesti ei-muslimien) ja heidän (muslimien) välistä eroa sekä naisten (huivipäisten, alistettujen) ja miesten (huivista vapaiden) välistä eroa. Suomalaisuus merkityksellistetään implisiittisesti siksi, mitä muslimikulttuuri ei ole, siis sukupuolten tasa-arvon kannattamiseksi ja naisten hyväksi kohteluksi.

Samalla suomalaisnaisten ja -miesten suhde nähdään tasa-arvoiseksi, kun taas musliminaisten ja -miesten suhde merkityksellistyy epätasa-arvoiseksi ja naisia alistavaksi. Lisäksi suomalaista, vapaaksi ja tasa-arvoiseksi merkityksellistettyä naiseutta peilataan implisiittisesti musliminaiseuteen, huivipäisyyteen ja alisteiseen asemaan. Suomalaista, rehtiä mieheyttä puolestaan peilataan naisia alistavaan muslimimieheyteen.

Toisen ryhmän keskustelu eteni lisäksi käsittelemään maahanmuuttajien sopeutumista tai sulautumista suomalaiseen kulttuuriin ja sitä, kuinka huivi sopeutumiseen liittyy. Lukijoiden mukaan juttujen maahanmuuttajanaiset nimenomaan haluavat sopeutua suomalaiseen yhteiskuntaan ja haluavat tulla kohdelluksi samalla tavalla kuin suomalaiset. Osa haastateltavista tulkitsi, että huivittomuus edesauttaa erityisesti suomalaiseen naismalliin sopeutumista. Toisaalta huivittomien maahanmuuttajanaisten arveltiin kohtaavan vähemmän suomalaisen yhteiskunnan yleensä miehistä rasismia.

K2M2: *" (– – –) ei se niin kun tasa-arvoa tuo että (.) toi huivi ja huvista puhuminen niin (.) on niin suuri ero (.) ero noin tota (.) suomalaisella yhteiskunnalla ja tällä yhteiskunnalla mistä nää tulee että (– – –) kyllä mä kokisin että että tytöt (.) kokee sen jonkinmoisena eriarvoisuutena ja (.) ja se että hän pääsis varmaan paljon paremmin ilman tätä huivia niin (.) siihen tasa-arvoon ja ja siihen (.) pois siitä (miesten) ivasta.*" (Mies, ikä ei tiedossa)

Lukija sanoo suoraan, että huivi ei auta maahanmuuttajanaista pääsemään tasa-arvoiseksi suomalaisten joukossa. Samalla hän erottaa suomalaisen yhteiskunnan eksplisiittisesti siitä yhteiskunnasta, josta ajattelee maahanmuuttajanaisen tulevan. Lisäksi hän tulkitsee, että naiset kokevat huivin alentavaksi. Lukija tulee nostaneeksi suomalaisen yhteiskunnan normin ja suomalaisittain määritellyn tasa-arvon maahanmuuttajien yhteiskunnallisten määrittelyiden yläpuo-

lelle. Samalla hän antaa ymmärtää, että tavanomaiseen suomalaiseen naismalliin sopeutuminen lopettaisi maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan ivan.

Suomalaiseen kulttuuriin sopeutumisen ja huivittomuuden nähtiin paitsi auttavan sopeutumista myös olevan edellytys maahanmuuttajanaisten ja suomalaisten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi. Ilman huivia maahanmuuttajanainen sulautuisi tavanomaiseen suomalaiseen naismalliin ja kohtaisi vähemmän tai ei lainkaan suomalaismiesten rasistisia kommentteja. Toisaalta eräs lukijoista tulkitsi, että huivittomuus voi olla maahanmuuttajanaisten yritys päästä tasa-arvoiseen asemaan myös oman kulttuurinsa miesten kanssa. Tulkitsen lainausta niin, että ”oma tasa-arvo” viittaa nimenomaan maahanmuuttajanaisten oman kulttuurin sisäiseen, miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon:

> K2M2:” *(– – –) mutta se että onko heillä (.) heillä niin kun oma tasa-arvon hakeminen tällä (.) huivittomuudella (.) ehkä täytyis saada keskustella heidän kanssa (– – –).*” (Mies, ikä ei tiedossa)

Lehtijutut eivät haastateltavien mukaan kuitenkaan eksplisiittisesti esitä asiaa niin, että maahanmuuttajanaisten pitäisi sulautua suomalaiseen normiin. Osa haastateltavista tosin totesi haastattelun lopuksi, että on hyvä, jos maahanmuuttajia kuvataan suomalaiseen normiin peilaten. Tasa-arvoon liittyvissä lukijatulkinnoissa erityisen mielenkiintoista on, että tasa-arvoa ei nähdä lähtökohdaksi vaan joksikin, johon erilaisin keinoin pyritään:

> K2M1: *” (– – –) näillä ilman muuta on pyrkimys siihen että voisivat olla tasa-arvoisia.*” (Mies, ikä ei tiedossa)

> K2M2: *”No en mä nyt sitä tästä kummastakaan jutusta löydä että siinä nyt olis sillain että täytyis olla niin kun me. Mutta noin (.) hänhän nyt varmasti on (.) äitinsä kanssa hakee sitä (.) tolla huivittomuudella että (.) sulautuis paremmin (.) suomalaiseen naismalliin.*” (Mies, ikä ei tiedossa)

Sitaateissa tiivistyy tulkinta, jonka mukaan tasa-arvo ei ole itsestään selvästi kaikkiin pätevä arvo. Sen sijaan tasa-arvoisia voivat olla ne, jotka täyttävät tasa-arvoisuudelle tietyssä kontekstissa asetetut ehdot, pyrkivät tasa-arvoon ja hakevat sitä. Tässä tapauksessa tasa-arvoisuuden ehdoksi nostetaan nimenomaan tavanomaiseen suomalaisuuden ja suomalaisnaiseuden malliin mukautuminen. Sopeutuminen nähdään eräänlaiseksi tasa-arvoon pääsyn edellytykseksi.

Lukijatulkinnoissa tasa-arvon puolestaan määrittää suomalainen yhteiskunta omista oletuksistaan lähtien: suomalaisuuteen sopeutuminen ja erilaisuuden

ulkoisten merkkien häivyttäminen on tasa-arvoon pyrkimistä. Tasa-arvo nähdään eräänlaiseksi tasapäisyydeksi, joka edellyttää (ulkoista) suomalaisuuteen sulautumista, ennen kaikkea huivittomuutta ja suomen kielen osaamista.

Kahden keskusteluryhmän rasismijuttua ja erityisesti huivia koskevat tulkinnat poikkesivat kuitenkin toisistaan lähes täysin. Ensimmäisessä ryhmässä naisen asemaa, huivia tai huivittomuutta ja sopeutumista ei ensinnäkään tulkittu yhteenkuuluviksi asioiksi, kuten edellä esitellyissä toisen ryhmän tulkinnoissa. Lisäksi keskustelussa nousi esiin tulkinta, jonka mukaan juttu kuvaa suomalaisuutta negatiivisessa valossa nimenomaan rasismin takia.

K1M: *”Joo et tosiaan, no siinä puhuttiin vähän (.) oli sitä negatiivistakin puolta että, ja siinä on iso otsikkokin vielä siinä toisessa jutussa että kun (.) ihmiset haukkuvat ja nimittelevät tuolla tuolla kadul kaduilla mutta niin kun kyllä (.) niin kun molemmista jutuista kuitenki jäi sillain että (.) positiivinen (.) positiivisessa mielessä koetettiin sitä (erilaisuutta) tuoda.”*
K1N3: *”Niin kylhän siin tuli tuli esille se että rasismia Suomessa harrastetaan ja huudellaan ja (.) et kyllähän se esille tuli siinä mutta.”*
AKH: *”Eli tavallaan niin kun (.) se oli (.) suomalaisia kohtaan negatiivinen (juttu)?”*
K1N3: *”Kyllä.”*
(Mies, 21, ja nainen, 67)

Mieslukijan mukaan erilaisuuden kuvaamisessa on muuten pyritty positiivisuuteen, mutta suomalaisuus esitetään negatiivisessa valossa rasismin takia. Muuttumista toivotaankin suomalaisilta eikä niiltä toisilta, joiden edellä esitetyissä tulkinnoissa oletetaan sopeutuvan suomalaiseen käyttäytymismalliin. Toisaalta keskustelussa nousi esiin myös tulkinta, jonka mukaan kummassakaan jutussa ei ylipäänsä tehdä me- ja he-ryhmien välistä eroa:

K1M: *”Joo ja mä oon kyllä (.) kyllä tai mäkin sitä mieltä et ei ainakaan niin kun missään nimessä (.) koetettu tehdä mitään eroa heidän ja suomalaisten välille niissä jutuissa vaan niin kun (.) täl tavalla oli oikeestaan (.) jonkunnäkösenä ehkä oletusarvona jopa siinä että niin kun (.) kuuluvat tämmöseen sam samaan ryhmään nyt suomalaisten kanssa kun ovat tänne tulleet.”* (Mies, 21)

Lukijan mukaan tekstit olettavat suomalaisten ja ulkomaalaisten kuuluvan samaan ryhmään siksi, että ulkomaalaiset ovat tulleet Suomeen – meidän puolellemme, meidän normiemme alaisiksi. Käsittelen vielä tuonnempana ryhmä-

keskustelujen eroja ja sitä, mistä ryhmien tulkintojen erilaisuudet voivat johtua.

Edellä esitellyissä lukijatulkinnoissa tuotetaan sekä etnistä että sukupuolista toiseutta ja toiseuden asemat kiedotaan yhteen (ks. kuvio 5.2). Lukijat eriyttävät tulkitsemansa etnisen toiseuden sukupuolen mukaan siten, että maahanmuuttajanaiset, alistetut, esitetään toiseksi ensinnäkin maahanmuuttajamiehiin, alistajiinsa, nähden (vaakanuoli). Lisäksi maahanmuuttajanaiset nähdään toisiksi suomalaisiin miehiin nähden, joutuvathan naiset miesten huutelun ja ivan kohteeksi (ylöspäin osoittava vinonuoli). Implisiittisesti maahanmuuttajanaiset esitetään lukijatulkinnoissa toisiksi myös suhteessa suomalaisnaisiin: normin mukainen suomalaisnaiseus on tasa-arvoista suomalaisen mieheyden kanssa, toisin kuin maahanmuuttajanaiseus (vasen pystynuoli).

Lisäksi lukijat tulevat tuottaneeksi myös miesten välistä toiseutta. Maahanmuuttajamieheys esitetään alempiarvoiseksi suhteessa suomalaiseen mieheyteen. Maahanmuuttajamieheyteenhän kuuluu lukijoiden mukaan naisten alistaminen, jonka annetaan ymmärtää puuttuvan suomalaisesta kulttuurista ja joka lisäksi aiheuttaa lukijoissa kielteisiä tunteita (kuvion 5.2 oikea pystynuoli). Toisaalta toisiksi voidaan lukijatulkintojen perusteella mieltää myös suomalaismiehet. Rasistisesti käyttäytyvät miehet esitetään toisiksi suhteessa maahanmuuttajanaisiin, näytetäänhän miehet negatiivisessa valossa nimenomaan maahanmuuttajanaisia pilkkaavan käytöksen vuoksi (alaspäin osoittava vinonuoli). Rasistiset suomalaismiehet voidaan tulkita toisiksi myös suhteessa muihin suomalaisiin, siis nimenomaan siihen ei-rasistiseen suomalaisten ryhmään, johon lukijat tulkitsevat itsensä kuuluvan. Selkeyden vuoksi jätän tämän toissijaisen tulkinnan kuitenkin merkitsemättä kuvioon 5.2.

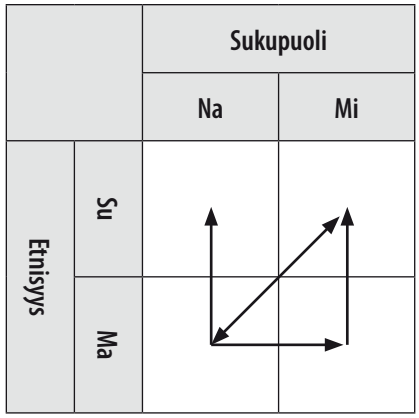

Kuvio 5.2. Sukupuolisen ja etnisen toiseuden yhteydet rasismijuttua koskevien lukijatulkintojen mukaan (Na=nainen, Mi=mies, Su=suomalainen, Ma=maahanmuuttaja, nuolet osoittavat toiseutetuista kohti normeja)

5.5 Vuoden pakolaisnaista käsittelevä juttu

Vuoden pakolaisnaisesta kertova juttu (kuva 5.2.) merkityksellistää maahanmuuttajanaisen eksplisiittisesti nimenomaan pakolaiseksi ja naiseksi. Tutkijatulkintani mukaan etnisen ja sukupuolisen toiseuden esitystavat kietoutuvat yhteen puhuttaessa Suomesta eräänlaisena turvapaikkana, joka tarjoaa pakolais(nais)elle suomalaisittain tavallisen elämän mahdollisuuksia. Vuoden pakolaisnainen on suomalaisiin nähden etnisesti erilainen, suomalaisten auttama ja suomalaista elämäntapaa sinnikkäästi tavoitteleva uhri. Lisäksi hän on suomalaista naiseutta ja sen oikeuksia ja velvollisuuksia tavoitteleva nainen. Erotteluja alleviivataan jo nimityksissä, eli jutun kohde kuuluu selvästi toisiin sekä sukupuolen että etnisyyden akseleilla (vrt. Horsti 2005, 280–281, 292–293; Kuusisto 2000, 170–171; Rekola 1996, 32–33).

Toiseuttavaa jutun diskurssissa on suomalaisuuden ja suomalaisen naiseuden normin lisäksi se, ettei tasa-arvoa ja yhtäläisiä oikeuksia sekä velvollisuuksia esitetä itsestäänselvyydeksi. Sen sijaan maahanmuuttajanainen esitetään oikeuksiensa vaatijaksi. Lisäksi tekstissä nostetaan esiin pakolaisnaiset ja suomalaisnaiset yleensä, sen kummemmin määrittelemättöminä mutta suhteessa toisiinsa ilmeisen selvärajaisina ryhminä. Teksti siis tuottaa eroa sekä miesten ja naisten että pakolaisten ja suomalaisten väliin. Erottelut korostavat suomalaista, etnisen erilaisuuden toiseksi asemoivaa näkökulmaa (esim. Pietikäinen 2000, 196), ja tulkintani mukaan sama pätee myös sukupuolen akselilla. Kun etnisesti erilaiset ja naiset rajataan muusta yhteiskunnasta erillisiksi ryhmikseen, heidät asemoidaan erikoisiksi erilaisiksi, toisiksi.

Lukijoiden tulkinnat vuoden pakolaisnaista käsittelevästä jutusta olivat niukkoja. Tekstivastauksissa juttua toki käsiteltiin, mutta keskustelut keskittyivät enimmäkseen rasismia käsittelevään juttuun. Tekstivastausten mukaan pakolaisnaisen etnisyyttä kuvailtiin jutussa pakolaisnaisen manifestien ja pakolaisuuden sekä synnyinmaahan liittyvien seikkojen avulla. Sukupuoli puolestaan esitettiin lukijoiden mukaan kuvaamalla nainen aktiiviseksi pakolaisnaisten ja muidenkin pakolaisten etujen ajajaksi sekä menestyneeksi ja Suomeen sopeutuneeksi maahanmuuttajanaiseksi. Ryhmien jäsenyyksistä kysyttäessä lukijat merkityksellistivät vuoden pakolaisnaisen Saddamin vastustajaksi, monikulttuurisuuskeskuksen työharjoittelijaksi, opiskelunhaluiseksi yhteiskunta-aktiiviksi, naiseksi, pakolaisnaiseksi ja jopa sankariksi.

Mielenkiintoista on, että pakolaisnaisen etnisyyteen keskittyvät lukijatulkinnat erosivat selvästi naisen muuhun sosiaaliseen asemaan keskittyvistä tulkin-

Kuva 5.2. (Helsingin Sanomat 9.3.2004)

PALKITUT

Vuoden pakolaisnainen haluaa elää tavallista elämää

MATTI BJÖRKMAN / LEHTIKUVA

Irakilaissyntyinen Nawal al-Rikabi sai Pakolaisavun palkinnon.

▶ "Haluan elää Suomessa tavallista elämää: opiskella ja tehdä työtä", sanoo vuoden pakolaisnaiseksi valittu irakilaissyntyinen **Nawal al-Rikabi**, 30, hymyillen hämmentyneenä saamastaan huomiosta.

Suomen Pakolaisapu palkitsi al-Rikabin maanantaina 850 euron suuruisella kannustuspalkinnolla, koska järjestön mielestä al-Rikabi edustaa naista, joka on selvinnyt pakolaisuuden koettelemuksista myönteisen elämänasenteensa avulla. Kielenkin hän otti haltuun nopeasti, ja puhuu nyt sujuvaa suomea.

Nawal al-Rikabi koki poliittista vainoa Irakissa, ja pakeni aviomiehensä kanssa noin seitsemän vuotta sitten Jordaniaan. Pariskunta saapui lopulta Suomeen, Kuopioon, kiintiöpakolaisina vuonna 1999.

Al-Rikabi ja hänen miehensä joutuivat uhatuiksi, koska vastustivat **Saddam Husseinin** hallintoa. Mitä tarkalleen ottaen tapahtui, ei Nawal al-Rikabi halua kertoa.

Yhdysvaltojen sotaa Irakissa hän on seurannut tiedotusvälineiden kautta tiiviisti.

"Olen surullinen, koska uhriksi joutui paljon vanhuksia ja lapsia eikä (haavoittuneille) ollut tarpeeksi lääkkeitä tarjolla."

Al-Rikabi kaipaa Irakiin jääneitä sukulaisiaan ja ystäviään. Sodan aikana uutisia heistä kuului vain vähän epäsäännöllisen postinkulun takia.

Kuopiossa al-Rikabi on nyt työharjoittelussa Kuopion Setlementti Puijola -yhdistyksen pitämässä Monikulttuurikeskus Kompassissa. Irakissa hän toimi sairaanhoitajana ja pyrkii Suomessakin vastaavaan työhön ja täydennyskoulutukseen.

"Jos en saa Suomesta opiskelupaikkaa tai työtä, palaan ehkä joskus Irakiin."

Nawal al-Rikabi naulasi palkinnon saatuaan puutauluun Pakolaisnaisen manifestin, jonka ovat allekirjoittaneet muun muassa useat etniset yhdistykset sekä Eduskunnan ihmisoikeusryhmä ja naiskansanedustajien verkosto.

Manifesti listaa kymmenen pakolaisnaisen koulutukseen, työhön, perheeseen ja tasavertaisuuteen liittyvää julistusta.

"Pakolaisnaisella pitää olla Suomessa samat oikeudet ja velvollisuudet kuin suomalaisnaisilla", toteaa Nawal al-Rikabi.

Laura Mäntynen

noista[6]. Lukijat tulkitsivat naisen etnisesti erilaiseksi, jostakin kaukaa tulleeksi toiseksi, kun taas sosiaalisesti nainen nähtiin sopeutumishaluiseksi sankarimaahanmuuttajaksi. Itse sukupuolta lukijat eivät tekstivastauksissaan juuri käsitelleet.

Erityisesti ensimmäisessä ryhmäkeskustelussa sen sijaan keskityttiin pakolaisnaisen manifesteihin, jotka nostettiin esiin ennen muuta tasa-arvon käsitteen yhteydessä. Juttua pidettiin yleisesti miesten ja naisten väliseen tasa-arvoon pyrkivänä. Toisaalta toinen haastateltavista otti tasa-arvon käsitteen esiin myös työelämää koskevien kommenttien kanssa, mikä viittaa jutun tulkitsemiseen suomalaisten ja maahanmuuttajien välisen tasa-arvon kautta. Lisäksi lukija pohti, keiden väliseen tasa-arvoon jutussa mainitut pakolaisnaisen manifestit viittaavat:

> K1M: ”*(– – –) mä en sit tiedä mitä siinä sen irakilaisnaisen jutussa nää manifestit sitte käsitteli että, että niin kun o (.) käsitinköhän mä sen oikein että niin kun (.) haluttiin sitä tas tasa-arvoa niin kun tä tässä meiän yhteiskunnassa nä näille naisille va vai sitten julistivatko he niin ku et myöskin siellä missä vielä on näitä pakolaisia niin siellä pitäis olla se (.) olla se tasa-arvo mutta siinä mielessä niin kun (.) niin kun tota (.) tähän tasa-arvokysymykseen puututtiin (– – –).*” (Mies, 21)

Lainauksessa lukija tuottaa sekä suomalaisen yhteiskunnan ja ”pakolaisyhteiskuntien” että miesten ja naisten välistä eroa. Hän erottaa eksplisiittisesti suomalaisen yhteiskunnan niistä yhteiskunnista, joista pakolaiset esimerkiksi Suomeen tulevat. Lisäksi tasa-arvoa halutaan lukijan mukaan nimenomaan naisille, erotukseksi miehistä. Mielenkiintoista on, että myös tässä lukija merkityksellistää juttua tasa-arvoon pyrkimisen eikä tasa-arvon itsestäänselvyyden oletuksesta lähtien.

Kaikkiaan lukijat tulkitsivat vuoden pakolaisnaisen tutkijatulkinnoista poiketen oman elämänsä herraksi. Vuoden pakolaisnainen ei lukijoiden tulkinnoissa vain vaadi itselleen samoja oikeuksia kuin suomalaisnaisille vaan on sopeutunut, työharjoittelupaikankin löytänyt, tasa-arvoa ajava yhteiskunta-aktiivi – ”sankari”, kuten eräs haastateltu asian ilmaisi. Myöskään sukupuoli ei lukijatulkinnoissa noussut maahanmuuttajanaista erityisesti määrittäväksi elementiksi. Toisaalta yllä lainattu lukija tuntui lukevan juttua myös toiseuden kautta. Etninen toiseus eriytyi hänen tulkinnassaan sukupuolen mukaan siten, että se määrittyi pakolaisnaisten toiseudeksi suhteessa naisten omien yhteiskuntien

6 Vrt. tässä teoksessa Reeta Pöyhtärin artikkelissa käsitelty sosiaalinen identiteetti.

miehiin, suomalaisnaisiin ja suomalaismiehiin: pakolaisnainen nimenomaan pyrkii tasa-arvoon oman kulttuurinsa miesten, suomalaismiesten tai suomalaisnaisten kanssa. Heidän ei tarvitse pyrkiä tasa-arvoon, vaan tasa-arvo koskee heitä ikään kuin automaattisesti.

Vuoden pakolaisnaisesta kertovan jutun lukijatulkintoja hahmottava sukupuolisen ja etnisen toiseuden nelikenttä näyttää hieman erilaiselta kuin rasismijutun tulkintoja jäsentävä nelikenttä. Maahanmuuttajamiesten toiseus suhteessa suomalaismiehiin puuttuu tulkinnoista kokonaan, samoin suomalaismiesten toiseus suhteessa maahanmuuttajanaisiin. Vain yksi lukijoista tulkitsi juttua toiseuden kautta, eikä hänkään nostanut toiseutta esiin eksplisiittisesti. Implisiittisesti hän kuitenkin tuotti maahanmuuttajanaiselle toisen asemaa suhteessa naisen oman yhteiskunnan miehiin, suomalaismiehiin ja suomalaisnaisiin (pysty-, vino- ja vaakanuolet). Koska toiseustulkinta ei noussut lukijoiden puheessa päällimmäiseksi, olen merkinnyt toiseudet kuvioon 5.3 katkoviivoilla.

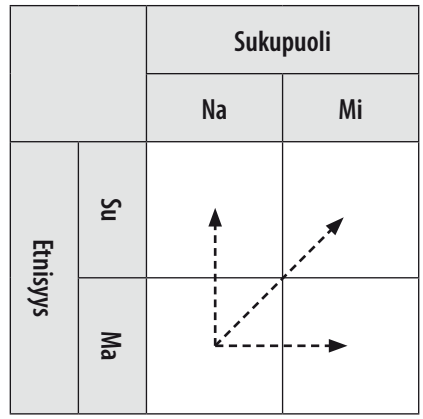

Kuvio 5.2. Sukupuolisen ja etnisen toiseuden yhteydet pakolaisjutun lukijatulkintojen mukaan (Na=nainen, Mi=mies, Su=suomalainen, Ma=maahanmuuttaja, nuolet osoittavat toiseutetuista kohti normeja)

5.6 Juttuja kokonaisuutena käsittelevät lukijatulkinnat

Lukijoiden tekstivastauksissa ja ryhmäkeskusteluissa tuli lisäksi ilmi tulkintoja, jotka eivät koskeneet kumpaakaan aineiston juttua erityisesti vaan joissa juttuja käsiteltiin ikään kuin kokonaisuutena. Etnisyyden kuvailuissa korostettiin naisten lähtömaiden lisäksi maahanmuuttajien sopeutumista Suomeen ja erityisesti suomen kielen oppimisen tärkeyttä.

AKH: *Miten jutuissa mielestäsi kuvataan juttujen kohteina olevien maahanmuuttajanaisten etnisyyttä?*
TK2N1: *”Kauniisti, vetosi tunteisiin. Eivät salanneet etnisyyttään.*” (Nainen, 63)
TK2N2:”Yhteistä *jutuille on myönteisyys ja sopeutumisen korostaminen ainakin kielen osalta, jonka kumpikin on oppinut hyvin.*” (Nainen, 47)

Ensimmäisessä lainauksessa lukija tulkitsee juttuja nimenomaan etnisen erilaisuuden kautta ja antaa etnisyydelle merkityksen ”erilainen kuin suomalainen”. Suomalaisuutta ei sen kummemmin problematisoida, vaan se esitetään itsestäänselvyydeksi, eräänlaiseksi epäetnisyydeksi. Toisessa lainauksessa etnisyyttä puolestaan luetaan sopeutumisen kautta, ja sopeutuminen tulkitaan myönteiseksi. Sopeutumiseksi luetaan me-ryhmän tavoille oppiminen, erityisesti kielen omaksuminen.

Lukijat kuvasivat juttujen tapaa esittää maahanmuuttajanaisten etnisyyttä termeillä hyvä, asiallinen, kaunis, tunteisiin vetoava ja myönteinen. Yksi lukijoista tosin nosti tässä yhteydessä esiin huomion, joka voidaan tulkita negatiiviseksi suomalaisia kohtaan. Lukijan mukaan ”molemmat (juttujen kohteet ovat) joutuneet rasistisen kohtelun kohteiksi” (nainen, 66).

Maahanmuuttajanaisten sukupuolen kuvailuja lukijat puolestaan tulkitsivat olettamalla, että naiseus on lähtökohtaisesti jollakin tapaa heikkoa. Myös sukupuolen kuvailujen yhteydessä nostettiin esiin sopeutuminen ja sen toivottavuus.

AKH: *Miten jutuissa mielestäsi kuvataan juttujen kohteiden sukupuolta?*
TK2M1: *”Sukupuolestaan huolimatta vahvoina ja halukkaina sopeutumaan yhteiskuntaan, jossa nykyisin ovat. Hyvinä esimerkkeinä muille maahanmuuttajille.*” (Mies, ikä ei tiedossa)
TK2N2: *”Pehmeästi – kummankin mainitaan tekstissä hymyilevän (– – –). Toisaalta kumpikin osaa myös vaatia oikeuksiaan.*” (Nainen, 47)

Kummastakin lainauksesta voi lukea implisiittisen oletuksen siitä, että naiseus on perinteisesti heikkoa: nainen ei naiseutensa takia ole vahva eikä pysty sopeutumaan uuteen yhteiskuntaan tai vaatimaan oikeuksiaan. Juttujen kohteiden poikkeuksellinen vahvuus kuitenkin tulkitaan hyväksi esimerkiksi muille maahanmuuttajille. Tämä voidaan puolestaan tulkita niin, että lukijat näkevät nimenomaan vahvuuden ja sopeutumisen maahanmuuttajien hyväksymisen edellytyksiksi.

Sopeutumisen korostus näkyi myös lukijoiden maahanmuuttajanaisille tulkitsemissa rooleissa ja ryhmien jäsenyyksissä. Lukijoiden mukaan maahanmuuttajanaiset esitetään pakolaisuuden koettelemuksista selviytyjiksi ja sopeutujiksi (vaikka itse rasismijutussa pakolaisuutta ei mainitakaan), rohkeiksi ja aktiivisiksi eteenpäin pyrkijöiksi ja oikeuksiensa vaatijoiksi sekä tienraivaajiksi muille maahanmuuttajille.

Lukijat siis näkivät maahanmuuttajanaiset poikkeuksiksi yleensä heikoiksi määrittyvien naisten joukosta ja niiden maahanmuuttajien joukosta, jotka eivät ole suomalaiseen yhteiskuntaan sopeutuneet. Juttujen maahanmuuttajanaiset nimenomaan ovat onnistuneet sopeutumaan ja nousemaan tienraivaajiksi ja malleiksi muille maahanmuuttajille.

Lisäksi juttujen lukijatulkinnoissa nousi esiin uusi jäsennys – ikä – joka puuttui omista tutkijatulkinnoistani kokonaan. Lukijat tekivät iän mukaista eroa ennen kaikkea nimitysten tasolla puhumalla esimerkiksi koulutytöstä tai nuoresta/nuoremmasta tytöstä ja irakilaisnaisesta sekä miehistä tai vanhoista miehistä, jotka huutelevat. Toisaalta eräs (mies)haastateltava puhui tytöistä tai plikoista viitatessaan juttujen maahanmuuttajanaisiin; tällä hän kenties teki iän mukaista eroa itsensä ja selvästi nuoremmiksi tulkitsemiensa maahanmuuttajanaisten väliin.

Ikä liittyi tulkinnoissa sukupuoleen ja etnisyyteen siten, että esiin piirtyi nuoret etnisesti erilaiset naiset vs. vanhat suomalaiset miehet -asetelma:

> K2N3: *”Hän on nuori tyttö vielä et täs on kaikennäköstä (.) oppimista just että vanhat miehet huutelee kadulla (– – –).*” (Nainen, 66)

Lukija korostaa iän merkitystä puhumalla nuoresta tytöstä ja vanhoista miehistä. Lisäksi hän liittää nuoruuteen oppimisen ja tulkitsee, että nimenomaan maahanmuuttajanaisen pitää vielä oppia tulemaan toimeen vanhojen miesten huutelemisen kanssa, ehkä jopa sopeutumaan siihen.

Lisäksi nuoruus pantiin merkitsemään eräänlaista alttiutta vanhojen miesten rasismille, onhan vanhempi maahanmuuttajanainen ilmeisesti jo päässyt eroon rasismista (jos on sitä ylipäänsä joskus kohdannut), kun taas nuorempi tyttö kamppailee vielä suomalaisten ennakkoluuloja ja erityisesti vanhojen suomalaismiesten rasismia vastaan. Ikäakseli yhdistyi siis myös lukijoiden suomalaista rasismia koskeviin tulkintoihin, joissa rasismi nähtiin kielteiseksi. Sopeutumista ja käyttäytymisen muutosta ei toivottukaan vain maahanmuuttajilta ja maahanmuuttajanaisilta erityisesti vaan myös suomalaisilta, eritoten vanhoilta suomalaisilta miehiltä.

Näin ollen etnisen ja sukupuolisen toiseuden nelikenttää voitaisiin vielä täydentää jakamalla suomalaisten miesten neliö niin, että neliöstä erottuu vanhojen suomalaisten miesten ryhmä. Toisia eivät olekaan rasismin ja maahanmuuttajuuden/pakolaisuuden ongelmista sekä sukupuolensa heikkoudesta selvinneet maahanmuuttajanaiset vaan ne vanhat suomalaiset miehet, jotka kohtelevat maahanmuuttajanaisia rasistisesti. Toiseksi määrittyykin se, mikä poikkeaa suomalaisittain määritellystä tasa-arvosta. Iän, sukupuolen ja etnisyyden perusteella rakentuvien toiseuksien tulkitseminen ei kuitenkaan ole kovin suoraviivaista.

5.7 Toiseustulkintojen vertailua

Vedän vielä lopuksi yhteen analyysien yhteydessä auki jääneitä langanpäitä vertaamalla lukijoiden tekemiä tulkintoja tutkijatulkintoihini. Tutkijatulkintojen mukaan sukupuoli ja etnisyys esitetään aineistojutuissa suomalaiseen naiseuden normiin peilaten. Tällöin etninen toiseus eriytyy sukupuolen mukaan siten, että maahanmuuttajanaiset määrittyvät toisiksi paitsi suomalaisiin miehiin myös suomalaisiin naisiin nähden.

Myös lukijoiden tulkinnoissa sukupuolinen toiseus sijoittuu etnisen toiseuden sisään, mutta lukijat tuottavat tekstien perusteella moninaisempia toiseuden akseleita kuin tutkija. Ensinnäkin etninen toiseus eriytyy lukijatulkinnoissa siten, että se voi olla maahanmuuttajanaisten toiseutta suhteessa suomalaisiin naisiin, suhteessa suomalaisiin miehiin tai suhteessa naisten oman kulttuurin miehiin.

Lisäksi lukijat tulkitsevat ikäakselin risteämään sukupuolen ja etnisyyden akseleiden kanssa siten, että tulkinnoissa muotoutuu myös nuorten maahanmuuttajanaisten ja vanhojen suomalaismiesten kategoriat. Lukijat tulkitsevat teksteistä myös näihin ryhmiin liittyvää toiseutta, mutta toiseuden asemat voivat vaihdella. Toiseus voi ensinnäkin olla vanhojen suomalaismiesten toiseutta suhteessa ei-rasistisiin suomalaisiin ja nuoriin maahanmuuttajanaisiin. Toisaalta toiseus voi olla myös nuorten maahanmuuttajanaisten toiseutta suhteessa vanhoihin suomalaismiehiin, jotka rajoittavat maahanmuuttajanaisten toimintamahdollisuuksia rasistisella käytöksellään.

Lukijat siis määrittelevät tulkinnoissaan myös omaa suomalaista me-ryhmäänsä. He eriyttävät etnisyyden määrittelynsä sukupuolen mukaan jakamalla me-ryhmän suomalaisnaisten ja suomalaismiesten ryhmiin. Lisäksi he hahmottelevat suomalaisuutta esimerkiksi sukupuolten tasa-arvon, huivittoman ja vahvan naiseuden sekä rasistisen mieheyden kuvausten avulla. Erityisesti

mielenkiintoista on, että lukijat tulkitsevat vanhojen suomalaismiesten kategorian negatiivisessa valossa aineistosta nousevien rasismitulkintojen perusteella. Käyttäytymisen muutosta toivotaan osalta suomalaista me-ryhmää eikä vain vieraalta he-ryhmältä.

Lisäksi lukijatulkinnoissa aktuaalistuva eräänlainen sankaruuden diskurssi poikkeaa tutkijatulkinnoistani. Lukijat tulkitsevat maahanmuuttajanaiset positiivisen kautta, korostamalla kykyä sopeutua ja saavuttaa jotakin suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkijatulkinnoissani näin maahanmuuttajanaiset negatiivisen kautta, korostamalla suomalaisuuden ja suomalaisen naiseuden normeja, normien tavoittelemisen pakkoa ja normeista poikkeavaa toiseutta. Omissa tulkinnoissani pidin tekstien toiseuttavana piirteenä suomalaisuuden ja suomalaisnaiseuden normia sinänsä, kun taas lukijat tulkitsivat toiseuttavaksi suomalaisuuteen sopeutumisesta ja suomalaisesta tasa-arvon/-päisyyden mallista poikkeamisen. Tällaista mallia vasten toiseksi määrittyvät ne, jotka eivät suomalaiseen tasa-arvon määrittelyyn sovi, olivatpa he sitten huivipäisiä ja heikoiksi määriteltyjä maahanmuuttajanaisia tai naisia alistavia maahanmuuttajamiehiä, tai sitten maahanmuuttajia rasistisesti kohtelevia suomalaisia.

Näyttää siltä, että tutkijana jäin tulkinnoissani kiinni pro graduni teoreettisiin lähtöoletuksiin ja niissä korostamiini sukupuolen, etnisyyden ja toiseuden käsitteisiin – en nähnyt niiden yli meneviä tai niitä täydentäviä eroja. Lisäksi olin sokea sellaisille maahanmuuttajanaisia voimauttaville ja toisaalta suomalaista me-ryhmää uudelleen määrittäville tulkinnoille, jotka olisivat voineet kyseenalaistaa suomalaisuuden normia. Lukijoiden tulkitseva katse oli vapaampi tulkitsemaan teksteistä erilaisia eroja (vrt. Seppänen 2001, 206–209) ja maahanmuuttajanaisten toimijuuden paikkoja sekä määrittelemään suomalaisuutta uudelleen. Iän mukaan ottaminen osoittaa, että maailmaa – ja lehtitekstejä – jäsennetään nimenomaan monimutkaisten, toisiaan leikkaavien erojen ja toiseuksien kategorioiden avulla. Näin ollen mediatutkimuskaan ei pääse kovin pitkälle yksittäisiä eron akseleita tarkastelemalla. Sekä tekstintutkimuksessa että muista lähtökohdista lähtevässä mediatutkimuksessa on tilausta monimutkaisten eron, meidän ja muiden kategorioiden tutkimiselle (vrt. Hiltunen 2006, 4–5; Tong 1998, 216–217).

5.8 Tulkintojen ja tulkintojen tulkintojen vertailun mielekkyydestä

Tutkija- ja lukijatulkintojen vertailuasetelma vaikuttaa ensikatsomalta yksinkertaiselta ja hedelmälliseltä, sillä vertaamalla voidaan ikään kuin testata tutki-

jatulkintoja ja niistä vedettyjen johtopäätösten validiteettia lukijoiden kannalta. Lisäksi voidaan etsiä vaihtoehtoisia lukutapoja tekstien merkityspotentiaaleille, siis hahmotella tekstien ja niiden erilaisten tulkintojen muodostamaa niin sanottua tekstuaalista kenttää (Seppänen 2001, 189).

Lähemmin tarkasteltuna koko lukija- ja tutkijatulkintojen vertaaminen näyttää kuitenkin pelkältä ideaalilta: tutkijanhan on tulkittava myös se aineisto, jossa lukijat määrittelevät tulkintojaan. Näin ollen tutkija itse asiassa vertaa omia tulkintojaan lehtijutuista omiin tulkintoihinsa niistä teksteistä, joissa lukijat puhuvat noista lehtijutuista. Lisäksi tutkija- ja lukijatulkintojen etsimisen lähtökohdat ovat osittain hyvinkin erilaiset. Toisistaan eroavat ensinnäkin tulkintojen perustaksi otetut käsitteet ja teoreettismetodologiset oletukset, toisaalta tulkintojen tekemisen kontekstit ja kolmanneksi tulkitsijoiden kompetenssit.

Omien tutkijatulkintojeni teoreettismetodologisena lähtökohtana olivat paitsi sosiaalinen konstruktionismi myös sellaiset käsitteet kuin sukupuoli, etnisyys ja toiseus sekä representaatio ja diskurssi. Tarkastelin aineistoa nimenomaan kahden eron leikkauspintojen avulla ja vielä niin, että huomiota kiinnitettiin erojen mahdollisesti tuottamaan toiseuteen eli negatiiviseksi määrittyvään erilaisuuteen. Tulin siis jo tutkimukseni lähtöoletuksissa uusintaneeksi toiseutta ottamalla käsitteen lähtökohdakseni (ks. Hiltunen 2006, 19–21). Lukijat eivät ainakaan eksplisiittisesti lähteneet tulkitsemaan tekstejä siitä alkuoletuksesta, että tekstit esittävät jonkun tai jotkut ryhmät toisiksi. Toisaalta lukijoidenkin tulkintoja ohjasivat tutkijan kysymykset, jotka selkeästi määrittelivät nimenomaan sukupuolen ja etnisyyden tulkintojen kohteeksi.

Tulkintojen vertaamiseen vaikuttaa myös se, kuinka tutkija onnistuu operationalisoimaan eli ikään kuin arkikielellistämään käyttämänsä teoreettiset käsitteet, kuten juuri representaation, diskurssin tai toiseuden – arkikielellistäminen kun johtaa helposti yksinkertaistuksiin. Toisaalta käsitteiden operationaalistamisen ongelmallisuus voidaan kääntää myös tutkimuksen eduksi: tutkijan käyttämien käsitteiden merkityksistä voidaan neuvotella sen mukaan, kuinka lukijat niitä tulkitsevassa puheessaan määrittelevät ja käyttävät. Lisäksi lukijoiden puhe voi ohjata tutkijaa nostamaan uusia käsitteitä – kuten iän – tutkimuksensa ongelmanasettelun tueksi.

Toisaalta tutkijan ja lukijoiden tulkintoja erottavat tulkitsemisen (keinotekoiset) kontekstit. Itse tulkitsin aineistoa pro gradu -tutkielmaa tehdessäni, ja minulla oli viikkoja, jopa kuukausia aikaa perehtyä aineistoon. Tällainen konteksti pakottaa saamaan aikaan koherentin, akateemisesti pätevän tulkinnan, ja tulkintaa rakennetaan nimenomaan akateemiselle yhteisölle. Lisäksi konteksti lienee ollut omiaan tuottamaan tulkintaan eräänlaisen kritiikin pakon (vrt. Seppänen 2001, 209), mahdollisuuden olla poliittisesti korrekti, monikulttuuri-

suuden puolesta puhuva tutkija. Lukijat puolestaan tuottivat juttujen tulkinnat yliopistotutkijan haastattelemina, ja heillä oli korkeintaan viikko, vähimmillään vain muutama kymmenen minuuttia aikaa perehtyä aineistoon. Haastattelukonteksti, sekä haastattelijan että ryhmän paine, saattoivat viedä tulkintoja joidenkin oletettujen oikeiden vastausten ja puhetyylin sekä poliittisen korrektiuden suuntaan. Toisaalta jotkut haastateltavat vähättelivät omaa tulkintakompetenssiaan, kenties pelossa erehtyä olettamistaan oikeista vastauksista:

> AKH: *”(– – –) kuvattiinko sitä (etnisyyttä) teidän mielestä suhteessa johonkin vai tuliko se esiin niin kun (.) sinällään se ulkomaalaisuus vai kuvattiinko sitä esimerkiksi suhteessa… meihin suomalaisiin?”*
> K1N3: *”Mä en oikeen (.) oikeen osaa tohon vastata mitään (naurahtaa).”*
> AKH: *”Se ei, ei ainakaan jääny häiritsemään, esimerkiksi?”*
> K1N3: *”No ei si ei sillä lailla että (.) toi on hyvin nuuka mun vastaus tossa paperissakin siitä että.”* (Nainen, 67)

Lisäksi on otettava huomioon, että ryhmähaastattelujen kontekstit erosivat paitsi tutkijatulkintojen tekemisen kontekstista myös toisistaan. Ensimmäisessä ryhmässä keskustelu oli hyvin vaisua ja siinä mielessä kohteliasta, että kumpikin haastateltava odotti aina omaa puheenvuoroaan. Varsinkin toinen haastateltavista totesi useaan kertaan olevansa epävarma siitä, osaako vastata tutkijan kysymyksiin. Tässä ryhmässä saattoi siis olla vaikea nostaa esiin sellaisia tulkintoja, joiden ei ajateltu sopivan tutkijan oletetusti hakemiin oikeisiin vastauksiin.

Toisessa ryhmässä keskustelu oli vilkkaampaa, eivätkä haastateltavat tuntuneet kainostelevan toisiaan siinä määrin kuin ensimmäisessä ryhmässä. Lisäksi haastattelupuhe erosi ensimmäisen ryhmän puheesta siinä, ettei puheesta kuultanut oletuksia oikeista vastauksista. Sen sijaan poliittisen korrektiuden vaatimus kuului kummankin ryhmän puheessa. Haastateltavat muun muassa osoittivat haastattelijalle tuntevansa maahanmuuttajanaisten lähtömaiden olosuhteita, ja useat tekivät selvää eroa rasisteiksi kutsumiinsa suomalaisiin.

> K1M: *”Joo että niin kun että, että tiedossa on tosiaan että niin kun pako pakolaiset (.) tai tällasissa vieraissa kulttuureissa naisen asema on vähän eri erilainen että tota.”* (Mies, 21)

> *K2M1: ”No uutisissa on aika usein tämmöstä mutta ei mulla siis itellä oo rasistista suhdetta millään tavalla vähimmässäkään määrin.”* (Mies, ikä ei tiedossa)

K2N1: *”En mä rasisti oo enkä silleen (– – –).”* (Nainen, 63)

K2M2:” *(– – –) ei mulla henkilökohtaisesti oo semmosia rasistisia ajatuksia (– – –).*” (Mies, ikä ei tiedossa)

Tutkija- ja lukijatulkintoja erottavat myös tulkitsijoiden erilaiset kulttuuriset kompetenssit eli kyvyt lukea tekstejä. Kompetensseihin puolestaan vaikuttavat esimerkiksi sellaiset seikat kuin tulkitsijoiden kulttuuriset asemat ja edellä mainitut teksteihin paneutumisen mahdollisuudet sekä tulkinnoista kirjoitettavien tekstien yleisöt (vrt. Seppänen 2001, 206). Omaan kulttuuriseen kompetenssiini aineiston tulkitsijana kuului rooli aiheeseen ja sitä koskevaan teoriaan perehtyneenä ”asiantuntijatulkitsijana”, joka tulkitsi tekstit nimenomaan tutkijan teoreettisesti rajatusta näkökulmasta. Lisäksi asemaani määrittivät naiseus ja etninen suomalaisuus.

Lukijoiden kulttuurista asemaa määritti tässä tutkimuksessa ensinnäkin se, että kumpikin lukijaryhmä koostui kansalais- tai työväenopiston opiskelijoista. Heidän voidaan olettaa olevan tavallista aktiivisempia kansalaisia, ovathan he lähteneet mukaan harrasteryhmään ja vieläpä tutkimukseen. Lisäksi lukijoiden kulttuurista kompetenssia määritti se, että kumpikin ryhmä oli aikaisemmin paneutunut tekstien tulkintoihin. Ensimmäinen ryhmä keskittyi proosan ja lyriikan lukemiseen ja tulkitsemiseen, toinen puolestaan teki omaa lehteään. Lukijoiden voidaan siis olettaa ainakin pintapuolisesti perehtyneen kirjoitetun tekstin erilaisiin merkityspotentiaaleihin ja tulkintamahdollisuuksiin. Lisäksi kumpikin tutkimusryhmä oli suhteellisen heterogeeninen, mukana oli sekä miehiä että naisia, ja ikähaarukka oli reilusta 20 vuodesta reiluun 70:een. Haastateltavista kaikki kuuluivat etniseltä taustaltaan suomalaisiin.

Vaikka tulkitsijoiden kulttuuriset kompetenssit eroavat toisistaan, ne voidaan nähdä myös tutkimusta edesauttaviksi voimiksi: kenenkään lukijan kyky lukea tekstejä ei ole täsmälleen samanlainen kuin jonkun toisen, ja juuri kompetenssien erilaisuus mahdollistaa tulkintojen vaihtelun – ja tekee tutkimuksesta kiinnostavan.

Kaikkiaan tutkija- ja lukijatulkintojen vertaaminen näyttää siis kolmella tavalla ongelmalliselta: ensinnäkin tutkijatulkintoja verrataan lukijatulkintoihin, jotka eivät vastaa tutkijatulkintoja teoreettisilta lähtöoletuksiltaan. Toiseksi tutkimuksen konteksti ja käsitteet etäännyttävät lukija- ja tutkijatulkintoja tavanomaisesta lehdenlukutilanteesta ja niin sanotuista autenttisista tulkinnoista. Kolmanneksi autenttista lukijatulkintaa ei edes voida saavuttaa, sillä tutkija vertaa aineistojutuista tekemiään tulkintoja haastatteluista tekemiinsä tulkintoihin.

Ratkaistavaksi jääkin, kuinka tutkija saa haastateltavat ikään kuin katsomaan tutkittavaa aineistoa samasta näkökulmasta itsensä kanssa mutta puhumaan tulkinnoistaan mahdollisimman vapaasti. Lisäksi tutkijan pitäisi onnistua pilkkomaan ja tulkitsemaan lukijoiden tuottama aineisto niin, että hän samalla tekee oikeutta lukijoiden painotuksille. Tässä tutkimuksessa haastateltavien puhe jäi enimmäkseen tutkijan ohjailun varaan, vaikka aineiston tulkinnassa saatiin nostetuksi esiin myös tutkijatulkinnoista poikkeavia merkityksellistämisen ketjuja. Vertailevan tutkimusasetelman yhteydessä tuskin kannattaakaan puhua itse tutkijatulkintojen testaamisesta lukijatulkinnoilla, etenkään kun testaamisen taustalla kaikuu oletus joidenkin tulkintojen mahdollisesta ”totuudenmukaisuudesta”. Sen sijaan tutkija pystyy testaamaan tekstien tulkintapotentiaaleja ja hahmottelemaan tekstien ja tulkintojen muodostamaa tekstuaalista kenttää – mutta tätäkin lopulta vain omasta näkökulmastaan.

Tutkija- ja lukijatulkintojen vertaaminen tuo tutkimukseen vielä yhden toiseuden asetelman: lukijatulkitsijat määrittyvät tutkijaan nähden toisiksi, sillä tutkijalla on valta määritellä tutkimusasetelma, analysoida ja tulkita lukijoiden tuottama aineisto ja esittää tulokset tietona (ks. Ronkainen 2004, 61–63, 69). Haastattelututkimuksessa ja vertailevassa asetelmassa tutkijan paikkaa määrittää eräänlainen diktatorisuus (ks. Seppänen 2001, 209, vrt. myös Ehrnrooth 1990, 229), mutta diktaattorilta vaaditaan luovuutta, hellävaraisuutta ja eläytymiskykyä (vrt. Hirsjärvi & Hurme 1982, 118). Hänen täytyy suunnitella haastattelut ja analysoida sekä tulkita lukijoiden tuottama aineisto varoen – muuten lukijoiden kuuntelemisen ja tulkintojen löytämisen mahdollisuudet menevät hukkaan.

Kirjallisuus

Beauvoir, Simone de (2000): Toinen sukupuoli. Gummerus, Jyväskylä.

Ehrnrooth, Jari (1990): Vastaanottotutkimuksen analyysimetodi: reseptiosta luentaan, eläytymisestä tulkintaan. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki, 221–241.

Fairclough, Norman (1997): Miten media puhuu. Vastapaino, Tampere.

Heiskala, Risto (1990): Tulkinnan koeteltavuus ja aikakauslehtien analyysi. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) (1990): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki, 242–263.

Hiltunen, Anna-Kaisa (2006): Kaksinkertaisesti toiseutetut. Helsingin Sanomien maahanmuuttajanaisia koskevan kirjoittelun kriittistä diskurssianalyyttistä tulkintaa. URL: [http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01074.pdf].

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1982): Teemahaastattelu. Gaudeamus, Helsinki.

Horsti, Karina (2005): Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 471. URL: [http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6423-0.pdf].

Kuusisto, Pekka (2000): Ethnicity in Print. Implicit linguistic manifestations of the construction of ethnicity in British and Finnish newspapers. University of Helsinki, Department of English.

Lehtonen, Mikko (2000): Merkitysten maailma. Vastapaino, Tampere.

Pietikäinen, Sari (2000): Discourses of Differentiation. Ethnic Representations in Newspaper Texts. Jyväskylä Studies in Communication 12.

Raittila, Pentti (2004): Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 300. URL: [http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6016-2.pdf].

Rekola, Juha (1996): Excluding the Minorities: Ethnic Representations in the Finnish Press. KEPA Reports No: 10/1996. Like, Helsinki.

Ronkainen, Suvi (1999): Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Gaudeamus, Helsinki.

Ronkainen, Suvi (2004): Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere.

Seppänen, Janne (2001): Valokuvaa ei ole. Musta Taide, Helsinki.

Tong, Rosemarie (1998): Feminist Thought. A More Comprehensive Introduction. Westview Press, Colorado.

Pentti Raittila, Kaarina Nikunen, Reeta Pöyhtäri ja Anna-Kaisa Hiltunen

6. Yhteenvetoa – miten eteenpäin etnisyyttä koskevien mediatekstien vastaanoton tutkimisessa

Tässä teoksessa maahanmuuttajien ja suomalaisen kantaväestön tulkintoja etnisyyteen liittyvistä mediateksteistä on lähestytty neljän osatutkimuksen kautta. Kaikissa niissä on kartoitettu tutkimukseen osallistuneiden suhtautumista etnisyyteen ja mediaan yleisesti, ja sen lisäksi on keskusteltu konkreettisten lehtijuttujen ja fiktiivisen elokuvan virittämistä tulkinnoista. Jokaisella tutkijalla on ollut omat aineistonsa ja eri näkökulmista nousevat erityiset tutkimuskysymykset. Yhteisenä piirteenä kaikissa tutkimuksissa on ollut tutkijan omien tulkintojen ja tutkijayhteisöön kuulumattomien keskustelijoiden tulkintojen suhteen pohdinta.

Menetelmällisesti kaikissa osatutkimuksissa on nojauduttu konstruktivistiseen käsitykseen merkitysten rakentumisesta. Tutkittaviin haastatteluaineistoihin suhtaudutaan kulttuurisina teksteinä eli ne kertovat kulttuurisesti yleisistä ajattelumalleista eikä ainoastaan yksilöllisistä käsityksistä. Kun analyysissä lähdetään tästä, esimerkiksi puhujien sosiaalisen taustan huomioon ottaminen ei ole ensisijainen asia.

Yhteenvedossa esitetään tiiviisti edeltävien neljän artikkelin keskeisiä päätelmiä sekä pyritään niiden pohjalta yleisempiin pohdintoihin tutkija- ja yleisötulkintojen suhteesta, tutkimustilanteen merkityksestä sekä maahanmuuttajien mediakäytöstä ja median roolista monikulttuurisen yhteiskunnan rakentamisessa.

6.1. Osatutkimusten keskeisiä tuloksia

Pentti Raittilan osatutkimuksessa (luku 2) kiinnitettiin erityistä huomiota juttujen esitystavan dialogisuuteen. Lähtökohtana oli aikaisempiin tutkimuksiin perustuva teesi, jonka mukaan maahanmuuttajat esitetään hyvin usein muusta yhteiskunnasta erillisinä, muiden toiminnan kohteina. He pääsevät viranomai-

sia harvemmin puhumaan itseään koskevissa asioissa ja silloin kun he pääsevät ääneen, jutuista puuttuu usein vuorovaikutus suomalaisten ja maahanmuuttajien välillä.

Keskustelemalla venäläisiä maahanmuuttajia koskeneista jutuista pyrittiin selvittämään, miten tutkijayhteisöön kuulumattomat mieltäisivät juttujen puhujarakenteen dialogisuuden merkityksen. Aikaisemman tutkijahypoteesin mukaan (Raittila 2004) maahanmuuttajien esittäminen dialogissa suomalaisten kanssa olisi tärkeää etnisten ryhmien välisten suhteiden parantamiseksi.

Vaikka puhujarakenteen dialogisuuden merkitystä painottava hypoteesi ei saanutkaan eksplisiittistä tukea keskusteluryhmissä, niiden osanottajat pitivät dialogisia esimerkkijuttuja hyvinä. Esimerkkijuttujen onnistuneisuutta ei perusteltu niiden rakenteen dialogisuudella, vaan juttujen positiivisella ilmapiirillä, niiden kielenkäytön luontevuudella tai jutun kuvaamilla asioilla. Aivan samoin kuin tutkijat aikaisemmin, myös keskusteluryhmien osanottajat toivoivat maahanmuuttajien esittämistä toiminnallisissa ja luonnollisissa suhteissa suomalaisten kanssa.

Kaarina Nikusen tutkimuksessa (luku 3) analysoitavana mediatekstinä oli katkelma fiktiivisestä maahanmuuttoa koskevasta ruotsalaisesta elokuvasta, ja hänen artikkelinsa nostaa esiin kysymyksen populaarin ja journalistisen mediatekstin suhteesta.

Nikusen mukaan juuri populaareilla mediateksteillä on mahdollisuus tuoda esiin maahanmuuttajien arkea kokemuksellisella tasolla. Siinä missä populaareja mediatekstejä on luonnehdittu affektiiviksiksi, esimerkiksi uutisteksti pyrkii neutraaliin puhutteluun. Seija Ridellin mukaan uutisen toteava puhuttelutapa on omiaan tuottamaan passiivisen, ulkopuolisen ja välinpitämättömän katsojaaseman. Toisin sanoen nähty tai luettu on niin tiukasti paketoitu uutisten kiistattomuuden retoriikkaan, ettei se tuota tilaa keskustelulle tai herätä pohtimaan uutissisältöjä. (Ridell 1998, 290, 293.)

Myös se, että uutisten oletetaan kertovan todellisuudesta, vaikuttaa tapaan katsoa uutisia – ne tulkitaan todellisuudeksi, läpinäkyväksi kertomuksesi siitä mitä tänään tapahtui. Siinä missä uutistekstille asetetaan todellisuusvaatimuksia, ei fiktiivisen tekstin tarvitse samassa määrin vastata todellisuutta. Tekstiä arvioidaan sen mukaan, kuinka hyvin se on kerrottu, onko se hauska, liikuttava, etenevä ja kuinka se kytkeytyy muihin elokuviin tai tv-sarjoihin. Tällainen suhde fiktioon tuli esiin Nikusen koululuokille esittämässä tapauksessa. Fiktiivinen teksti eroaa myös kerrontansa puolesta uutisesta, sillä kyse on lähtökohtaisesti tarinasta, ei ”totuudesta”. Uutinen voikin herättää voimakkaita tunteita juuri silloin kun se koetaan vääristeleväksi tai leimaavaksi. Maahanmuuttajien keskustelussa tällaisiksi uutisiksi nousivat rikosuutiset.

Fiktiivisten elokuvien kerronnalliset rakenteet kutsuvat katsojia samastumaan henkilöhahmoihin, ja muutenkin populaarimedia puhuttelee erityisesti tunteiden tasolla. Populaarimedia voi luoda emotionaalisen tason yhteenkuuluvuutta ja auttaa samastumaan, mutta myös tuottaa eroja ja luoda pelkoja.

Tunnetaso tuli vahvasti esiin, kun sekä suomalaiset että maahanmuuttajataustaiset koululaiset keskustelivat Nikusen esittämästä elokuvakatkelmasta. Erityisesti maahanmuuttajaoppilaat samastuivat filmin tapahtumiin ja palauttivat sen pohjalta mieliin omia kokemuksiaan Suomessa. Nähty elokuvakatkelma viritti keskustelua erityisesti turvapaikanhakemiseen liittyvistä kysymyksistä. Nikunen painottaa filmikatkelman katselun virittämän keskustelun yhteyttä paitsi nuorten omiin kokemuksiin myös sen yhteyttä muihin teksteihin, niin fiktioon kuin ajankohtaisiin uutisiin. Sama intertekstuaalisuus ja intermediaalisuus on otettava huomioon kaikkien osatutkimusten esimerkkijuttujen virittämää keskustelua tulkittaessa.

Reeta Pöyhtärin tutkimuksen (luku 4) tavoitteena oli selvittää etnisyyttä osana aikakauslehden tuottamia sosiaalisia identiteettejä. Vaikka etnisyys ja siihen liittyvät piirteet nousivatkin Pöyhtärin tutkimuksen keskustelijoiden puheessa vahvasti esille, tulkinnoissa oli tilaa muunkin tyyppisille sosiaalisille identiteeteille, esimerkiksi selviytyjän, naisen, miehen ja ammattiosaajan identiteeteille.

Keskusteluryhmissä osanottajat näkivät aikakauslehtijuttujen teksteissä esiintyneet henkilöt yksilöinä, joita määrittivät ensisijaisesti heidän henkilökohtaiset ominaisuutensa ja muut sosiaalisen identiteetin puolet kuin etnisyys. Artikkeleissa esiintyneille henkilöille näytti teksteissä ja tekstien pohjalta tuotetussa puheessa määrittyvän hyvin monenlaisia ominaisuuksia, rooleja, asemia, toimintamahdollisuuksia ja niiden ilmentämiä identiteettejä. Tämä on myönteistä, sillä se mahdollistaa maahanmuuttajien näkemisen muissakin rooleissa, kuin vain kategorisoivasti etnisen ryhmän jäsenenä.

Pöyhtäri pitää esiin tulleista identiteeteistä tärkeimpänä selviytyjän roolia ja identiteettiä, joka liittyy yhtäältä maahanmuuttajuuteen, toisaalta henkilökohtaisiin ominaisuuksiin. Artikkeleissa esiintyvät ihmiset edustavat omassa ryhmässään poikkeuksellisen hyvin menestyneitä yksilöitä, ja erityisesti he ovat esimerkkejä ihmistyypistä, joka on elämänasenteeltaan positiivinen ja menee sitkeästi eteenpäin. Teksteissä esiintyvät ihmiset ovat selviytyneet esimerkiksi kulttuurieroista ja pätkätöistä, ja he ovat saavuttaneet elämässään jotakin. Tästä he saavat keskustelijoiden mukaan kiittää itseään ja omaa positiivista panostaan.

Anna-Kaisa Hiltusen tapaustutkimuksessa (luku 5) analyysin kohteena oli etnisen toiseuden ja sukupuolisen toiseuden suhde kahdessa sanomalehtikirjoi-

tuksessa sekä omien tutkijan tulkintojen ja haastateltavien tulkintojen vertailu. Erotukseksi Pöyhtärin aineistosta Hiltunen ei omissa tutkijan tulkinnoissaan pitänyt analyysinsa kohteina olleita juttuja menestystarinoina. Keskusteluryhmien lukijatulkinnoissa tuli kuitenkin esiin eräänlainen sankaruuden diskurssi, joka poikkesi hänen omista tulkinnoistaan. Lukijat tulkitsivat maahanmuuttajanaiset positiivisen kautta, korostamalla kykyä sopeutua ja saavuttaa jotakin suomalaisessa yhteiskunnassa. Omissa tutkijatulkinnoissaan Hiltunen näki maahanmuuttajanaiset negatiivisen kautta, suomalaisuuden ja suomalaisen naiseuden normeja korostaviksi, normien tavoittelemisen pakkoa ja normeista poikkeavaa toiseutta ylläpitäviksi.

6.2. Tutkijan ja muiden vastaanottajien tulkintojen suhteen arviointia

Tutkijoiden ja keskustelijoiden tulkintojen yhdenmukaisuus tai erilaisuus antavat aineksia pohdinnoille, jotka koskevat journalismin esitystapoja, tutkijatulkintojen relevanssia sekä haastattelutilanteiden merkitystä. Kun saman tekstin virittämiä tulkintoja vertaillaan, on otettava huomioon, että merkityksiä ei luoda vain kulloinkin luettavana olevan mediatekstin pohjalta. Merkityksellistäminen on intertekstuaalinen prosessi, jossa yhdistyvät lukuisat muut samaa aihepiiriä koskevat kokemukset, tekstit ja niiden kontekstit. Mediatekstit ajankohtaistavat, muistuttavat ja luovat yhteyksiä muihin teksteihin, joita kaikkia tutkija ei tunne, ja jotka eri vastaanottajilla voivat olla hyvin erilaiset.

Edellä kuvatussa sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvassa ajatuksessa lähdetään siitä, että lukija ei tekstejä lukiessaan merkityksellistä ainoastaan noita tekstejä vaan koko sosiaalista todellisuuttaan. Tällöin ei tarkastelun kohteena ole se, kuinka tutkijan ja muiden ihmisten mediasisältöjä koskevat tulkinnat suhtautuvat toisiinsa. Vertailussa on kysymys on siitä, kuinka juttujen tutkijassa aktivoimat kulttuuriset jäsennykset ja maailman merkityksellistämisen tavat suhtautuvat samojen juttujen muissa lukijoissa aktivoimiin jäsennyksiin.

Kun puhumme yleisön ja ei-tutkijoiden tulkinnoista, on muistettava, että koko ajan on kysymys tutkijan tulkinnoista: tutkijahan tulkitsee myös sen haastatteluaineiston, jossa lukijat määrittelevät tulkintojaan. Tutkija siis vertaa omia tulkintojaan lehtijutuista omiin tulkintoihinsa niistä haastatteluteksteistä, joissa lukijat puhuvat noista lehtijutuista.

Yllä kuvatut lähtökohdat on syytä ottaa huomioon, kun seuraavassa puhutaan tutkijayhteisöön kuulumattomien lukijoiden ja katsojien tulkinnoista: kaikki ne suodattuvat meidän tutkijoiden tulkintojen kautta.

Tutkijan ja tekstin muiden vastaanottajien tulkintojen suhde oli esillä kaikissa osatutkimuksissa, mutta kaikkein keskeisimpänä asian sitä on käsitelty Anna-Kaisa Hiltusen artikkelissa. Tutkiessaan keskusteluryhmien osallistujien puhetta eli näytejuttujen keskustelijoissa aktivoimia kulttuurisia jäsennyksiä Hiltunen arvioi, että omissa aikaisemmissa tulkinnoissaan hän oli korostanut liiaksi vain sukupuolen, etnisyyden ja toiseuden käsitteitä näkemättä niiden yli meneviä tai niitä täydentäviä eroja. Tämä havainto vahvistaa Reeta Pöyhtärin huomiota siitä, miten lehtijutut tuottavat hyvin monenlaisia sosiaalisia identiteettejä.

Verratessaan omia ja ei-tutkijoiden tulkintoja Hiltunen toteaa olleensa omissa tulkinnoissaan sokea sellaisille maahanmuuttajanaisia voimauttaville ja toisaalta suomalaista me-ryhmää uudelleenmäärittäville tulkinnoille, jotka olisivat voineet kyseenalaistaa suomalaisuuden normia. Lukijat eivät tulkinnoissaan lähteneet samalla tavoin vain etnisyyden ja sukupuolen tarkastelusta, jolloin he olivat tutkijaa ”vapaampia” tulkitsemaan teksteistä monenlaisia eroja ja maahanmuuttajanaisten toimijuuden paikkoja sekä määrittelemään suomalaisuutta uudelleen. Yksi näistä lukijatutkintojen kautta esiin tulleista eroista oli lehtijuttujen toimijoiden ikä. Hiltusen tutkimus osoitti, miten yleisötutkimus voi tuoda tulkintaan sellaisia ulottuvuuksia, jotka tutkijan teoreettisten lähtökohtien vuoksi ovat jääneet huomiotta hänen omassa tutkijatulkinnassaan.

On kuitenkin otettava huomioon, että tutkijatulkintojen ja lukijatulkintojen etsimisen lähtökohdat ovat osittain hyvin erilaiset. Anna-Kaisa Hiltusella oli teoreettis-metodologisena lähtökohtanaan ajatus sosiaalisesta konstruktivismista sekä huolellisesti pohdittuja käsitteitä kuten sukupuoli, etnisyys ja toiseus sekä representaatio ja diskurssi. Hän tarkasteli analysoitavia lehtijuttuja kahden eron – etnisyyden ja sukupuolen – leikkauspintojen avulla ja vielä niin, että hän kiinnitti huomiota erojen tuottamaan toiseuteen eli negatiiviseksi määrittyvään erilaisuuteen. Täten tutkija jo alkuoletuksissaan tuli uusintaneeksi toiseutta ottamalla käsitteen lähtökohdakseen.

Lukijat puolestaan eivät tulkinneet tekstejä tällaisista teoreettisista lähtöoletuksista, vaikka heidänkin tulkintojaan ohjasivat tutkijan kysymykset, jotka selkeästi määrittelivät nimenomaan sukupuolen ja etnisyyden tulkintojen kohteeksi.

”Vapaus” teoreettisista lähtöoletuksista auttoi tutkijayhteisön ulkopuolisia lukijoita näkemään jutuissa sellaista toiseutta, joka jäi tutkijalta huomaamatta. Kun Hiltunen omissa tulkinnoissaan esitti tekstien toiseuttavana piirteenä suomalaisuuden ja suomalaisnaiseuden normin, lukijoiden tulkinnoissa toiseksi määrittyvät ne, jotka eivät sopineet suomalaiseen tasa-arvon määrittelyyn. Näitä toisia olivat huivipäisten maahanmuuttajanaisten ja naisia alistavien maa-

hanmuuttajamiesten lisäksi myös maahanmuuttajia rasistisesti kohtelevat suomalaiset.

Artikkelinsa lopussa Hiltunen tuo toiseuden käsittelyyn vielä yhden tärkeän ulottuvuuden: lukijatulkitsijat ovat tutkijaan nähden aina toisia, sillä tutkijalla on valta määritellä tutkimusasetelma, analysoida ja tulkita lukijoiden tuottama aineisto ja esittää tulokset. Tutkittaviinsa nähden tutkija on aina eräänlainen diktaattori. (Ks. Ronkainen 2004, 61–63, 69; Seppänen 2001, 209; vrt. myös Ehrnrooth 1990, 229.)

Raittilan tutkimuksessa dialogisuus ja muutkin juttujen ilmaisutapaan liittyvät piirteet olivat keskeisiä tutkijoiden tulkinnoissa, mutta ryhmäkeskusteluissa niistä oli usein vaikea saada aikaan mielipiteenvaihtoa. Sama tuli esiin Nikusen tutkimuksen elokuvakatkelman virittämissä keskusteluissa koululuokissa. Spontaani keskustelu suuntautui jutuissa tai elokuvassa käsiteltyihin teemoihin ja maahanmuuttajien elämään Suomessa ja vain harvoin luetun tai nähdyn mediatekstin ilmaisukeinoihin.

Raittilan aineistossa lukijoiden ja tutkijan tulkinnat olivat samansuuntaiset esimerkiksi rikosuutisointia ja suvaitsevaisuusjournalismia koskevissa kysymyksissä, joskin yleisön tulkinnat olivat hyvin eriytyviä, joskus jopa täysin vastakkaisia. Juttujen dialogisuus on jo selvästi teoreettisempi tutkijan jäsennystapa, ja sen yhteydessä ”tavallisten” lukijoiden ja tutkijan tulkinnat eivät enää samalla tavalla kohdanneet. Syy ei kuitenkaan ole välttämättä erilaisessa tulkinnassa, vaan sen erilaisessa käsitteellisessä ilmaisussa: onhan mahdollista, että tutkijan määrittämä juttujen *dialogisuus* oli se asia, joka sai haastateltavat puhumaan juttujen *luonnollisuudesta*.

Myös Reeta Pöyhtärin artikkelissa tutkijan ja muiden tulkinnat tukivat toisiaan, vaikkakin keskustelijoiden aikakauslehtitekstejä koskevissa puheissa juttujen positiivisuus korostui enemmän kuin Pöyhtärin omassa tutkijan luennassa. Keskustelijat näkivät tutkijaa herkemmin tekstit positiivisina, joskus jopa ylipositiivisina tuhkimotarinoina. Aivan kuten Hiltunen myös Pöyhtäri arvioi tutkijan katseensa olleen valmiiksi kriittisesti ja negatiivisesti värittynyt.

Kaiken kaikkiaan tutkijayhteisöön kuulumattomien oli vaikea sovittautua sellaisiin tekstin lukutapoihin, joissa huomio kiinnitetään tekstin diskursiivisiin rakenteisiin ja ilmaisukeinoihin. Tämä kuvaa mediatutkijan ja ”tavallisen” ryhmäkeskustelijan analyysin lähtökohtien ja intentioiden erilaisuutta. Muilla kuin mediatutkijoilla eriteltävä lehtijuttu tai elokuva virittää ensisijaisesti muita kuin ilmaisuun liittyviä kommentteja. Tämä ei merkitse, etteikö jutun rakenteella tai esitystavalla voisi olla tärkeä merkitys heidän tulkinnoilleen. Tutkijalla on vain paremmat analyysivälineet ja opeteltu kyky löytää ja verbalisoida analysoitavan tekstin ilmaisutavan piirteitä.

6.3. Tutkimustilanne tulkintoja ohjaamassa

Ryhmäkeskusteluun tutkimustilanteena pätevät monet menetelmäoppaissa ja aikaisemmissa tutkimuksissa kuvatut seikat: tilanteen keinotekoisuus, erityisesti etnisyysteemaan liittyvä kunnon kansalaisuuden ja poliittisen korrektiuden vaatimus, ryhmän muiden osanottajien ja tutkijan vaikutus yksittäisten mielipiteiden ilmaisemiseen

Kaikissa tämän teoksen artikkeleissa kuvatuissa tapaustutkimuksissa keskustelijoiden tulkintaa on mitä luultavimmin värittänyt tieto siitä, että he osallistuivat yliopistotutkimukseen, jonka aiheena oli monikulttuurisuus mediassa. Siksi keskustelijoiden huomio kohdistuu teksteissä juuri monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajuutta koskeviin asioihin, jotka myös teksteissä on pitkälti kirjoitettu eksplisiittisesti esiin. On paikallaan pohtia, kuinka erilaisia tulkintoja keskustelijat olisivat teksteistä tuottaneet, jos he eivät olisi tienneet tutkimuksen aihetta tai jos teksteistä olisi vähemmän selvästi käynyt ilmi, että kyse on maahanmuuttoon liittyvistä asioista. Olisikin mielenkiintoista toteuttaa vastaava tutkimus siten, että mukana olisi monenlaisia ihmisiä esitteleviä tekstejä. Tällöin voitaisiin vertailla, tulkitsevatko keskustelijat nyt tutkittuja maahanmuuttajia koskevia tekstejä tuollaisessa kontekstissa eri tavoin.

Pyrkimys poliittiseen korrektiuteen tuli eri ryhmissä esiin hyvin vaihtelevasti. Reeta Pöyhtärin tutkimuksessa vapautuneimmin keskusteltiin ryhmissä, jonka jäsenet olivat toisilleen entuudestaan tuntemattomia. Tällaisessa ryhmässä keskustelu kulki hyvin vapaasti ja ilman näkyvää pyrkimystä poliittisesti korrektiin esiintymiseen. Ryhmäläiset kiittelivätkin avointa ilmapiiriä keskustelun jälkeen. Ryhmässä, jonka jäsenet olivat tuttuja toisilleen, poliittisen korrektiuden vaatimus näkyi keskustelijoiden ilmaisujen hienovaraisuutena sekä siten, että ryhmän kokoonpanosta johtuen keskustelijat ”haistelivat”, mitä ryhmässä on mahdollista sanoa ja millaisia mielipiteitä voi tuoda esiin.

Anna-Kaisa Hiltusen ensimmäisessä ryhmässä keskustelijat olivat varautuneita ja lyhytsanaisia, mikä ainakin osaksi saattoi johtua pyrkimyksestä esiintyä ”kunnon kansalaisina”. Toisessa ryhmässä keskustelu oli vilkkaampaa, eivätkä haastateltavat tuntuneet kainostelevan toisiaan siinä määrin kuin ensimmäisessä ryhmässä, eikä puheesta kuultanut oletuksia oikeista vastauksista. Sen sijaan poliittisen korrektiuden oletus ja eräänlainen pakko kuului kummankin ryhmän puheessa. Esimerkiksi useat haastateltavat tekivät selvää eroa rasisteiksi kutsumiinsa suomalaisiin.

Hiltunen toteaa, että pro gradu -tutkielmaa tehdessään hänellä oli viikkoja, jopa kuukausia aikaa perehtyä samoihin juttuihin, jotka ryhmäkeskusteluihin osallistuvat lukaisivat muutamassa minuutissa. Tällainen tutkijan konteksti

”pakottaa” saamaan aikaan koherentin, akateemisesti pätevän tulkinnan, ja tutkija rakentaa tulkintaa nimenomaan akateemiselle yhteisölle. Hiltunen arvioi, että tällainen konteksti saattoi tuottaa tulkintaan eräänlaisen kritiikin pakon (vrt. Seppänen 2001, 209). Ja myös tutkijakonteksti sisältää paineen poliittiseen korrektiuteen, esiintymiseen monikulttuurisuuden puolesta puhuvana kunnon kansalaisena. Lukijat puolestaan tuottivat juttujen tulkinnat yliopistotutkijan haastattelemina, ja heillä oli korkeintaan viikko, vähimmillään vain muutamia minuutteja aikaa perehtyä aineistoon. Sekä haastattelijan että ryhmän paine saattoivat viedä tulkintoja joidenkin oletettujen oikeiden vastausten ja puhetyylin sekä poliittisen korrektiuden suuntaan.

Kouluissa käydyt keskustelut poikkeavat Hiltusen ja Pöyhtärin kuvaamista tilanteista siten, että vuorovaikutusta hallitsevat monenlaiset hierarkkiset suhteet sekä opettajan ja oppilaiden välillä että oppilaiden kesken. Kouluympäristö sarjafilmikatkelman esittämispaikkana tai sanomalehtijuttujen lukuympäristönä rajaa tulkintojen ja niistä käytävän keskustelun näkökulmia. Koska koulussa on tietynlaiset normistot, ryhmäpaine ja pakko-osallistuvuus, ne ohjaavat tutkimustilannetta, vaikka opettaja ei olisikaan läsnä luokassa.

Kaarina Nikusen maahanmuuttajaluokissa toteutettujen keskustelujen tulkinnoissa on otettava huomioon erityisesti tutkimustilanteen keinotekoisuus tavanomaiseen elokuvan katsomiseen verrattuna. Sosiaalinen tilanne sekä videoleikettä katsottaessa että siitä keskusteltaessa on hyvin erilainen nuorten tavanomaiseen television katseluun verrattuna. Nikusen arvion mukaan oppilaat eivät esittäneet mahdollisia radikaaleja tai kovin henkilökohtaisia näkemyksiä luokkatilanteessa muiden oppilaiden kuullen. Elokuvan katselun jälkeisiä keskusteluja häiritsi myös ajanpuute sekä jossain määrin kieliongelmat.

Ongelmien lisäksi Nikunen painottaa koulussa käytyjen keskustelujen emansipatorisia ulottuvuuksia. Esimerkiksi maahanmuuttajaryhmässä oppilaat pääsivät ehkä ensi kertaa yhdessä puhumaan maahanmuuttoon liittyvistä asioista tällä tasolla. Tutkimustilanne avasi heille mahdollisuuden jakaa esimerkiksi turvapaikanhakua ja rasistista huutelua koskevia kokemuksiaan toisten oppilaiden kanssa.

Samankaltainen spontaani keskusteluilmapiiri syntyi Raittilan tutkimuksen toisessa koululuokassa. Analysoitavat jutut virittivät mielipiteenvaihdon, jossa mitä ilmeisimmin ei vain toistettu aikaisempia näkemyksiä, vaan syntyi myös uusia. Tässä ilmaisutaidon lukion ryhmässä opettajan läsnäolo ei ehkäissyt vastakkaisten näkemysten railakasta yhteentörmäystä. Sen sijaan toisessa Raittilan tutkimuksen lukioluokassa spontaania keskustelua ei syntynyt lainkaan. Syynä saattoi olla oppilaiden suuri määrä, motivoitumattomuus sekä opettajan läsnäolo.

6.4. Internet ja satelliitit haastavat suomalaismediat

Mediankäytössä on viimeisen kymmenen vuoden aikana tapahtunut merkittävä murros nimenomaan maahanmuuttajaväestöä ajatellen, mikä näkyy myös tässä tutkimuksessa. Internet ja satelliittikanavat tarjoavat mahdollisuuden seurata uutisia lähtömaasta ja pitää yllä omaa kulttuurista identiteettiä. Kotoutumisen ja Suomeen kuulumisen tunteen kannalta seuraukset voivat olla kaksijakoiset.

Media on keskeinen tekijä tuottamassa tunnetta yhteisöstä ja yhteisestä kokemuksesta. Tämä samanaikaisuuden ja yhteisen kokemuksen tunne rakentuu muun muassa median esitysaikojen ja säännöllisesti ilmestyvien sanomalehtien kautta (Anderson 1991; Gillespie 2000). Internet ja satelliitit haastavat tämän samanaikaisuuden ja muuttavat julkisuuden aluetta, kun lähtömaiden omakieliset kanavat ja internetjulkaisut tarjoavat transnationaaleja näkökulmia kansallisten mediakuvastojen rinnalle (Gillespie 2000; ks. myös Husband 2000; Downing & Husband 2005).

Kun Suomen joukkoviestimet jättävät maahanmuuttajat toissijaisiksi kohteiksi (Raittila 2002), ne tarjoavat maahanmuuttajille vain rajallisen samastumisen ja yhteisöön kuulumisen tunteen. Samaan aikaan ylikansalliset kommunikaatioverkostot avaavat uusia mahdollisuuksia diasporisille yhteisöille ja transnationaaleille identifikaatioille (Brah 1996). Gillespien (2000) mukaan mediateknologian kehitys voikin purkaa geopoliittisia tilallisia ja ajallisia rajoja ja näin haastaa kansallisten kulttuurien merkitystä.

Satelliittien ja internetin kautta saadut yhteydet oman etnisen ryhmän edustajiin entisessä kotimaassa ja kaikkialla maailmassa voivat merkitä ohjautumista pois suomalaisen kulttuurin ja keskusteluiden ääreltä. Näin kiinnostus nykyisen asuinmaan median representaatioihin, niiden mahdollinen kritiikki ja muokkaus jäävät tekemättä, ja syntyy erilaisia rinnakkaisia mediatodellisuuksia, jotka eivät välttämättä kohtaa. Tämä voi osaltaan heikentää kykyä ja kiinnostusta ymmärtää suomalaista yhteiskuntaa ja sen kantaväestön kulttuuria, mikä vuorostaan hidastaa kotoutumista Suomeen.

Kotoutumiselle keskeistä on kuitenkin se, miten valtamedia esittää maahanmuuttajat. Lähes poikkeuksetta kaikissa keskusteluryhmissä puollettiin ajatusta, että ihmisten etnistä taustaa ei pitäisi jatkuvasti tuoda esiin vähemmistöistä puhuttaessa; ei rikosjutuissa, mutta ei myöskään positiivisissa Suomeen sopeutumista koskevissa jutuissa. Ellei jutun teemana ole etnisen ryhmän kulttuuri tai vastaava, maahanmuuttajat olisi hyvä kuvata luonnollisissa ja toiminnallisissa tilanteissa omilla nimillään ja kasvoillaan mitenkään muuten etnistä taustaa korostamatta.

Nikusen ja Raittilan tutkimusryhmissä keskusteltiin myös negatiivisesta julkisuudesta, jolloin rikosuutisointi nousi spontaanisti esiin. Rikoksentekijän etnisen taustan ilmoittamisen uutisessa koettiin leimaavan vahvasti koko etnistä vähemmistöä, mikä nousi esiin niin suomalais- kuin maahanmuuttajataustaistenkin näkemyksissä.

Mahdollinen mediasisältöjen syrjivyys ja negatiivisuus on kuitenkin vain toinen puoli ongelmasta. Pöyhtäri ja Raittila pohtivat artikkeleissaan maahanmuuttajia positiivisesti kuvaavaan journalismiin liittyviä kysymyksiä. Pöyhtärin keskusteluryhmissä olleet ihmiset arvostelivat näytteinä olleita aikakauslehtijuttuja ylipositiivisuudesta, ”hunajaisuudesta” ja ”kermaisuudesta”. Liika positiivisuus ärsytti lukijoita, ja keskusteluryhmiin osallistuneet kaipasivat monipuolisia kirjoituksia maahanmuuttajien arkisesta elämästä. Aikakauslehtien toivottiin kirjoittavan muistakin kuin poikkeuksellisen hyvin menestyneistä henkilöistä.

Raittilan tapaustutkimuksen yhtenä lähtökohtana oli juuri Pöyhtärin edellä kuvaaman ”suvaitsevaisuusjournalismin” tuottamien yleisötulkintojen tarkastelu. Tältä osin tulokset olivat osittain samansuuntaiset kuin teemaa aikaisemmin käsitelleillä tutkijoilla (Horsti 2005; Wäljas 2005). Erityisesti suomalaiset keskustelijat kaipasivat menestystarinoiden sijaan huumoria ja uusia poikkeavia näkökulmia, uskottavia juttuja maahanmuuttajien elämästä kaikkine puolineen. Sen sijaan maahanmuuttajat kokivat positiivisesta näkökulmasta tehdyt suvaitsevaisuusjutut useimmiten hyviksi. Näiden mielipiteiden taustalla on ainakin osittain niiden esittäjien Suomessa kokema syrjintä, rasismi ja maahanmuuttoa negatiivisesti käsittelevä journalismi. Sen rinnalla ylipositiivisetkin jutut koettiin paremmiksi.

Myös Nikusen tutkimuksen maahanmuuttajataustaisten ja suomalaistaustaisten näkökulmat erosivat siinä minkä tyyppinen julkisuus olisi toivottavaa. Maahanmuuttajanuoret korostivat yhtäältä positiivisten asioiden esille tuomista ja toisaalta maahanmuuttajien omien kokemusten välittämistä muille, mukaan lukien erilaiset vaikeudet ja vastoinkäymiset. Nikusen mukaan maahanmuuttajat saattavat kokea suomalaismedian voimakkaasti itseään määrittäväksi ja sen jutut etnisen ryhmän ja identiteetin rakentumiselle keskeisiksi. Positiivisella julkisuudella ja menestystarinoilla nähdään vahva yhteys omaan arkeen ja identiteettiin.

Mielipiteet hyvistä ja huonoista mediasisällöistä vaihtelivat, mutta median keskeisestä merkityksestä suvaitsevaisuuden tai suvaitsemattomuuden rakentamisessa kaikki olivat yksimielisiä. Media nähtiin erityisen merkitykselliseksi silloin, jos suomalainen ei omassa arkisessa elämänpiirissään kohtaa maahanmuuttajia.

Maahanmuuttajien kotoutumiselle keskeinen kysymys liittyy median käyttöön: suomalaisessa yhteiskunnassa toimiminen on yksinkertaisesti vaikeaa, jos saa tiedot ja maailmankuvan ainekset vain omakielisestä entisen kotimaan mediasta. Maahanmuuttajien kotoutumisen näkökulmasta olennaista on siis suomenkielisen median sisältöjen kehittäminen niin, että ne ovat kiinnostavia ja helposti saavutettavia. Kiinnostavuudelle olennaista on maahanmuuttajien oman äänen esiin pääsy, muutenkin kuin erillisissä suvaitsevaisuusjutuissa. Yksi avainkysymys on maahanmuuttajien pääsy toimittajiksi ja laajemmin mukaan myös fiktiivisten ohjelmien tuotantoon. Tämä edellyttää koulutus- ja muuta erityistukea sekä ennakkoluulottomuutta viestintäyrityksiltä.

Kotoutuminen ja monikulttuurisen yhteiskunnan rakentaminen on kuitenkin kaksisuuntainen prosessi, joka koskee myös etnisiä suomalaisia. Hallinnollisessa kielessä kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajien integroitumista Suomeen. Samaan aikaan tarvitaan myös suomalaisen kantaväestön ”kotoutumista” uudenlaiseen monikulttuuriseen yhteiskuntaan, ja tässä prosessissa median – sekä journalismin että fiktiivisen populaarimedian – esitystavoilla on keskeinen merkitys.

Maahanmuuttajien näkökulmat suomalaislehtien ja television etnisyyttä koskevien juttujen aiheista ja ilmaisukeinoista ovat tärkeitä erityisesti niiden kiinnostavuuden ja käytön näkökulmasta. Jos ajatellaan esimerkiksi suhtautumista suomalaislehtien suvaitsevaisuusjuttuihin, etnisten ennakkoluulojen voittamiseksi on erityisen tärkeää ottaa huomioon niiden tulkinta etnisten suomalaisten keskuudessa. Jos nuo jutut koetaan ”ylipositiivisiksi” ja todellisia ongelmia kierteleviksi, ne toimivat heikosti juuri suhteessa niihin lukijoihin, joihin journalismin eniten pitäisi vaikuttaa.

Kirjallisuus

Anderson Benedict (1991): Collective Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism. London: Verso.

Brah, Avtar (1996): Cartographies of diaspora. Contesting Identities. London: Routledge.

Downing John and Husband Charles (2005): Representing 'Race': Racisms, Ethnicity and the Media, London: Sage.

Ehrnrooth, Jari (1990): Vastaanottotutkimuksen analyysimetodi: reseptiosta luentaan, eläytymisestä tulkintaan. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.): Kvalitatiivisen aineiston analyysi ja tulkinta. Gaudeamus, Helsinki, 221–241.

Gillespie, Marie (2000): Transnational Communications and Diaspora Communities. Teoksessa Simon Cottle (toim.) Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries. Buckingham: Open University Press, 164-178.

Horsti, Karina (2005): Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 471. URL: [http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6423-0.pdf]

Husband, Charles (2000): Media and the Public Sphere in Multi-Ethnic Societies. Teoksessa Simon Cottle (toim.) Ethnic Minorities and the Media: changing cultural boundaries. Buckingham: Open University Press, 199–214.

Raittila, Pentti (2002): Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000. Teoksessa Etnisyys ja rasismi journalismissa (toim. Pentti Raittila). Tampere: Tampere University Press, 31-108.

Raittila, Pentti (2004): Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Acta Electronica Universitatis Tamperensis 300. URL: [http://acta.uta.fi/pdf/951-44-6016-2.pdf].

Ridell, Seija (1998): Tolkullistamisen politiikkaa. Televisiouutisten vastaanotto kriittisestä genrenäkökulmasta. Tampere: Tampereen yliopisto.

Ronkainen, Suvi (2004): Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Liljeström, Marianne (toim.): Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta. Vastapaino, Tampere.

Wäljas, Eva (2005): Monikulttuurista mediaa etsimässä – tapausesimerkkinä englanninkielinen ilmaisjakelulehti Six Degrees. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, viestinnän laitos.

Liitteet

Liite 1

Kirjalliset kysymykset Reeta Pöyhtärin tutkimuksessa (luku 4)

Vastaa saamasi tekstin perusteella lyhyesti seuraaviin tekstiä koskeviin kysymyksiin

Lehtijutun otsikko:

1. Kerro lyhyesti, miten teksti kuvailee jutun päähenkilöä?

2. Millaisia rooleja päähenkilölle tekstissä annetaan? Miten teksti esittää päähenkilön roolin tai sen, mitä hän edustaa?

Liite 2

Kirjalliset kysymykset Anna-Kaisa Hiltusen tutkimuksessa (luku 5)

Jutut luettuasi vastaathan seuraaviin kysymyksiin mahdollisimman ytimekkäästi, parilla kolmella rivillä. Toivon, että kirjoitat vastaukset siten, että voin jälkeenpäin erottaa, kumpaa juttua kukin vastauksen osa koskee. Oikeita tai vääriä vastauksia kysymyksiin ei ole, vaan olen kiinnostunut nimenomaan jokaisen henkilökohtaisista tulkinnoista ja mielipiteistä.

1. Miten jutuissa mielestäsi kuvataan juttujen kohteina olevien maahanmuuttajanaisten etnisyyttä?

2. Miten jutuissa mielestäsi kuvataan juttujen kohteiden sukupuolta?

3. Millaisia rooleja tai ryhmien jäsenyyksiä jutuissa mielestäsi annetaan juttujen kohteille?

Lopuksi haluaisin vielä tietää ikäsi, sukupuolesi ja asuinpaikkasi. Tiedot ovat tutkimuksen normaalia taustatietoa, jota voidaan käyttää valmiissa tutkimusraportissa, kuitenkin niin, ettei ketään voida tunnistaa.
Kiitos vastauksistasi ja avustasi!

Journalismin tutkimusyksikön Etnisyys ja rasismi mediassa -projektin julkaisuja

Raittila, Pentti & Suikkanen, Risto & Lilja, Timo (1999): *Rasismi ja etninen syrjintä mediassa*, esitutkimusraportti. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos.

Raittila, Pentti & Kutilainen, Tommi (2000): *Rasismi ja etnisyys Suomen sanomalehdissä syksyllä 1999*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 31/2000.

***Etnisyys ja rasismi journalismissa* (toim. Pentti Raittila)**. Suomen Journalistiliitto ja Tampere University Press (2002). (http://tampub.uta.fi/tup/951-44-5486-3.pdf)

Pekkinen, Anna-Maria (2002): *Rasismia Internetissä – vierasvihaisen nettiaineiston kartoitus*, loppuraportti. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitos.

Raittila, Pentti & Vehmas, Susanna (2002): *Aineistoraportti: Etnisyys suomalaisissa sanomalehdissä*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos (http://www.uta.fi/jourtutkimus/etnisyysraportti.pdf)

Harju, Auli (2003): *Etnisyys suomalaisissa sanomalehdissä syys-lokakuussa 2001*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos (samassa niteessä Mari Markkasen raportin kanssa)

Markkanen, Mari (2003): *Etnisyys ja rasismi suomalaisissa nuortenlehdissä*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopiston tiedotusopin laitos (samassa niteessä Auli Harjun raportin kanssa)

Raittila, Pentti: *Ethnicity in Finnish Journalism: apparently correct, structurally distorted.* (http://www.uta.fi/jourtutkimus/Ethnicity in Finnish Journalism-1.pdf)

Suihkonen, Minna (2003): *"Kukaan ei halua elää semmoista elämää, jossa omaa ääntä ei kuulu". Haastattelututkimus etnisten vähemmistöjen omasta mediasta ja vähemmistötaustaisten toimittajien pääsystä valtamediaan.* (http://www.uta.fi/jourtutkimus/MinnaSuihkonen-lop-rap.pdf)

Raittila, Pentti (toim.) (2005): *Etnisyyttä, rasismia ja dialogia sanomalehdissä ja Internetissä*. Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, julkaisuja C 39/2005.

Roos, Jonna: *Etnisyys ja rasismi radiossa – selvitys kahden päivän ohjelmavirrasta keväällä 2005*. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, Journalismin tutkimusyksikkö.

Viime vuosina Suomessa on ilmestynyt runsaasti teoksia, joissa tutkijat analysoivat median tapaa kuvata Suomessa asuvia etnisiä vähemmistöjä. Tämä kirja on askel eteenpäin vähemmistöjä koskevassa mediatutkimuksessa: nyt tutkijoiden ohella mediatekstejä analysoivat ”tavalliset” suomalaiset ja maahanmuuttajat.

Etnisyydestä mediassa keskustelevat Afrikasta, Chilestä ja Venäjältä Suomeen muuttaneet, etniset suomalaiset Tampereelta ja Hyvinkäältä sekä suomalaisista ja maahanmuuttajista koostuvat lukiolaisryhmät. Keskustelun kohteena ovat maahanmuuttajiin liittyvät sanoma- ja aikakauslehtikirjoitukset sekä pakolaisten elämästä kertova elokuvakatkelma.

Teoksen kuvaamat tutkimukset on toteutettu Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen Journalismin tutkimusyksikössä osana opetusministeriön rahoittamaa Rasismi ja etnisyys mediassa -hanketta.

JOURNALISMIN TUTKIMUSYKSIKKÖ

Tiedotusopin laitos, Tampereen yliopisto. Julkaisuja A 102/2007

ISBN: 978-951-44-6926-8 (PDF)

Kansi: Teemu Helenius